

”Olen aika lailla unelma-ammattissa”

Sosiaalityöntekijöiden asiantuntijuudet ja ammatti-identiteetit

KRISTA RYÖDI
Tampereen yliopisto
Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö
Sosiaalityön pro gradu -tutkielma
Huhtikuu 2013

TAMPEREEN YLIOPISTO

Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö

RYÖDI, KRISTA: ”Olen aika lailla unelma-ammattissa”.

Sosiaalityöntekijöiden asiantuntijuudet ja ammatti-identiteetit.

Pro gradu -tutkielma 124s, 3 liites.

Sosiaalityö

Ohjaaja: Kyösti Raunio

Huhtikuu 2013

Tämä laadullinen pro gradu -tutkielma kuvaa kategorioiden avulla sosiaalityön asiantuntijoiden näkemyksiä ja kokemuksia ammatillisesta asiantuntijuudesta ja ammatti-identiteetistä. Tarkoituksena on lisäksi analysoida, mikä merkitys yliopistokoulutuksella on asiantuntijuudessa, ammatti-identiteetissä ja käytännön työssä. Tutkimuskysymykseni ovat: Millaisia ammatillisia asiantuntijuuksia ja ammatti-identiteettejä sosiaalityöntekijät muodostavat?

Tutkielmani teoreettisena viitekehyksenä ovat sosiaalinen konstruktionismi, etnometodologia ja sosiaalipsykologia. Teoreettisissa lähtökohdissa tarkastelen sosiaalityön ammatillista asiantuntijuutta ja ammatillista identiteettiä sosiaalisen ja postmodernin näkökulmista. Tutkimuksen keskeiset käsitteet ovat sosiaalityön ammatillinen asiantuntijuus, identiteetti ja ammatti-identiteetti.

Empiirinen tutkimusaineisto muodostuu kuuden kunnan sosiaalitoimistoissa työskentelevien sosiaalityöntekijöiden, johtavan sosiaalityöntekijän ja sosiaalijohtajien haastatteluista. Tutkimuksen kohdejoukon valinta perustuu siihen, että sosiaalityö on perinteisesti julkisen sektorin varaan rakentuvaa, erityisesti kuntien sosiaalihuollossa tehtävää ammatillista työtä. Teemahaastattelun pääteemat ovat koulutus, työ, ammatillinen asiantuntijuus ja ammatti-identiteetti. Haastattelut toteutettiin maaliskesäkuussa 2012. Haastateltavat edustavat lastensuojelun, nuorisososiaalityön, aikuissosiaalityön, kehittäjäsosiaalityön, ennalta ehkäisevän sosiaalityön ja johtamistyön asiantuntijuuden erityisalueita. Yliopistokoulutus on haastateltavien valinnan olennainen kriteeri, ja haastateltavat ovat ylempään korkeakoulututkinnon suorittaneita yhteiskunta- ja valtiotieteen maistereita, joilla on ollut pääaineena sosiaalityö.

Tutkielman analyysimetodina on kategoria-analyysi, jolla analysoin sosiaalityöntekijöiden muodostamia kategorioita asiantuntijuudestaan ja ammatti-identiteetistään. Tutkielmassani sovellan Harvey Saksin kehittelemää kategoria-analyysia. Analyysin lähtökohtina ovat metaforat, kategoriat, kategoriapiirteet, kategoriaparit ja toiminnot sekä puhe, sanat ja vuorovaikutus.

Analysoidussa aineistossa sosiaalityön asiantuntijuus koostuu kymmenestä eri kategoriasta: muodollinen pätevyys, hyvän elämän professio, korkeakoulutasoinen tieteellinen tieto, postmoderni sosiaalityö, vuorovaikutuksellinen ihmistyö, intuitiivinen asiantuntijuus ja hiljainen tieto, horisontaalinen asiantuntijuus, julkinen viestintä, käytännön työkokemus sekä sosiaalityön arvot ja etiikka.

Ammatti-identiteetti koostuu yhdestätoista eri kategoriasta: hyvä byrokraatti, kokonaisuuksia hallitseva yhteiskunnallisten ilmiöiden asiantuntija, akateemisesti koulutettu virkamies, vahvan substanssin omaava sosiaalityöntekijä, kysenalaistava, oikeudenmukainen ja ponteva sosiaalityöntekijä, kohtaava, läpinäkyvä ja humaani sosiaalityöntekijä, altruistinen ja ammatillisesti empaattinen sosiaalityöntekijä, psyykkisesti ja fyysisesti hyvinvoiva sosiaalityöntekijä,

keskeneräisyyttä ja arkea sietävä sosiaalityöntekijä, palkkakuopassa oleva itsenäinen sosiaalityöntekijä sekä ”idealistin ja kyynisen akan välimuodon” kokenut realisti.

Tutkimustulokset vahvistavat oletusta siitä, että yliopistokoulutus ja työkokemus kehittävät asiantuntijuutta ja jalostavat ammatti-identiteettiä. Aineiston analyysin perusteella voidaan päätellä, että sosiaalityöntekijä on ihmisyyden ja yhteiskunnallisen osaamisalueen postmoderni asiantuntija. Sosiaalityön professionaalinen tieto on yhdistelmä tieteellistä tietoa, käytännön tietoa ja asiakkaan kokemuksia. Tutkielmassani sosiaalityöntekijä on sekä teoreettisesti suuntautunut yhteiskuntatieteilijä että humaani ja vuorovaikutteinen sosiaalialan asiantuntija. Sosiaalityö ilmenee oikeudenmukaisuuden ja sosiaalisen hyvinvoinnin edistämisenä. Sosiaalityön asiantuntijuutta ja ammatti-identiteettiä ohjaavat arvot, eettisyys, moraali ja henkilökohtaiset hyveet. Sosiaalityöntekijöillä on vahva moraalinen identiteetti, jonka vuoksi he toimivat eettisesti.

Asiasanat: sosiaalityöntekijä, sosiaalityö, asiantuntijuus, ammatti-identiteetti, yliopistokoulutus, tieto, professio, kategoriat, kategoria-analyysi.

UNIVERSITY OF TAMPERE
School of Social Sciences and Humanities

RYÖDI, KRISTA: "I'm in my dream work".
Social workers' expertise and professional identity.
Master's thesis, 124 pages, 3 appendix page
Social Work
Supervisor: Kyösti Raunio
April 2013

This qualitative master's thesis describes social work experts' experiences of professional expertise and professional identities through categories. In addition to this my main purpose is also to analyze what kind of meaning does university education have for expertise, professional identity and practice. My research questions are: What kind of professional expertise and identities do social workers form?

The theoretical frame of this research consists of social constructionism, ethnomethodology and social psychology, because they complement each other in this study. In this theoretical part of the research professional expertise of social work and professional identities viewed through social and postmodern aspects. Key concepts of my research are professional expertise, identity and professional identity.

My empirical research data is based on the interviews of social workers, leading social worker and social Directors, working in municipal social offices. The main topics of my theme interview are education, work, professional expertise and professional identity. These interviews were carried out during a period from March to June 2012. The interviews represent different expertise in field of child welfare, youth social work, adult social work, preventive social work, developing and management work. University education is an essential criterion in this study. My interviewees have Master's degree either in Social Sciences or Political Science and they have studied social work as their main subject.

I use category analysis developed by Harvey Sacks as my method. I interpret interviewees speeches by picking material to different expertise and professional identity categories. My category analysis is based on metaphors, categories, characteristics of categories, category pairs and activity as well as on speech words and interaction.

In the analyzed material expertise in social work consists of ten different categories. To mention some of them are: formal competence, practical workexperience, postmodern social work, interactive human work, intuitive expertise and tacit knowledge, horizontal expertise as well as values and ethics in social work.

The main categories of the analysis are altogether eleven concerning professional identities. Some of these main categories are: good bureaucrat, officer with academic education, social worker with strong substance, mentally and physically healthy social worker and altruistic and emphatic social worker.

Research results confirms the assumption that education and work experience develop expertise and refire professional identity. On the basis of research results can be concluded that social worker is a postmodern expert in the field of humanity and social sciences. Professional knowledge in social work is a combination of scientific knowledge, practical knowledge and client's experiences.

In this study social workers were theoretically oriented social scientist, but at the same time they were human and interactive social experts. One of the key elements of social work is to promote social justice and social welfare in our society. Guidelines for social work expertise, knowledge and professional identity include also ethical values, moral and personal virtues. Social workers have a strong moral identity and therefore they act ethically.

Keywords: social work, social worker, expertise, professional identity, university education, profession, knowledge, category analysis, category.

Sisällys

1	JOHDANTO.....	1
2	SOSIAALITYÖN PYRKIMYS PROFESSIOKSI.....	5
2.1	Koulutuksen tasoa nostamalla professioksi.....	5
2.2	Profession määreet ja sosiaalityö	8
3	NÄKÖKULMIA ASiantuntijuuteen	12
3.1	Sosiaalityön asiantuntijuuden määreet	12
3.2	Tietoon perustuva asiantuntijuus.....	17
3.2.1	Tiedon lajit	17
3.2.2	Sosiaalinen asiantuntijuus	19
3.2.3	Postmoderni lähestymistapa ja asiantuntijuus	22
4	NÄKÖKULMIA IDENTITEETTIIN.....	26
4.1	Identiteetin muodostuminen	27
4.2	Ammatti-identiteetin määrittelyä	29
4.3	Sosiaalityön ammatti-identiteetti.....	31
5	TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN	36
5.1	Laadullisen tutkimuksen viitekehyksenä sosiaalinen konstruktionismi.....	37
5.2	Etnometodologia	38
5.2.1	Sacksilainen kategoriatutkimus	39
5.2.2	Kategoriat ja kategorioiden tuottaminen.....	40
5.2.3	Kategoria-analyysi omassa tutkielmassani	42
5.3	Tutkimuksen tavoite ja tutkimuskysymykset	44
5.4	Tutkimusaineisto ja aineiston keruu.....	44
5.5	Aineiston analyysi	49
5.6	Tutkimuksen eettiset kysymykset ja luotettavuus	51
6	SOSIAALITYÖNTEKIJÖIDEN ASiantuntijuudet ja ammatti-identiteetit ..	55
6.1	Sosiaalityöntekijöiden asiantuntijuuden kategoriat.....	55
6.1.1	Muodollinen pätevyys	56
6.1.2	Hyvän elämän professio	58

6.1.3	Korkeakoulutasoinen tieteellinen tieto	61
6.1.4	Postmoderni sosiaalityö	63
6.1.5	Vuorovaikutuksellinen ihmistyö	65
6.1.6	Intuitiivinen asiantuntijuus ja hiljainen tieto.....	67
6.1.7	Horisontaalinen asiantuntijuus.....	69
6.1.8	Julkinen viestintä	72
6.1.9	Käytännön työkokemus	74
6.1.10	Sosiaalityön arvot ja etiikka	76
6.2	Sosiaalityöntekijöiden ammatti-identiteetin kategoriat.....	78
6.2.1	Hyvä byrokraatti	81
6.2.2	Kokonaisuuksia hallitseva yhteiskunnallisten ilmiöiden asiantuntija.....	82
6.2.3	Akateemisesti koulutettu virkamies	84
6.2.4	Vahvan substanssin omaava sosiaalityöntekijä.....	86
6.2.5	Kyseenalaistava, oikeudenmukainen ja ponteva sosiaalityöntekijä	87
6.2.6	Kohtaava, läpinäkyvä ja humaani sosiaalityöntekijä	88
6.2.7	Altruistinen ja ammatillisesti empaattinen asiantuntija	89
6.2.8	Psyykkisesti ja fyysisesti hyvinvoiva sosiaalityöntekijä.....	90
6.2.9	Keskeneräisyyttä ja arkea sietävä sosiaalityöntekijä.....	92
6.2.10	Palkkakuopassa oleva itsenäinen sosiaalityöntekijä	93
6.2.11	”Idealistisen ja kyynisen akan välimuodon” kokenut realisti	95
7	YHTEENVETO JA JOHTOPÄÄTÖKSET	97
7.1	Sosiaalityöntekijöiden asiantuntijuudet ja ammatti-identiteetit	98
7.2	Koulutuksen merkitys sosiaalityöntekijän asiantuntijuudessa ja ammatti-identiteetissä..	104
	LÄHTEET.....	106
	LIITTEET	122
	LIITE 1. Haastattelupyyntö.....	122
	LIITE 2. Teemahaastattelurunko.....	123

1 JOHDANTO

Keskustelu sosiaalityöstä ammattina, työssä tarvittavasta asiantuntijuudesta ja koulutuksesta on ollut hyvin monensuuntaista sekä samalla ristiriitaista jo alan pioneerien Mary E. Richmondin (1861–1928) ja Jane Adamsin (1860–1935) ajoista lähtien. Painotukset ovat vaihdelleet ajan myötä, mutta myös professionaalisen, hallinnollisen ja akateemisen keskustelun mukaan. Eri tutkimuksissa ilmaistut käsitykset sosiaalityön professiosta ovat myös vaihtelevia. (Mutka 1998, 37.)

Sosiaalityö ammattina on erityisasemassa, koska sillä on suora yhteys ihmisten arkeen ja mahdollisuus yhteiskunnallisen tiedon tuottamiseen (Karvinen-Niinikoski 2005, 79). Sosiaalityö on taannut oikeutuksensa korkeimpaan asiantuntijuuteen legitimoimalla sosiaalityöntekijöiden pätevyysvaatimukset lainsäädännöllä, jolloin vain yliopiston maisterintutkinto (YTM, VTM) antaa muodollisen pätevyyden sosiaalityöntekijän virkaan (Laki sosiaalihuollon ammatillisen henkilöstön kelpoisuusvaatimuksista 272/2005). Sosiaalityön ammatillisen toiminnan perustaksi on muodostunut sosiaalityön yliopistokoulutus ja, koska kyseessä on sosiaalialan ainoa yliopistokoulutettu ammatti, sillä tulisi olla profession mukainen asema ja arvostus.

Julkisuudessa sosiaalityötä ei pidetä vaikuttavana professiona, jossa tietoperusta ja koulutuksen merkitys korostuvat. Sosiaalityöntekijät joutuvat usein perustelemaan ja puolustamaan asiantuntijuuttaan, toisin kuin muut professioasemassa olevat asiantuntijat. Sosiaalityön ammatillisuuteen ja professionaaliseen toimintaan kohdistuu epäilyä ja ristiriitaisuuksia suhteessa sosiaalityön lakisääteiseen perustaan, samoin työn perustumisesta tieteellisiin teorioihin ja tietoon. Yhteiskunnalliset ja kansalliset muutosprosessit vaikuttavat sosiaalityön toimintaympäristöön, jolloin koko professio on uudelleen määriteltävä. (Raunio 2009, 52; Abbott 1988; Karvinen-Niinikoski 2005, 78; Sipilä 2011, 15.)

Sosiaalityön ammatillisuuden haasteita Suomessa ovat myös sosiaalityön ammattikunnan heterogeenisuus, sosiaalityöntekijöiden erilaiset koulutustaustat ja suuri epäpätevien sosiaalityöntekijöiden määrä. Useimpien kuntien rekrytointiongelma on muodostunut sosiaalityöntekijän ammattiin vaadittava koulutus. Päteviä sosiaalityöntekijöitä on vaikea saada avoimiin työpaikkoihin, jolloin epäpäteviä työntekijöitä valitaan sosiaalityöntekijöiden määräaikaisiin työtehtäviin. Joissakin kunnissa ja kaupungeissa sosiaalityöntekijän virkoja lakkautetaan ja perustetaan tilalle sosiaaliohjaajien virkoja valtuuston päätöksellä. Tämä työelämän

konkreettinen epäkohta vaikuttaa suoraan asiakkaiden saamaan palveluun, mutta myös yleisemmin sosiaalityön asiantuntijuuteen ja sosiaalityöntekijän ammatti-identiteettiin.

Vaikka sosiaalityö on onnistunut saavuttamaan ylempään korkeakoulututkintoon perustuvan koulutuksen, se on jäänyt ilman professionle kuuluvia sosiaalisia palkintoja, kuten työn autonomiaa, arvostusta ja hyvää palkkaa. Yksi syy tilanteeseen on se, että työnantaja turvautuu epäpätevien työntekijöiden laajaan reserviin lainsäädännöstä huolimatta, jolloin ei pidetä oleellisena parantaa pätevien työntekijöiden palkkaa tai työoloja. Alhainen palkkataso on ristiriidassa koulutustason ja työn vaatavuuden kanssa, mikä kertoo ammatin alhaisesta yhteiskunnallisesta arvostuksesta. Pitkään jatkuneen koulutettujen työntekijöiden pulan vuoksi koulutustason nostaminen ei ole johtanut sosiaalityöntekijöiden ammatillisen aseman vahvistumiseen. (Vuorikoski 1999, 75, 179; Raunio 2009, 46–47.)

Globalisaatio, talouskasvun hidastuminen ja väestön ikääntyminen ovat Suomessa tämän hetken ja tulevaisuuden haasteita. Eriarvoistuneessa ja yksilöllisyyttä korostavassa kulttuurissa sosiaalisten ongelmien, huono-osaisuuden ja osattomuuden lisääntyminen ja näiden ilmiöiden vaikeutuminen lisäävät sosiaalipalveluiden tarvetta samalla haastaen sosiaalityön asiantuntijuutta. Sosiaalityön on sopeuduttava kuntaorganisaation hallinnollisiin, rakenteellisiin ja taloudellisiin muutoksiin. Ulkoiset ja sisäiset vaatimukset luovat epätietoisuuden ja riittämättömyyden tunteita työntekijöille, minkä vuoksi identiteetit työssä nousevat ajankohtaiseksi aiheeksi.

Ilman päteviä työntekijöitä on kuitenkin vaikeaa ennaltaehkäistä ja ratkaista yhteiskunnan kannalta kriittisiä työttömyyden, syrjäytymisen ja perheiden pahoinvoinnin ongelmia. Sosiaalityöllä vaikutetaan pitkäjänteisesti yhteiskunnan sosiaaliseen ja taloudelliseen kestävyys. Sosiaalityöllä on vahvat teoreettiset, tutkimukselliset ja ammatilliset perinteet. Tulevaisuudessa pitää vahvasti panostaa sosiaalityön koulutukseen, tutkimukseen ja tutkimustiedon hyödyntämiseen. Sosiaalityön ammatillisuuden ja profession varassa sosiaalityöntekijän pitää hahmottaa työnsä, joka kantaa muutoksien tuomien epävarmuuksien yli tulevaisuuteen. Sosiaalityössä on rohkeasti edustettava ammatillisuuttaan osaavana, vastuullisena ja oikeudenmukaisena asiantuntijana. (Karvinen-Niinikoski 2010, 275–276.)

Pro gradu -tutkielmassani haluan selvittää, *millaisia ammatillisia asiantuntijuuksia ja ammatti-identiteettejä sosiaalityöntekijät muodostavat*. Sosiaalityön ammatilliseen asiantuntijuuteen ja ammatti-identiteettiin liittyvät kysymykset ovat sekä yhteiskunnallisesti, ammatillisesti että tutkimuksellisesti tärkeitä. Tutkielmani taustalla vaikuttavat myös henkilökohtaiset syyt

kiinnostukseeni sosiaalityön koulutukseen, asiantuntijuuteen ja ammatti-identiteetin syvällisempään pohdintaan opintojen loppuvaiheessa.

Tämä tutkielma kuvaa sosiaalityöntekijöiden tapaa tuottaa asiantuntijuuden ja ammatti-identiteetin kategorioita. Olen kiinnostunut siitä, miten haastateltavat määrittelevät työn perustana olevan asiantuntijuuden, jossa yhdistyvät yliopistokoulutuksen tuoma teoreettinen tieto, käytännön työn tuoma kokemustieto ja oma persoona. Tutkin myös sitä, miten haastateltavat hahmottavat ammatti-identiteettinsä. Tutkielmassa pohditaan, minkä merkityksen haastateltavat antavat koulutuksen sisältämälle teoreettiselle tiedolle ja osaamiselle sosiaalityön käytännössä, ja vaikuttaako koulutus henkilön ammatti-identiteettiin. Lähtökohtaoletukseni on, että koulutus ja teoreettinen tieto vaikuttavat asiantuntijuuteen ja ammatti-identiteettiin. Alkuhypoteesiksi voisi ajatella yliopiston luovan perustan hitaasti lisääntyvään, pitkäjänteiseen tietoon ja tiedonhaluun, jotka vahvistavat asiantuntijuutta ja mahdollistavat ammatti-identiteetin kasvun.

Tutkielmani teoreettinen viitekehys muodostuu kolmesta toisiaan täydentävästä suuntauksesta, jotka ovat sosiaalinen konstruktionismi, etnometodologia ja osittain myös sosiaalipsykologia. Teoreettisen viitekehysten ainekset tulevat esiin omassa työssäni teoreettisten lähtökohtien ymmärtämisenä ja tutkielman toteuttamista ohjaavana näkemyksenä.

Aineistonkeruumenetelmänä ovat sosiaalityöntekijöiden puolistrukturoidut teemahaastattelut, joissa ollaan välittömässä kontaktissa haastateltavan kanssa. Empiirinen aineisto koostuu yhdeksästä sosiaalityön ammattilaisen haastattelusta. Haastateltavat työskentelevät kuntien sosiaalitoimissa sosiaalityöntekijöinä, johtavina sosiaalityöntekijöinä tai sosiaalijohtajina. Valitulla teemahaastattelumenetelmällä ja Harvey Sacksin kehittämän kategoria-analyysin käytöllä pyrin hahmottamaan, millaisia kategorioita sosiaalityöntekijöiden ammatillisesta asiantuntijuudesta ja ammatti-identiteetistä muodostuu. Kategoria-analyysin avulla olen lähestynyt tutkimuksen aineistoa sosiaalis-konstruktionistisesta näkökulmasta.

Aineiston analysoinnissa tulkitseen haastateltavien puhetta, heidän näkemyksiään sosiaalityön ammatissa vaadittavasta osaamisesta ja identiteetistä. Teoreettisten lähtökohtien kautta pyrin avaamaan, miten sosiaalityön asiantuntijuus, tiedon lajit, yliopistokoulutus, professio ja käytännön työstä saatu osaaminen ovat läsnä aineistossani haastateltavien puheessa ja heidän konstruoimissaan asiantuntijuuden ja ammatti-identiteettien kategorioissa. Tutkimuskohteen taustalla on koulutuksen vaikutus, vaikka se on yksi asiantuntijuutta rakentavista eri tekijöistä.

Pro gradu -tutkielmani rakentuu seitsemästä luvusta. Aikaisempia tutkimuksia, joissa tarkastellaan identiteettiä, ammatti-identiteettiä, ammatillista professiota, koulutusta ja asiantuntijuuden eri näkökulmia, olen sisällyttänyt kyseisiä aiheita käsitteleviin lukuihin. Johdannon jälkeen, toisen luvun teoreettisissa lähtökohdissa, luon katsauksen sosiaalityön koulutuksen kehittymiseen ja sosiaalityön professioon, johon sosiaalityö liittyy tieteenä ja oppialana. Kolmannessa luvussa avaen näkökulmia ammatillisen asiantuntijuuden eri lajeihin, joita tarkastelen tiedollisesta, sosiaalisesta ja postmodernista näkökulmasta. Samassa luvussa määrittelen ammatillisen tiedon käsitteen. Neljäs luku sisältää identiteetin ja ammatti-identiteetin määritelmiä tieteellisinä käsitteinä ja teorioina.

Luvussa viisi käyn läpi tutkimuksen toteuttamista, sosiaalista konstruktionismia laadullisen tutkimuksen viitekehyksenä, etnometodologiaa ja Harvey Sacksin kehittämiä jäsenkategorioita. Esittelen myös täsmennetyt tutkimuskysymykset, tutkimusaineiston ja sen keruun. Samassa luvussa käsittelen myös analyysimetodina käyttämäni kategoria-analyysiä, sen taustaa, peruskäsitteitä ja sisältöä, sekä kuvaan miten käytän sitä omassa tutkielmassani. Luvun lopussa pohdin vielä eettisiä kysymyksiä ja tutkimuksen luotettavuutta. Tutkimustuloksia asiantuntijuuksista ja ammatti-identiteeteistä käsittelen luvussa kuusi. Pro gradu -tutkielmani seitsemännessä luvussa ovat tutkielman yhteenveto ja johtopäätökset, joissa käsittelen tuloksia teoriaosuuden ja aikaisempien tutkimustulosten valossa sekä pohdin jatkotutkimusaiheita.

2 SOSIAALITYÖN PYRKIMYS PROFESSIOKSI

2.1 Koulutuksen tasoa nostamalla professioksi

Puhuttaessa sosiaalityöntekijän ammatista professiona korostuu koulutuksen ja tietoperustan merkitys. Sosiaalityön koulutuksen nostaminen ylemmän korkeakoulututkinnon tasolle vuonna 1966 teki mahdolliseksi puhua sosiaalityöstä ammatillisen toiminnan ohella tieteenalana ja oppialana. Suomalainen sosiaalityön koulutus poikkeaa monin tavoin muiden maiden koulutuksesta. Sosiaalityöntekijöiltä edellytettävä koulutus on pidempi ja korkeatasoisempi kuin useimmissa Euroopan maissa. Suomi eroaa myös muista Pohjoismaista siinä, että meillä pätevyysvaatimuksena on maisteritasoinen yliopistokoulutus, kun taas muissa maissa sosiaalityöntekijän tehtäviin riittää alempi korkeakoulututkinto, joka suoritetaan korkeakouluissa ja/tai yliopistoissa (Meeuwisse & Swärd 2005). Suomalaisen sosiaalityön koulutuksen erikoisuus on ollut sen vahva kytkentä sosiaalipolitiikkatieteeseen. Toisekseen sosiaalityön koulutuksen siirtäminen ylemmän korkeakoulututkinnon tasoiseksi toteutettiin maassamme kansainvälisesti verraten varhain, mutta muihin professioihin verrattuna myöhään.

Mirja Satka (1997) on osoittanut suomalaisen sosiaalityön modernisoitumiskehityksessä ja samalla sen tieteellistämistä analysoidessaan kolme suurta käännettä. Ensimmäisen hän liittyy 1930-luvun talouslaman jälkeiseen sosiaalityön oikeudellistamiseen, toinen tärkeä murrosvaihe sijoittuu 1940-luvun sotavuosia seuranneen sosiaalityön psykologisoimiseen. Kolmannen, sosiaalityön modernisoitumiskehitykseen liittyvän merkittävän käänteen Satka sijoittaa 1970-luvun loppuun, jolloin tutkinnon uudistuksessa hahmoteltiin uudenlainen sosiaalityön tiedeperusta ja koulutus. Professioasemalla oli pyrkimys nostaa koulutustasoa ja sitoa koulutus yliopistolliseen tutkintoon. (Satka 1997; Mutka 1998, 9–10; Raunio 2009, 32, 36.)

Yhteiskunnan muutosten ja sosiaalipolitiikan laajenemisen myötä sosiaalityön ammatin kehittymistä on seurannut vapaaehtoistyön leima. Se on heijastunut sekä ammatin koulutuksen kehittämiseen että kelpoisuusehtojen määrittelyyn. Sosiaalityön virkojen kelpoisuusehdot määriteltiin ensimmäisen kerran vuonna 1983, joten ammattiin saattoi pitkään päästä monenlaisia koulutusreittejä pitkin. Kelpoisuusehtojen säätäminen lakiin johti sosiaalityön koulutuksen vahvistamiseen ja siirtymiseen yliopistolliseen koulutukseen sekä akateemiseen tutkimusalaan. (Vuorikoski 1999, 17, 42.)

Suomessa sosiaalityön muotoutuminen ammatiksi kytkeytyy vahvasti sosiaalihuollon ja sosiaalilainsäädännön kehittämiseen. Sosiaalityön koulutuksen alkuna voidaan pitää Helsingin Yhteiskunnallisessa korkeakoulussa aloitettua köyhäinhoidon ja lastensuojelun työntekijöiden kaksivuotista koulutusta vuonna 1942 eli yli 70 vuotta sitten. Ajateltiin, että monimutkaistuneita kunnallisen huoltotoimen lakisääteisiä tehtäviä ei voitu hoitaa enää vapaaehtoisten ja maallikkojen voimin vaan tarvittiin ammattitaitoisia ja koulutettuja työntekijöitä. Tämän myötä sosiaalityöntekijöiden ammattikunta alkoi muotoutua. (Juhila 2006, 233–234.)

Tampereen yliopistossa vuonna 1966 aloitetun sosiaalipolitiikan ja sosiaalihuollon linjan nähtiin merkitsevän sosiaalityön koulutuksen avautumista ylempänä korkeakoulututkintona. Sosiaalityön koulutus kuitenkin laajeni useampiin yliopistoihin ylempään korkeakoulututkinnon tasoisena vasta 1980-luvulla. Vuodesta 1994 lähtien sosiaalityö itsenäistyi sosiaalipolitiikasta omaksi oppiaineekseen ja tutkimusalakseen. Kokonaan pääainevastuiseksi koulutukseksi sosiaalityö vakiintui vuodesta 1999 alkaen, jolloin asetukseen yhteiskuntatieteellisistä tutkinnoista (245/1994) lisättiin sosiaalityötä koskeva päätös. (Pohjola 1998; 2003; Kemppainen 2006, 233–234.) Sosiaalityön koulutuksen voi jakaa kahteen vaiheeseen. Ensimmäisessä vaiheessa sosiaalityö oli liitettynä sosiaalipolitiikkaan, ja vasta tämän jälkeen siitä tuli oma oppiaineensa. Eronteko sosiaalipolitiikkaan näyttää olevan tärkeä sosiaalityön identiteettiä määrittävä tekijä. (Raunio 2009, 36.)

Aikaisemmin pätevyuden sosiaalityöntekijän ammattiin sai myös tietyin edellytyksin korkeakouluissa järjestetyllä pätevyitysmiskoulutuksella. Pätevyitysmiskoulutukseen saattoi osallistua henkilö, joka oli suorittanut osan sosiaalityön opinnoista, ja jolla oli korkeakoulututkinto. Kelpoisuuden sosiaalityöntekijän tehtäviin henkilö sai sosiaalihuoltolain (710/82) 67§:n mukaisiin siirtymäsäännöksiin perustuen. Diakonitutkinnon suorittaneella oli myös mahdollisuus pätevyitä kelpoisuusehdot täyttäväksi sosiaalityöntekijäksi. Sosiaalityön kelpoisuuden oli voinut saada myös eri vapaudella, jonka sosiaali- ja terveysministeriö, opetusministeriö tai valtioneuvosto oli perustelluista syistä myöntänyt. Laki sosiaalihuollon ammatillisista kelpoisuuksista (271/2005 14§, asetus 608/2005 3§) korvasi aikaisemman asetuksen, jossa määriteltiin sosiaalityöntekijän tehtäviin ylempi korkeakoulututkinto, johon sisältyy tai jonka lisäksi on suoritettu pääaineopinnot tai pääainetta vastaavat yliopistolliset opinnot sosiaalityössä. Samalla määriteltiin kelpoisuusvaatimuksena, että sosiaalityön yliopistokoulutus tuottaa yleisten yhteiskuntatieteellisten valmiuksien lisäksi sosiaalityöntekijän ammatillisen pätevyuden. (Sosnet 2003; Talentia 2005, 4–5; Heikkinen 2008, 47.)

Yliopistojen tutkintorakenne muuttui vuonna 2005 kaksiportaiseksi siten, että jokainen sosiaalityöntekijäksi haluava opiskelija suorittaa kandidaattitutkinnon ja maisteritutkinnon. Maisteri voi suorittaa lisensiaatin ja tohtorin tutkinnot sekä ensin mainitusta erikoissosiaalityöntekijän koulutuksen lisensiaatin tutkintona. Tämän lisäksi on tarjolla erikoistumiskoulutusta. Sosiaalityön yliopistollisen koulutuksen tavoitteena on antaa valmiuksia sosiaalityön vaativaan asiakastyöhön, yhteiskunnalliseen muutostyöhön, tutkimukseen ja kaiken kaikkiaan laaja-alaisesti sosiaalialan asiantuntijatehtäviin. Sosiaalityön koulutuksen sisällöllinen osaaminen jaetaan yhteiskuntatieteelliseen osaamiseen ja lisäksi vuorovaikutukselliseen osaamiseen, arvo-osaamiseen, sosiaalityön metodiseen osaamiseen ja muutososaamiseen. (Kempainen 2006, 258–259; Opetusministeriö 2007, 19; Sarvimäki & Siltaniemi 2007, 19; Raunio 2009, 38–39, Sosnet 2003.)

Väitöskirjassaan Vuorikoski (1999) käsittelee dokumenttiaineiston pohjalta sosiaalityön professionalistumista ja koulutuksen kehittämistä 1980-luvun loppupuolelta lähtien, ja niistä käytyä julkista keskustelua Suomessa. Analysoinnissa keskeistä on se, miten sosiaalityön koulutuksen eri intressiryhmät ovat pyrkineet ja pystyneet vaikuttamaan koulutukseen. Sosiaalityön koulutuksen kehittämistä tarkastellaan professioteorioiden näkökulmasta, jonka mukaan sosiaalityöntekijöiden professioprojekti on edennyt aaltomaisesti vasta- ja myötätuuleen vaihdellen. Ammattikunnan tavoitteena on ollut ammatinharjoittamislainsäädäntö, joka on vieläkin toteutumatta. Tutkimustulosten perusteella sosiaalityöntekijöiden koulutus on reagoinut hyvin jähmeästi sosiaalityön kehittämistarpeisiin, ja sosiaalityön koulutuksen kehittämisestä ovat vastanneet pääasiassa valtion viranomaiset sekä sosiaalityön koulutusta järjestävät tahot. (Vuorikoski 1999, 1–5.)

Sosiaalityön professionaalisuus on ollut myötä- ja vastatuulella 1980–1990 -luvuilla johtuen sosiaalityöntekijän koulutusvaatimusten nostamisesta ja kelpoisuusehtojen toistuvasta uudistamisesta. Vuorikosken tutkimuksen mukaan koulutustasoa kuitenkin kyseenalaistettiin sosiaalityöntekijöiden puutteen vuoksi. Selvää vastausta tutkimuksessa ei saatu siihen, tarvitaanko tieteellistä koulutusta ammattitaidon kehittämiseksi vai onko se keino hankkia ammatille arvostusta ja saavuttaa parempia palkkoja. (Vuorikoski 1999, 15–16, 243.) Välillä myös kyseenalaistetaan, onko sosiaalityö varsinainen professio vai semiprofessio, koska sosiaalityöltä puuttuu yhteiskunnallisesti tunnustettu tiedollinen asiantuntijuus. (Sipilä 1989, 58; Vuorikoski 1999, 15–16, 59, 243; Mäntysaari 2005, 238–249; Raunio 2004, 33–38; 2009, 34–36; Nygren 2006.)

2.2 Profession määreet ja sosiaalityö

Usein korostetaan tieteellisen tutkimustiedon ensisijaista merkitystä tiedon lähteenä sosiaalityön käytännölle (Payne 1996, 55). Ruotsalaiset tutkijat katsovat, että intressi sosiaalityön tutkimuksen vahvistamiseen ja ammatin professionalistamiseen kulkevat käsi kädessä. Professionalistuneelle ammatille ominaisen legitimitetin, statuksen ja itsenäisyyden vahvistamiseksi sosiaalityön ammatin tulee perustua tutkimuksen tuottamaan tietoon. Professionille on luonteenomaista saavuttaa tiedon yksinoikeuteen perustuva ammattimonopoli ja autonominen asema. (Dellgran & Höjer 2000, 283; Blom ym. 2006, 185; Raunio 2009, 125.)

Ammatillistuminen merkitsee sitä, että ammatin kehittyessä ja työtehtävien lisääntyessä tarvitaan syvempiä ja eriytyneempiä ammattitietoja, ja että ammatinharjoittamiselle aletaan asettaa erityisiä ehtoja. Profession osatekijöiksi on perinteisesti tunnistettu teoreettinen tieto, erikoistuva koulutus, pyrkimys yhtenäiseen ammatilliseen oppiin ja käytäntöön, rajanveto suhteessa lähiammatteihin ja ammattikunnan etua valvova itsenäinen ammattijärjestö sekä yhdenmukainen ammattieettinen säännöstö. Suhteessa asiantuntijuuteen professionäkökulma fokusoituu siihen, kuinka järjestäytyneet ammattikunta etujärjestöineen vaikuttaa oman alansa asiantuntijuuteen ja tieteellisen tiedon käyttöön asiantuntijuuden kehittämisessä. Edellä mainittujen piirteiden valossa professioammatteina pidetään opettajan, lääkärin, lakimiehen ja myös sosiaalityön ammatteja. (Berglind & Petterson 1980, 1; Konttinen 1997, 48–51; Vuorikoski 1999, 32–36.)

Professionalismin käsite viittaa puolestaan ammattiryhmän ideologiaan ja tämän ideologian pohjalta organisoituihin toimintoihin, joiden tarkoituksena on kehittää ammattia professionaaliseen suuntaan (Vuorikoski 1999, 35). Sosiaalityö on kehittynyt ammatiksi yhteiskunnallisen modernisaation myötä. Tähän kehityskulkuun ovat olennaisesti kuuluneet ammattikuntien professionalistamisprojektit ja kilpailu professionaalista vallasta sekä asemasta. Tutkimusperusteinen tieto on perinteisesti ollut ammatillisen osaamisen ja oikeutuksen lähtökohta. Erikoiskoulutusten ja tutkintojen avulla professiot turvaavat mahdollisuutensa ammattitoimintaan. Sosiaalityön ammatillistuminen ja professioasema ovat vahvasti riippuvaisia sosiaalityön yhteiskunnallisesta tehtävästä ja julkisen vallan tuesta. Yhteiskunnallinen ympäristö asettaa kehykset sosiaalityön tieteelliselle ammatillistumiselle. (Abbott 1988; Brink 1992; Karvinen-Niinikoski 2009, 137; Raunio 2009, 32.)

Tyypillisimmillään professionaalisen toiminnan peruslähtökohta on ajatusmalli ongelmanratkaisun prosessista. Tämän mukaisesti professionaaliossa asiantuntijatoiminnassa keskeisimmillä sijoilla ovat ongelmien tieteelliseen tietoon nojaava tunnistaminen ja määrittely, ongelmien ratkaisuun soveltuva tieto, välineet ja keinot sekä näiden perustana säädely koulutus ja tutkimus. Lisäksi professioasema edellyttää institutionaalisen perustan ja valta-aseman oikeuttamaan ja rakentamaan kyseistä toimintaa. Tämä institutionaalinen ja professionaalinen vallankäyttö synnyttää jo itsessään ristiriitoja sekä asiakkaina olevien kansalaisten että ammatillisen toiminnan arvopäämäärien kannalta katsoen. (Abbott 1988; Raunio 2009; Laitinen & Pohjola 2010, 248.)

Kääntöpuolena perinteisissä professioissa on kapea-alainen erikoistunut tieto, joka ei enää riitä monimutkaistuvassa yhteiskunnassa eikä yhä haasteellisemmissä ongelmanratkaisu- ja asiakastilanteissa. Niinpä uuden asiantuntijakeskustelun ja -tutkimuksen myötä on ryhdytty kyseenalaistamaan perinteistä professionaalista asiantuntemusta. (Hirvonen 2009, 42–43.) Sosiaalityötä on vaikea sovittaa kapeaan tieteellisen professionaalisuuden määritelmään. On myös vaikeaa hyväksyä professionaalinen vallankäyttö, koska sosiaalityön professionaalinen olemus rakentuu ihmisten kanssa työskentelystä muuttuvissa ja erilaisissa yhteiskunnissa, sosiaalisissa ja kulttuurisissa ympäristöissä sekä suhteissa. Valtakysymykset vaativat ammattikunnalta itsekriittisyyttä, mikä voi olla professionaalista identiteettiä murentavaa. (Juhila 2006; Karvinen-Niinikoski 2010, 247–251.)

Professioiden asemaan liittyy myös yhteiskunnallista kritiikkiä ja siihen liittyvää haurastumista, joka lisää professioiden keskinäistä kilpailua. Professiokeskusteluissa on noussut jopa esiin, että olisiko professioiden ns. kilpailu korvaamassa sosiaalisia luokkia. Andrew Abbotin (1988) mielestä professioiden välisessä kilpailussa on kyse profession sisäisestä ja professioiden välisestä eriytymisestä (Abbot 1988, 18; Abbot & Meerebau 1998, 2; Julkunen 2004, 173–174; Karvinen 2000, 146; ref.Vaininen 2011, 48).

Vaikka sosiaalityöntekijät ovat korkeammin koulutettuja kuin koskaan aiemmin, ammattia määritellään sen perinteisiltä toiminta-aloilta ulos sen omasta toimesta. Muutoksia kuvaavaa on kielenkäyttö esimerkiksi Iso-Britanniassa, jossa sosiaalityöstä puhutaan social care -käsitteellä, kun samaan aikaan social work -termiä ollaan hylkäämässä. (Jacobson & Crockett 2000; Orme 2001.) Käytännön syistä katsotaan, että vaihtamalla käsitettä muutetaan samalla kansalaisten suhdetta sosiaalityöhön. Ihmiset eivät ole enää kohteita vaan palvelun saajia. Tämä johtaa siihen, että korkeasti koulutetut sosiaalityöntekijät siirtyvät yhä kauemmaksi marginaalissa elävien ihmisten

parissa tehtävästä työstä ja luopuvat professionsa perinteisestä ydintehtävästä. Nykytilanteessa julkisten palveluiden vaikeimmissa tehtävissä työskentelevät työntekijöistä kokemattomimmat ja vähiten koulutetut. (Granfelt 1998, 177; Karvinen-Niinikoski & Meltti 2003, 41–45.)

Uusprofessionalismissa korostetaan tutkimustiedon, faktan ja tieteellisen ajattelun kriittisyyttä ja etsitään parhaita käytäntöjä sosiaalityön eri alueille. Nämä pyrkimykset vahvistavat sosiaalityön professionaalista asiantuntija-asemaa. Systemaattinen ammatillisuus eli methodisuus on suorastaan professionaalisen toiminnan edellytys. Sosiaalityöntekijän on kehitettävä menetelmiään ja toimintatapojaan, mutta samalla huomioitava, että liika methodisuus voi erkaannuttaa alkuperäisestä toiminnan tarpeesta: ihmisten tarpeiden tunnistamisesta, kuulemisesta ja heidän ongelmiansa ratkaisun edistämisestä. (Eskola 2003; Karvinen-Niinikoski 2010, 274.)

Ammatit ja professiot edustavat työpaikkojen raja-aitoja ylittävää kulttuurista vahvuutta, eetosta ja orientaatiota, joka on lisännyt ammattilaisten liikkuvuutta ja kykyä ymmärtää työtään laaja-alaisemmin. Tästä esimerkkeinä ovat juuri hyvinvointivaltion koulutetut ammattilaiset, joille ominaista on kollegiaalisuus ja eräänlainen kosmopoliittisuus. Ammatti-ihmisinä professionaalit ovat sitoutuneet usein enemmän ammatilliseen eetokseensa ja työnsä jatkuvaan kehittämiseen kuin organisaatioon, osastoon tai yksikköön, jossa he toimivat. Ammatti-ihmisten osaamisperusta erilaistuu, yksilöityy ja muuttuu yhä työpaikkasidonnaisemmaksi samalla työntekijöiden työsuhteet lyhenevät ja vakinaisuusaste heikkenee. Epätyypillisissä pätkätyösuhteissa on vaikeaa löytää identiteettinsä perustaa eri työyhteisöistä tai työpaikoilta. Tilapäisissä työsuhteissa olevat eivät voi kiinnittää identiteettiään vakinaisen työn maailmaan. (Bauman 1996, 273; Filander 2006, 53–54.)

Jarmo Heikkinen (2008) kuvaa väitöskirjassaan *Sosiaalityön ammattikuva sosiaalihuollossa. Tutkimus sosiaalityöntekijöiden näkemyksistä ja kokemuksista sosiaalitoimiston ammatillisesta sosiaalityöstä* sosiaalityön tilannetta professiona. Hän tarkastelee tutkimuksessaan, millaisia sosiaalityöntekijöitä sosiaalitoimistossa työskenteli, millaiseksi sosiaalityöntekijät hahmottivat sosiaalitoimiston asiakaskuvan, työnkuvan, omakuvansa ja ammatilliseen asemansa suomalaisessa yhteiskunnassa. Heikkisen tutkimustuloksista ilmenee, että sosiaalityöntekijöiden tulotaso oli alhainen suhteessa heidän ammatillisen koulutustasoonsa. Sosiaalityöntekijöiden tulotaso nousi ammatillisen koulutustason kohotessa, virkasuhteen vakinaistuessa ja työkokemuksen lisääntyessä, mikä osaltaan vaikutti haastateltavien työssä viihtymiseen ja positiivisesti myös asiakastyöhön sekä ammatillisuuteen. Työssä viihtyminen puolestaan paransi sosiaalityöntekijöiden motivaatiota ja työssä jaksamista. Pitkän työkokemuksen myötä sosiaalityöntekijöiden asiakaskuva muuttui

pessimistisemmäksi ja asiakaslähtöisemmäksi, teoreettisen työmenetelmätiedon tarve kasvoi ja sekä persoonalliset että rutinoituneet työtavat lisääntyivät. Ammattiin hakeutumisessa korostuivat sosiaalisen aseman saavuttamisen tärkeys ja työkeskeisyys. Ammattiuralla ammatillinen osaaminen kehittyi noviisista ekspertiksi. Tutkimustulokset vahvistavat oletusta, että 1990-luvun lopulla sosiaalityön ammatillistuminen oli vielä kesken eikä ammatin professiota ollut vielä saavutettu. (Heikkinen 2008, 55, 60.)

3 NÄKÖKULMIA ASIANTUNTIJUUTEEN

Asiantuntijuuden sisällöllinen käsite on laaja, se muodostuu monenlaisista aineksista ja pitää sisällään useita alakategorioita. Asiantuntijuutta koskevan käsitteellisen epämääräisyyden taustalla vaikuttaa osin se, että aihetta koskevaa tutkimusta tehdään eri tieteenaloilla erilaisista näkökulmista. Suomalaisessa asiantuntijuustutkimuksessa on käytössä useita eri käsitteitä, kuten eksperttiys, asiantuntijatieto, asiantuntijuus, tieto ja osaaminen. (Eteläpelto 2007; Ylinen 2008, 47.)

Tutkielmassani määrittelen asiantuntijuuden muodostuvan yliopistokoulutuksesta ja siitä saatavan tiedon ohella käytännön työn kokemuksista sekä henkilön persoonasta. Tutkielmassa tarkastelen lisäksi sosiaalityön ammatillista asiantuntijuutta sosiaalisesta ja postmodernista näkökulmasta. Sosiaalityön arvot, etiikka ja moraalit määrittävät myös sosiaalityön ammatillista toimintaa, sisältöä ja tehtäviä.

3.1 Sosiaalityön asiantuntijuuden määreet

Asiantuntijan määritelmään liittyvät vahvasti profession ja professio-ammatin käsitteet, mutta myös käytännön kokemukseen perustuva asiantuntijuus. Asiantuntijuus rakentuu suhteessa aikaan, paikkaan ja erilaisiin olosuhteisiin sekä toimintayhteyksiin. Uuden ajan asiantuntijuuden rakennusaineiksia ovat reflektiivisyys ja oman työn kriittinen analyysi, jotka pohjautuvat tieteelliseen tietoon, henkilökohtaiseen ja ammatilliseen kokemukseen. Tieteellisen asiantuntijuuden murroksessa reflektiivisyys on noussut myös korkeakouluopetuksen keskeiseksi tavoitteeksi. (Karvinen 1996, 27; Karvinen 2000, 11.)

Yhteiskunnallisesti tunnustettuja asiantuntijoita määrittelee usein vahva ammattikunta, jonka jäseneksi henkilö pääsee ylittyään tietyt ammatilliset standardit ja minimirajat. Asiantuntijat kuuluvat selkeästi erottuvaan ammattilaisryhmään, jonka piirissä määritellään yhteiset normit ja arvioidaan omaa sekä muiden tekemää asiantuntijatyötä. Yleisiin asiantuntija-ammatin normeihin kuuluvat jatkuva oman tietämyksen lisääminen ja parantaminen, asiakkaan etu ongelmanratkaisussa, objektiivisyys ja oman asiantuntijaryhmän kunnioittaminen. (Lowendahl 1997, 25; Hirvonen 2009, 42.)

Valtiovalta odottaa sosiaalityön hoitavan huono-osaisuuteen, köyhyyteen ja syrjäytymiseen liittyviä tehtäviä, joiden hoitamisessa se näyttää luottavan ammattikunnan omaan asiantuntemukseen ja pitää

tieteellistä tietoa tärkeänä toiminnan perustana. Pohjolan (2007) mukaan sosiaalityön asiantuntemusta tarvitaan niin ihmisen kehityksestä, arkielämän sujuvuudesta, perheiden hyvinvoinnista, yhteisöllisyyden muodoista kuin yksinäisyydestä ja syrjäytymisestä. Työn edellytyksenä on tuntee yhteiskunnassa vallitsevat erilaiset sosiaaliset ongelmat. Asiantuntemus pohjautuu yhteiskunnalliseen tietoon erilaisten rakenteiden, toimintajärjestelmien ja instituutioiden muotoutumisen periaatteista, joiden osa-alueet vaihtelevat yksilöllisestä yhteiskunnalliseen, arkielämän jäsentymisestä sosiaalipoliittisiin järjestelmiin ja lainsäädännön periaatteista sosiaalisten ongelmien kokonaiskirjoon. Lisäksi työssä on huomioitava sosiaalityön arvot. (Pohjola 2007, 35.)

Satka (1997) on nostanut sosiaalityön ydinkysymyksiksi sosiaalityöntekijän henkilökohtaisen ja sisällöllisen asiantuntijuuden. Sosiaalityön sisällöllinen asiantuntijuus voidaan jakaa tiedontuotantoon, tutkimukseen, asiakastyöhön, arviointiin ja vaikuttamistyöhön, moniammatilliseen yhteistyöhön, johtamiseen ja hallintoon sekä opetukseen. Henkilökohtaiseen asiantuntijuuteen sisältyy eettinen aspekti. Se vastaa kysymykseen, kuinka minä toimin sosiaalityöntekijänä. Henkilökohtainen asiantuntijuus merkitsee myös realistista itseymmärrystä. Asiantuntijat tarvitsevat omassa työssään maallikkoasiantuntemusta, tietoa arkipäivän merkitysrakenteista. (Satka 1997 b, 18–23.)

Asiantuntijuus voidaan määritellä sekä yksilön että organisaation asiantuntijuudeksi. Launin (1997) mukaan asiantuntijuudella katsotaan olevan sekä vertikaalinen (yksilöllinen) että horisontaalinen (kollektiivinen) ulottuvuus. Yksilöllinen asiantuntijuus koostuu yksilön riittävän tiedollisen ja taidollisen osaamisen lisäksi persoonallisista ominaisuuksista ja sosiaalisista taidoista. Asiantuntijuuden horisontaalisessa määrittelyssä olennaista on se, että asiantuntijuus ei ole enää henkilökohtainen, yksilöllinen ominaisuus vaan sosiaalisesti rakentuva. Kollektiivinen asiantuntijuus muodostuu kohtaamisissa, toimijoiden yhteisen kommunikaation ja vuorovaikutuksen kautta. Kollektiiviseen asiantuntijuuteen kuuluu moniammatillisuus, joka tarkoittaa perinteisten ammattirajojen ylittämistä, erikoistunutta asiantuntijuutta laajemman näkemyksen saavuttamiseksi. (Launis 1997, 123–128; Hirvonen 2009, 43.) Asiantuntijuuden kehittäminen ja uusien ratkaisujen luominen ei voi rakentua kuitenkaan yksittäisten toimijoiden varaan, vaan tarvitaan tukiverkkoja ja rakenteita, jotka mahdollistavat luovuuden ja innovatiivisuuden, moraalisuuden ja kriittisyyden. (Yliruka 2000; Karvinen-Niinikoski & Meltti 2003, 45–46.)

Juhila määrittelee sosiaalityön asiantuntijuuden sosiaalityöntekijöiden ja asiakkaiden kohtaamistapojen ja roolien mukaisesti. Liittämisen- ja kontrollisuhteessa sosiaalityön asiantuntijuus on vertikaalista asiantuntijuutta. Vertikaalisessa asiantuntijuudessa korostuu sosiaalityöntekijän parempi tietäminen asiakkaan asemasta sekä asettuminen liittäjän ja kontrolloijan rooliin. Vertikaalinen asiantuntijuus täyttää modernin profession tunnuspiirteitä. Kumppanuussuhteen sosiaalityössä asiantuntijuus on horisontaalista asiantuntijuutta. Se tarkoittaa, että sosiaalityöntekijä ja asiakas ovat vastavuoroisessa suhteessa toisiinsa nähden ja asiantuntijuutta katsotaan olevan molemmilla, jolloin horisontaalisessa asiantuntijuudessa sosiaalityöntekijän ja asiakkaan asiantuntijuuden raja hämärtyy. (Juhila 2006, 137–141, 147; Heikkinen 2008, 31.)

Karvinen-Niinikosken ym. (2005) raportissa *Konstikas sosiaalityö 2003. Suomalaisen sosiaalityön todellisuus ja tulevaisuuden näkymät* tarkastellaan sosiaalityön tilannetta, ammattikäytäntöjä ja asiantuntijuutta. Raportissa nousee esiin huoli ammatillisesti pätevien sosiaalityöntekijöiden saatavuudesta, työssä tarvittavien resurssien vähenemisestä työmäärään suhteutettuna ja työn kehittämismahdollisuuksien rajallisuudesta. Sosiaalityön vahvuuksina nähdään hyvä ammatillinen koulutus ja ammattilypeys, heikkouksina puolestaan nähdään alhainen arvostus, huono palkkaus ja vähenevät resurssit. Työvoimapula ja ammatillisen osaamisen häviäminen nähdään tulevaisuuden uhkina. Kehittämiskohteina pidetään maisterikoulutuksen ja sosionomitutkinnon (amk) suorittaneiden keskinäistä työnjakoa, organisaatioiden ja johtamisen kehittämistä sekä pätevien ja osaavien työntekijöiden saamista ammattialalle ja palkkauksen parantamista. (Karvinen-Niinikoski & Salonen & Meltti & Yliruka & Tapola-Haapala & Björkenheim 2005, 3–4, Rönnemaa 2005; Kemppainen 2006, 263.)

Ulla Mutka (1998) käsittelee väitöskirjassaan *Sosiaalityön neljäs käänne: asiantuntijuuden mahdollisuudet vahvan hyvinvointivaltion jälkeen* sosiaalityön asiantuntijuutta ja sen nyky-yhteiskunnan murrokseen liittyviä peruskysymyksiä. Sosiaalityön asiantuntijuus on aina ollut sidoksissa omaan aikaansa, yhteiskuntaan ja siinä toteutuviin muutoksiin. Mutka selvittää tutkimuksessaan, millä tavalla tieteellisiä ammattikäytäntöjä tavoitellut modernin hyvinvointivaltion sosiaalityön asiantuntijuus on nykymurroksessa määrittymässä uudelleen professiotutkimuksen näkökulmasta, sekä millaisia uusia haasteita ja ongelmia tämä tuottaa sosiaalityöntekijän työhön ja asiantuntijuuteen. (Mutka 1998, 15, 177.)

Mutkan (1998) tutkimustuloksissa haastateltavien puheesta erottautuivat sosiaalityön 1980-luvun alun hiljaisuuden kulttuuriin liittyneet viittaukset. Hiljainen tieto tarkoittaa vähitellen kokemuksen

kautta syntyvää tietoa. Mutka pitää tärkeänä purkaa sosiaalityön hiljaista kulttuuria tutkivan ja kirjoittavan asiantuntijuuden kautta. Samassa yhteydessä on legitimoitu tietyt sisäiset periaatteet liittyen tietoon, tiedostamiseen, käsittämiseen, havaitsemiseen ja osallisuuteen. Tämä heijastelee omaa aikaansa ja sen historiallis-yhteiskunnallista tilannetta. Se kertoo myös siitä, että jokainen aika ja paikallinen konteksti määrittelevät sosiaalityön asiantuntijuuden omista lähtökohdistaan ja omasta itseymmärryksestään käsin. Maailmankuvan muuttuessa sosiaalityöntekijät kehittävät asiantuntijuuttaan todellisuutta vastaavaksi, jolloin sosiaalityön asiantuntijuus on ymmärrettävä uudella tavalla. (Austen 1983; Karvinen 1996; 45–52; Swigonski 1994; ref. Mutka 1998, 177.)

Historiassa filantropia ja kristillinen lähimmäisenrakkaus olivat tärkeimpiä sosiaalityön edelläkävijöiden toimintaa ohjaavia lähtökohtia. Tutkimuksen tarkoituksena ei ole väittää, että tieteellisen tiedon tuotanto sosiaalityössä voitaisiin kokonaan korvata maalaisjärjellä ja kokemuksella. Mutka uskoo, että niitä kaikkia tarvitaan, mutta niiden keskinäinen suhde vaihtelee. Tieteen asiantuntijoiden rinnalle tulevat eri alojen toimijat, joiden pitkän koulutuksen kehystämä kokemustieto mahdollistaa uusien näkökulmien avaamisen, tieteen kritiikin ja sen tietoaukkojen täydentämisen. Tieteen asiantuntijoiden tietämyksen rinnalle on otettava alalla toimivien kokemustieto ja vastavuoroinen dialogisuus. (Mutka 1998, 177–184; ref. Heikkinen 2008, 29–30.)

Intuitiivista ja hiljaista tietoa on vaikea aukottomasti määritellä, mutta hiljainen tieto on tiedostamattomia toimintamalleja, tapoja, arvoja ja normeja tai ilmiö, jota voidaan kutsua ”maalaisjärjeksi” (common sense). Asiantuntijuudessa on kyse korkeammin kehittyneestä tiedosta (formaali tieto). Hiljainen tieto aktualisoituu haasteellisissa vuorovaikutustilanteissa yksilöiden välillä. Hiljainen tietäminen on toimivan professionaalisen tilanteen keskeinen elementti. (Toom 2006, 48–52.)

Japanilaiset taloustieteilijät Nonaka ja Takeuchi (1995) jakavat tiedon hiljaiseen (tacit) ja toisille esitettyyn täsmälliseen (explicit) tietoon. Taitavaan toimintaan sisältyy ei-kielellinen, piilevä tieto (tacit knowledge). Ihminen tietää aina enemmän kuin pystyy kuvailemaan ja kertomaan. Taitava toiminta tarkoittaa sitä, ettei työsuoritukseen tarvitse kiinnittää tietoista huomiota. Kokemuksen myötä oppiminen vahvistuu ja ammattilaiselle muodostuu käsitys siitä, missä kaikessa mitäkin tietoa tai menetelmää voi soveltaen käyttää. Koivusen (1998, 210) mukaan suuri osa intuitioon johtavaa prosessia tapahtuu tiedostamattomalla tasolla, ja siihen liittyy hiljaisen tiedon hyväksikäyttö.

Eräsaari (2002) kritisoi perinteistä asiantuntijuuden käsitettä, jossa asiantuntijuuden perusta on ns. kolmijalka, joka muodostuu tieteen, instituution ja profession yhteydestä. Perinteinen asiantuntijuuden näkemys on Eräsaaren mukaan kaavamainen ja siitä puuttuvat dynaamiset tekijät kuten politiikka, neuvoteltavuus, kompromissit sekä julkiset areenat, joilla asiantuntijat tulevat tutuiksi ihmisille. Nykyään professionaalisen auktoriteettiaseman sijasta korostuu se, mitä sanottavaa asiantuntijalla on ja miten hän sen sanoo. Kyse on siitä, että yhdenlaiseen tietoon pohjaava ongelma voidaankin ratkaista ottamalla käyttöön toisenlaista tietoa. (Eräsaari 1997, 64–65; Sipilä; 2011, 21.)

Anita Sipilä (2011) tarkastelee väitöksessään *Sosiaalityön asiantuntijuuden ulottuvuudet. Tiedot, taidot ja etiikka työntekijöiden näkökulmasta kunnallisessa sosiaalityössä* sosiaalityöntekijöiden käsityksiä asiantuntijuudestaan, tiedoistaan, taidoistaan, vaikutusmahdollisuuksistaan ja sosiaalityön eettisten periaatteiden merkityksestä työssä. Tutkimus osoittaa, että yhteiskunnallisena instituutiona sosiaalityö kiinnittyy osaksi yhteiskunnan kehitystä. Sosiaalityössä on kysymys hyvinvointiosaamisesta, jonka vaaliminen edellyttää professionaalisen asiantuntijuuden kokonaisvaltaista tarkastelua. Se taas edellyttää yhteisten käsitysten, ajattelun ja periaatteiden analyysiä. Käytännönläheinen kehittäminen ei ole riittävää, jollei kuntatason sosiaalityön toiminta- ja työprosessien muutosta sidota profession eettis-kriittiseen perustaan. Asiantuntijuuden keskeisimpinä ulottuvuuksina voidaan pitää tietoa, taitoa ja etiikkaa. Eniten sosiaalityöntekijöillä on tietoa yhteiskunnallisista asioista sekä psyykkiseen ja fyysiseen terveyteen vaikuttavista tekijöistä. Heillä on myös psykososiaalista, oikeudellista asiantuntijatietoa, palveluohjaustietoa sekä taitoa toimia neutraalina asiantuntijana ongelmatilanteissa. Sosiaalityön profession substanssikehittäminen ei ole ollut keskeisessä asemassa, minkä vuoksi sosiaalityön asiantuntijuuden näkyväksi tekeminen on entistä tärkeämpää ja ajankohtaisempaa. (Sipilä 2011, 14.)

Professionaalista ongelmanratkaisu- ja asiantuntija-ajattelua kyseenalaistaa myös yhteiskunnallinen muutos sekä sitä koskevat keskustelut postmodernista yhteiskunnasta ja muuttuvasta asiantuntijuudesta. Asiantuntemus ja sen edellyttämä tieto nähdään sosiaalityössä jatkuvasti kehittyvänä ja asiantuntijuuden olemus moninaisempänä kuin professiokeskeinen ongelmanratkaisuajattelu. Asiantuntijaosaamista ja sen perustana olevaa tiedontuotantoa ei postmodernin ajattelun mukaan voida irrottaa käyttöyhteydestään, vaan asiantuntijuuden katsotaan olevan reflektiivistä ja avointa. Tällöin käsitteellisen tiedon ja teorioiden lisäksi käytännöstä nousevalla, toimintayhteyksiinsä kiinnittyvällä eli kontekstuaalisella ja vuorovaikutteisella

kokemustiedolla ja toiminnalla sekä niin sanottua hiljaiseksi tiedoksi rakentuneella osaamisella ja ymmärryksellä on keskeinen sija asiantuntemuksen rakentajina. (Karvinen-Niinikoski 2010, 24.)

3.2 Tietoon perustuva asiantuntijuus

Asiantuntijuuden kehittyminen liitetään asiantuntijatiedon hallintaan ja pätevyyteen. Asiantuntijuus koostuu useista tiedon eri lajeista. Käytännön työkokemus avautuu tiedon kautta, mikä ohjaa sosiaalityöntekijän työskentelyä, samalla muodostaen ammattipätevyyden toiminnallisen rakenteen. Teoreettisessa viitekehyksessä asiantuntijuutta tarkastelen tiedollisen ulottuvuuden lisäksi sosiaalisesta ja postmodernista näkökulmasta.

3.2.1 Tiedon lajit

Suomessa sosiaalityön asiantuntijuutta koskeva tarkastelu liittyy sosiaalityön koulutuksen vahvistuneeseen asemaan ja voimakkaaseen keskusteluun sosiaalityössä tarvittavasta pätevyydestä. (Heikkinen 2008, 43.) Ammatillisen pätevyyden saavuttamiseen kuuluu praktisen ja abstraktin tiedon hallinta. Käytännön tiedolla tarkoitetaan tietoa, joka on syntynyt työtoiminnan ja sen kautta välittyneiden kokemusten pohjalta, ja joka muodostaa ammattipätevyyden toiminnallisen rakenteen. Abstrakti tieto rakentuu tieteelliselle orientaatiolle, joka etsii todellisuuden säännönmukaisuudet ja täsmälliset kielelliset tulkinnat näiden ilmaisuille. Tutkimuksen tuottama tieto voi olla jännitteisessä suhteessa välittömästi käytännön toiminnasta saatuun tietoon (Payne 1996, 54–55). Ideaalitilanteessa ammatillinen pätevyys perustuu ammatillisen teoreettisen tiedon ja työikäytännön kokemuksellisen tiedon yhdistämiseen sekä ammatissa tapahtuvan oppimisen muutoksiin työntekijän tietämyksessä ja osaamisessa (Berliner 1988, 5–6).

Ammatilliselle toiminnalle merkityksellistä tietoa on monentyypistä. Tiedon eri lajeilla on paikkansa riippuen tilanteesta ja merkityksestä. Bozemahn jakaa tiedon kolmeen eri tyyppiin, jotka ovat julkaisematon arkitieto (ordinary knowledge), asiantuntijatieto (wisdom knowledge) sekä tutkimustieto (theory-seeking literature). (Bozemahn 1993, 27–39; Ylinen 2008, 44.)

Julie Drury-Hudson (1999) on määritellyt tiedon lajit teoreettiseen, empiriseen ja proseduuriseen tietoon sekä persoonalliseen tietoon ja käytännön viisauteen, jotka pohjautuvat sosiaalityön ammatilliseen toimintaan. Teoreettinen tieto koostuu ilmiöitä organisoivista käsitteistä, malleista ja

viitekehyksistä, joiden kautta työntekijä voi selittää, kuvailla, ennustaa ja kontrolloida (hallita) ympäröivää maailmaa. Empiirinen tieto on tutkimustietoa, jota kerätään systemaattisesti dokumentointia, kokemusten kuvailemista, ilmiöiden selittämistä, tulevien olojen ennustamista ja tulosten arvioimista varten. Proseduurinen tieto liittyy siihen organisaatioon, juridiseen ja toiminnalliseen ympäristöön, jossa sosiaalityötä tehdään. Persoonalliseen tietoon liittyvät intuitio, kulttuurinen tieto ja arkitieto. Käytännön viisaus eli kokemustieto pohjautuu työntekijöiden yhteiseen kokemukseen, joka kasvaa eri tilanteissa toimimisen myötä. Se on tietoa, jotka on saatu sosiaalityön käytännön harjoittamisesta, ja joka on muodostunut työskentelystä lukuisissa tapauksissa, joissa on sama ongelma tai erilaisia ongelmia. Käytännön viisaudesta syntyy siirrettävissä olevaa ymmärrystä. Henkilökohtainen tieto on niin sanottua hiljaista tietoa, joka on intuitiivista ja liittyy vahvasti työntekijän henkilökohtaiseen arkiymmärrykseen. Se on luontainen tai spontaani prosessi, jossa sosiaalityöntekijä ryhtyy tarvittavaan toimintaan välittömän tietoisuuden ulkopuolella. (Drury-Hudson 1999, 147–150; Payne 1996, 54–55; Raunio 2004; 101–104; Ylinen 2008, 44–45.)

Ammatillisessa ongelmanratkaisussa toimitaan monenlaisen tiedon ohjaamana ja erilaisten tiedon lajien limittyminen koskee ennen muuta kokeneita asiantuntijoita. Ammatillinen tieto koostuu teoriasta, tutkimuksesta, käytännöstä tai kokemuksesta peräisin olevasta informaatiosta tai ymmärryksestä. Tällainen tieto auttaa ammatilaisia ymmärtämään työtään ja opastaa heitä ammatin käytännöissä. Normatiivisena tietona arvot kertovat, millainen todellisuuden tulisi olla. Teoreettinen ja empiirinen tieto taas kertovat, millainen maailma on, ottamatta suoraan kantaa siihen, millainen sen tulisi olla. Menettelytapatieto on käytännön tietoa esimerkiksi toiminnan organisaation määrittämistä menettelytavoista, jotka perustuvat etupäässä lainsäädäntöön. Menettelytapatietoa voi soveltaa ammatillisen käytännön tilanteissa. (Pincus & Minahan 1973, 38–39; Drury-Hudson 1999; 149; Raunio 2009, 121–125.)

Organisationaalisisella tiedolla tarkoitetaan yhteisön muodostuneita toimintatapoja ja yhdessä rakennettua yhteisöllistä osaamista (Toom 2006, 52). Tieto koostuu standardeista, jotka varmistavat sosiaalityön vastuullisuuden ja parhaimman mahdollisen toimintaympäristön. Näiden lähtökohtien kautta kehitetään työkaluja, joilla arvioidaan organisationaalista tietoa. (Pawson ym. 2003).

Tieteellisen tutkimustiedon merkitys tiedon lähteenä sosiaalityön käytännölle on ensisijaista silloin, kun sosiaalityön kehittämistä professiona pidetään tärkeänä. Pyrkimyksenä on, että tieteellinen tieto välitetään sosiaalityön käytäntöön ja että sosiaalityöntekijä soveltaa yleistä tietoa erityiseen

tapaukseen. (Payne 1996, 53–55; Raunio 2009, 125–126.) Pro gradu -tutkielmassani yhtenä osatekijänä sosiaalityöntekijän asiantuntijuuden muodostumisessa pidän koulutuksen aikana kertynyttä teoreettista tietoa ja tiedonhalua sekä kykyä soveltaa tieteellistä tietoa käytäntöön.

Sosiaalityöntekijöiden omilla arvoilla on myös merkitystä sosiaalityön tiedon muodostuksessa. Arvojen ja etiikan merkitys korostuu, kun sosiaalityön asiantuntijuutta tarvitaan ammatille ominaisissa erityisen vaikeissa tilanteissa. Sosiaalityön tieto ja sosiaalityön arvot erotetaan usein toisistaan, kuten eettiset ja moraaliset kysymykset juridisista ja teknisistä kysymyksistä. Banksin (2001, 9) mukaan on kuitenkin tärkeää ottaa huomioon, että tieto ei ole arvovapaata eikä juridisia ja teknisiä kysymyksiä voida ratkaista ilman etiikkaa. Blennberger (2000) on luetellut useita sosiaalityölle merkityksellisiä arvoja, mutta hän toteaa sosiaalityön arvoperustan olevan ilmaistavissa muutamilla avainkäsitteillä kuten ihmisarvo, humanisuus, solidaarisuus ja inhimilliset oikeudet (Blennberger 2000, 221; Ylinen 2008, 52–55).

Satu Ylisen (2008) väitös *Gerontologinen sosiaalityö. Tiedonmuodostus ja asiantuntijuus* tuottaa tietoa gerontologisen sosiaalityön tiedonmuodostuksesta ja sen asiantuntijuudesta. Tutkimusaineisto muodostuu gerontologisen sosiaalityön tutkimustiedosta ja vanhustyössä työskentelevien sosiaalityöntekijöiden asiantuntijatiedosta. Sosiaalityöntekijöiden käsitys asiantuntijuudestaan muodostuu muodollisesta ja menetelmällisestä asiantuntijuudesta sekä eettisestä asiantuntijuudesta. Tutkimuksen pohjalta Ylinen esittää johtopäätöksissään, että gerontologista sosiaalityötä koskevaa tiedonmuodostusta tulee vahvistaa ottamalla siihen mukaan alan nykyiset ja tulevat ammattilaiset. Sosiaalityön ammattilaisilta kerätyn tiedon avulla heidän tietonsa ja kokemuksensa tulee hyödyntää uuden tiedon luomisessa. Tietopohjan uudistaminen vaatii muuttuvan konkreettisen tiedon, työn perustan muodostavien sosiaalityön tiedon ja gerontologian teoreettisen tiedon päivittämistä. Sosiaalityön koulutuksessa tulee ottaa huomioon gerontologisessa sosiaalityössä tarvittava sosiaalityön erityinen ja yleinen asiantuntijuus. Gerontologisen sosiaalityön aseman kirkastaminen vaatii osittain palaamista sosiaalityön juurille, sen auttamis- ja tukemistehtävään. Gerontologisen sosiaalityön eettinen asiantuntijuus tulee nähdä oleellisena osana asiantuntijuutta, joka rakentaa osaltaan sosiaalityöntekijän ammatillista identiteettiä vahvaksi. (Ylinen 2008, 89–94.)

3.2.2 Sosiaalinen asiantuntijuus

Sana sosiaalinen on peräisin latinan kielestä, jossa se tarkoittaa yhteiselämää järjestäytyneessä yhteiskunnassa. Näin ymmärtäen sosiaalityölle ominaista sosiaalisen asiantuntijuuden käsitettä voi

lähestyä monista näkökulmista. Yhteiskunnan ajatellaan luovan yksilöitä, jotka puolestaan luovat yhteiskunnan toimiessaan ja ottaessaan huomioon toisensa. Tätä voisi ajatella sosiaalisesti konstruktivismiksi. Sen oletamus ihmisestä perustuu sosiaaliseen olentoon, joka tuottaa ja muokkaa sosiaalista todellisuutta, mutta joka nähdään historiallisesti ja rakenteellisesti ehdollisena sekä olosuhteista riippuvaisena. (Berger & Luckman 1966; Burr 2004; Vaininen 2011 23–25.) Useimmiten sosiaalisen käsite liitetään sosiaalialaan tai sosiaalialan työhön. Sosiaalityön yhteiskunnallisen legitimitetin taustalla on kokonaisvaltainen ymmärrys ihmisestä ja hänen sosiaalisuudestaan. (Niiranen-Linkama 2005, 16; Laitinen & Pohjola 2010, 152.)

Sosiaalisen toiminnan teorian merkitystä sosiaalityössä on nostanut esille myös Pauli Niemelä (2006; 2008; 2009). Niemelä esittää teoreettisessa tarkastelussaan väittämän, että sosiaalityön tiedonmuodostus lisääntyy erityisesti sellaisen tiedon kautta, joka tarkastelee ihmistä sosiaalisesti toimivana olentona. Marjatta Eskola (1991) korostaa ajattelussaan kokonaisvaltaista hahmottamista, jossa toiminta liitetään sosiaalisten rakenteiden tarkasteluun. Tuula Helne (2003) on määritellyt sosiaalisen laajaa sisältöä myös yhteiskunnalliseksi, jolloin sosiaalinen käsitteenä viittaa kaikkeen, mikä koskee ihmisten elämää yhteiskunnassa. Sosiaalinen on myös toimintaa, joka edistää yksilöiden ja yhteiskunnan etua. Se myös viittaa yhteiskunnan ongelmiin, sosiaalisiin ongelmiin, jotka näkyvät yksilötasolla. Helne näkee sosiaaliseen liittyvän myös sosiaalihuollon piiriin kuuluvan toiminnan. Sosiaalityö käsitetään yleensä sosiaalisen oikeudenmukaisuuden ja sosiaalisen hyvinvoinnin edistämiseen liittyväksi arvolutautuneeksi työksi (Eskola 1991; Helne 2003, 17–18; Vaininen 2011, 26–28).

Sosiaalisen asiantuntijuuden taustalla on hyvinvointivaltion kehityshistoria. Perinteisesti hoiva- ja huolenpitotyö on kuulunut kodille ja lähiyhteisölle, mutta yhteiskunnallisen työnjaon myötä siitä on tullut erilaisissa kasvatus- ja auttamisinstituutioissa tehtävää palkkatyötä. Jauhiainen ja Rinne (1988, 61) toteavat, että sosiaalisen asiantuntijuuden alueella sosiaalityö on yksi vahvimmin esiin nousseista ammattikunnista, joka pyrkii tuottamaan, säilyttämään ja lisäämään omaan asiantuntijuuteensa perustuvaa valtaa sosiaalialalla. Kuitenkin uuteen asiantuntijuuteen liittyy oman asiantuntijuuden vahvistamisen rinnalla aina moniammatillisuuden vaatimus, joka haastaa perinteiset professiot uudenslaisiin yhteistyömalleihin ja vaikuttaa erityisesti ammatilliseen identiteettiin. (Niiranen-Linkama 2005, 102, 106; Hirvonen 2009, 45.)

Sosiaaliseen asiantuntijuuteen liittyvät pätevyyskysymykset aktivoituvat tilanteissa, joissa psykososiaalisten ongelmien koetaan lisääntyneen, ja ongelmiin pyritään vastaamaan

moniammatillisesti. Sosiaalityölle keskeinen sosiaalinen painotus on jäänyt taloudellisten, terveydellisten, pedagogisten ja juridisten näkökulmien varjoon erityisesti tilanteissa, joissa sosiaalityö työskentelee sosiaalisen ja terveydellis-koulutuksellis-juridisen raja-alueilla tai tilanteissa, joissa on erityisen niukat resurssit. (Mutka 1998, 204; Tapola-Haapola 2011, 123; Vaininen 2011, 13, 34.)

Oikeutusta sosiaalisen asiantuntijuuden olemassaololle ja toimivallalle perustellaan hyvinvointivaltioiden kehityksen lisäksi koulutuksella. Kun tarkastellaan sosiaalisen asiantuntijuuden kehittymistä koulutuksen näkökulmasta, huomataan, että suomalaisessa sosiaalialan työssä ja koulutuksessa on korostunut perinteisesti oikeudellis-hallinnollinen ajattelutapa. Akateemisen, tieteellisen tiedon määrä ja status merkitsevät suurta kulttuurista pääomaa toimia sosiaalisen asiantuntijuuden kentällä, kun taas ammatillinen osaaminen ja kokemustieto edellyttävät vähäisempää kulttuuripääomaa. (Hirvonen 2009, 45–46.)

Satu Vainisen (2011) väitöskirja *Sosiaalityöntekijät sosiaalisen ammattilaisina. Sosiaalityöntekijöiden ja yhteistyökumppaneiden käsitykset sosiaalitoimiston sosiaalityöntekijöiden ammatillisesta toiminnasta 2000-luvun alussa* käsittelee sosiaalista asiantuntijuutta sosiaalityöhön liittyvänä osaamisena, jossa käydään kilpailua eri ammattilaisten kesken kuntien sosiaali- ja terveydenhuollonpalvelujärjestelmän uusissa ja uudistuvissa toimintaympäristöissä. Vaininen tutkii myös, millaiseksi sosiaalitoimistojen sosiaalityöntekijöiden ammatillinen toiminta muuttuvissa olosuhteissa muokkaa sosiaalityöntekijän ammatti-identiteettiä.

Vainisen tutkimuksen tavoitteena on kuvata sosiaalityöntekijöiden sosiaalista toimintaa mikro-, meso- ja makrotason tarkastelunäkökulmista, jolloin sosiaalityötä katsotaan myös yhteisöllisenä sekä yhteiskunnallisena ilmiönä. Vaininen keskittyy tutkimuksessaan myös siihen, että sosiaalityöntekijöiden asiakkaiden kanssa tapahtuvan yhteisen toiminnan ydinlähtökohta ankkuroituu sosiaaliseen ulottuvuuteen, jolloin asiakas huomioidaan sosiaalisena toimijana mikro-, meso- ja makrotasolla suhteessa läheisiinsä, yhteisöön ja yhteiskuntaan. Vainisen (2011) mukaan sosiaalinen ydin perustuu ihmisen sosiaalisuuteen ja ihmisen sosiaaliseen puoleen. Se voidaan samalla nähdä ihmisen elinehtona ja toisaalta piirteenä tai ominaisuutena, joka luonnehtii ihmistä ja ihmisen toimintaa. Sosiaalisen käsitteeseen on vahvasti kiinnittynyt sosiaalityön ammatillinen työ, joka käsitetään sosiaalisen oikeudenmukaisuuden ja sosiaalisen hyvinvoinnin edistämiseen liittyväksi arvolatautuneeksi työksi. Voidaan puhua sosiaalityön sosiaalisesta eetoksesta. (Vaininen 2011, 27–28.)

Sosiaalisen hyvinvoinnin edistämisen lähtökohtana on ollut käsitys hyvästä elämästä, ja tämän näkemyksen mukaan ihmisille pitäisi turvata riittävä elintaso ja elämänlaatu. Sosiaalityöllä on kolme sosiaalisesti kiinnittävää tehtävää, joista ensimmäinen sisältää tarpeen tyydytyksen eli sosiaalityö turvaa toimeentuloa, liityntää ja inhimillistä kasvua. Toisekseen sosiaalityö aktivoi osallistumista, osallisuutta ja itsensä toteuttamista, ja kolmanneksi sosiaalityö on vähimmäisresurssien turvaaja. (Allardt 1986; Vaininen 2011, 28–29; Niemelä 2009, 218, 223–231.)

Vaininen ymmärtää sosiaalityöntekijöiden ja sosiaalisen yhteyden olevan tilaisuudessa tarkastella asioita sosiaalisesta näkökulmasta, jossa yhdistyvät näkemyksemme sosiaalisesta ulottuvuudesta. Sosiaalinen ammattilaisuus ja asiantuntijuus määrittävät tutkimuksessa niiksi ammattilaisen toimintarooleiksi, joissa ammattilaiset tarkastelevat, muokkaavat, ohjaavat ja rakentavat yksilön ja yhteisön tai yhteiskunnan välisiä suhteita (Vaininen 2011, 10). Pro gradu -tutkielmassani tarkastelen sosiaalista ulottuvuutta asiantuntijuuteen sosiaalipsykologiaan liittyvästä teoreettisesta lähtökohdasta. Ihminen nähdään sosiaalisena ja ihmisten keskinäisessä vuorovaikutuksessa muovautuvana tilassa, jossa identiteetin ja käyttäytymisen nähdään rakentuvan kosketuksessa sosiaaliseen ympäristöön (Berger & Luckman 1994). Vaininen jatkaa väitöksessään vielä tästä eteenpäin rakenneteoreettiseen tarkastelu- ja tutkimusnäkökulmaan, jossa sosiaalisen toiminnan merkitystä korostetaan.

Tutkielmassani sosiaalityön asiantuntijuudesta ymmärrän sosiaalisen ulottuvuuden liittyvän yhteiskunnallisena ammattina ihmiselämään. Sosiaalinen ulottuvuus liittyy sosiaalityöhön, ja sen tekijään eli sosiaalityöntekijän identiteettiin. Sosiaalisen ulottuvuuden olemassaolon tunnistaminen merkitsee mahdollisuutta tarkastella asioita sosiaalisesta näkökulmasta (Kohl 2006, 3), johon paikantuu sosiaalityöntekijöiden sosiaalinen asiantuntijuus. Tutkielmani sosiaalinen näkemys on käsitys ihmisestä kokonaisvaltaisena ja sosiaalisena toimijana. Sosiaalityöntekijän sosiaalinen osaaminen liittyy kaikkiin asiantuntijuuskategorioihin suoraan tai välillisesti. Sosiaalipsykologisen teoreettisen lähtökohdan mukaan ihminen muokkautuu sosiaalisesti keskinäisessä vuorovaikutuksessa toisten ihmisten kanssa. Tärkeänä alkuhypoteesina näen, että sosiaalityöntekijä pitää kiinni ydinosaamisestaan, eikä luovuta sosiaalista osaamista muiden asiantuntijoiden käyttöön.

3.2.3 Postmoderni lähestymistapa ja asiantuntijuus

Professioteorioiden kuvaukset alkoivat muuttua lähestyttäessä 1990-luvun postmodernia yhteiskuntaa, jolloin professionaalissa toiminnassa mahdollistui paradigman muutos.

Tietoyhteiskuntateorian mukaan verkostoituminen ja kommunikatiivisuus lisääntyvät yhteiskunnassa, ja valta alkaa siirtyä yhä enenevässä määrin tiedon asiantuntijoille. Postmodernissa yhteiskunnassa asiantuntijuus edellyttää vahvan minän muodostamista ja vastuun ottamista moraalisisista teoista. (Bauman 1996, 196–197, 213–214; Castells 1997, 362, 370; Konttinen 1989, 112; Heikkinen 2008, 40.)

Synnöve Karvinen-Niinikoski on tutkinut postmodernia sosiaalityötä, jonka näkemyksen mukaan sosiaalityö professiona on modernismin lapsi. Modernin hyvinvointivaltiokehityksen myötä sosiaalityö kehkeytyi professioksi teoriakehitelmineen ja ammatillisine oppeineen sekä kiistoineen. Modernismi on 1900-luvun alkuvuosikymmenien aikana edustanut tiedon, teknologian ja tieteellisen rationalismin mukaista edistystä ja jatkuvaa kehitystä kohti parempaa, mutta samalla myös yhteiskunnallista ja kulttuurista muutosta, työnjaollista monimuotoistumista sekä valtarakenteiden muutosta. Kyseiseen kehitykseen on liittynyt monia jännitteitä, joiden takana ovat suuret taloudelliset, sosiaaliset ja poliittiset kysymykset sekä kehityskulut. (McDonald 2006; Payne & Askeland 2008; Karvinen-Niinikoski 2009, 131.)

Postmodernismi oli alkujaan filosofista ja kulttuurin tutkimuksellista pohdintaa, joka vähitellen tuli merkitsemään tieto- ja yhteiskuntateoreettista murrosta ja käännettä. Sosiaalityön ammatillisuudessa siirryttiin 1990-luvulla postmoderniin tulkintakehykseen (Piiroinen 2005, 166). Muutokset toivat mukanaan erilaistumista, epävarmuutta ja arvaamattomuutta sekä vaatimuksia jatkuvasta uudistumisesta ja joustavien lähestymistapojen löytämisestä. Tämänkaltaisten vaatimusten koettiin olevan haaste erityisesti ammatilliselle asiantuntijuudelle ja muuttavan käsityksiä asiantuntijuuden olemuksesta. Neuvotteleva asiantuntijuus, tiedontuotannon kumppanuus, tietämisen tapojen moninaisuus ja asiakasnäkökulman vahvistuminen kyseenalaistivat perinteisen professionaalisen varmuuden tavoittelun ja oikeassa olemisen oikeutuksen. Käytännön toimintayhteyksiin kiinnittyivät identiteetti- ja muutostyön keskustelut sekä käytännön työmenetelmien kehittäminen. Sosiaalityön käytäntösuhde jäsenyi uudelleen ja sosiaalityön käytännössä ja tutkimuksessa korostui kriittisen reflektion merkitys. (Fook 2002; Healy 2000 ja 2005; Payne & Askeland 2008; Karvinen-Niinikoski 1996, 64–66; 2009, 131–133.)

Sosiaalityöhön ovat suuresti vaikuttaneet postmodernit keskustelut ja sosiaalitieteellisiin keskusteluihin sisältyvät teoriakehittelyt, jotka koskevat tietoa ja tiedonmuodostusta, diskursiivista valtaa ja ihmisen toimijuutta sekä sitä ohjaavaa merkitysten muodostumista. Postmodernien sosiaalityökeskustelujen yhtenä lähtökohtana on ollut modernin professionalismin kritiikki;

erityisesti professionaalinen valta, vallan merkitys ja rakentuminen ammattikäytäntöjen osana. Postmodernin ajattelun tulo sosiaalityöhön merkitsee muutoksia sosiaalityön professionaalisuuden ymmärrykseen. (Healy 2005; McDonald 2006, ref. Karvinen-Niinikoski 2009, 137.)

Postmodernismi pitää tärkeänä teoreettisen, tieto-opillisen ja kaiken olemusta koskevan pohdinnan merkitystä sosiaalityössä. Se on korostanut myös teoreettisesti vaativan akateemisen koulutuksen ja tutkimuksellisen sekä analyttisen ajattelun vaatimuksia. Lisäksi se on antanut vahvistusta myös teorianmuodostukselle, ammattikäytäntöihin kiinnittyvälle tiedonmuodostukselle ja tiedontuotannolle. Postmodernin keskeinen eetos korostaa ihmisen yksilöllisyyttä, yksin pärjäämistä ja siihen kannustamista (Laitinen & Pohjola 2010, 152). Zygmunt Bauman (2004, 9) näkee tämän prosessin lohduttomana, koska yksilöt on jätetty tekemään merkittäviä elämänvalintojaan yhä enemmän eristyksissä muista ihmisistä. Ihmiset ovat vapaampia kuin koskaan, mutta vapaudella on hintansa, kun vastuu omasta elämästä on otettava vailla yhteisöllistä tukea tai osallisuutta yhteiseen toimijuuteen. (Saastamoinen 2006, 148.) Postmodernissa kulttuurissa tieto muuttuu tavaraan verrattavaksi vaihdon välineeksi. Tieto on hallinnan väline ja keino hankkia valtaa, jossa keskeistä on se, kenellä on pääsy tietoihin. Tietojen hallussapito on entistä enemmän asiantuntijoiden oikeus. Hallitsevan luokan muodostavat ne, jotka tekevät päätöksiä, kuten sosiaalityöntekijät. Entistä vahvemmin tuo luokka kuitenkin muodostuu yritysten johtajista. (Lyotard 1985, 13–28; Sipilä 2011, 25.)

Oleellista sosiaalityön professionaalisen olemuksen hahmottamisen kannalta on se, että postmodernismin myötä on tultu tietoisiksi kaiken muuttuvuudesta, monimutkaisuudesta, erilaisuudesta, eroista ja tietämisen tulkinnallisuudesta sekä erilaisten perspektiivien tärkeydestä ja oikeutuksista. Postmodernismi on haastanut perinteisen professionalismin uuden ajan asiantuntijuuden ja ammatillisuuden reflektiiviseen ja kriittiseen käytäntöön. (Fook & Gardner 2006; White ym. 2006; Karvinen 1996; Karvinen-Niinikoski 2005 ja 2009; Powell 2001; Lovelock ym. 2004; Piironen 2005; Raunio 2004; Juhila 2006; Webb 2003.)

Hannu Piironen (2005) väitöskirja *Epävarmuus, muutos ja ammatilliset jännitteet. Suomalainen sosiaalityö 1990-luvulla sosiaalityöntekijöiden tulkinnassa* käsittelee 1990-luvun suomalaisessa yhteiskunnassa tehtyä sosiaalityötä. Väitöksessä tarkastellaan yhteiskunnallis-kulttuurisen muutoksen taustalla vallinnutta epävarmuutta ja siihen liittyneitä jännitteitä suomalaisessa sosiaalityössä. Ammatilliset jännitteet liittyivät asiakassuhteen ongelmallisuuksiin, sosiaalityöntekijän työssä jaksamisen ja asiantuntijuuden ongelmiin. 1990-luvun lama vaikutti

sosiaalityöhön voimakkaasti, minkä vuoksi sosiaalityöntekijän työnkuva muuttui vaativammaksi. Lisäksi päätöksentekijöiden ja työntekijöiden väliset ristiriidat aiheuttivat epävarmuutta ja jännitteitä sosiaalityöhön, jotka taas aiheuttivat ongelmia asiakkaan ja työntekijän vuorovaikutuksessa. Ammatilliseen vastuuseen ja asiantuntijavaltaan kohdistui määrittelyvaikeuksia, ja sosiaalityöntekijät kokivat myös työuupumusta. (Piiroinen 2005, 166–167.)

Piiroisen tutkimusaineistosta näkyy, että sosiaalityöllä on heikko ammatillinen status, koska sosiaalityö nähdään kunnassa yhteiskunnan marginaaliin kuuluvan väestöosan palveluina, joihin poliittiset päätöksentekijät eivät halua sijoittaa kunnan verorahoja. Syynä tähän on, että sosiaalityötä ammattina ei arvosteta riittävästi suomalaisessa yhteiskunnassa. Toisaalta sosiaalityöntekijät näkevät kunnan poliittisten päätöksentekijöiden erimielisyyksien heikentävän entisestään sosiaalityön arvostusta yhteiskunnassa. (Mt., 168–170.)

Postmodernin sosiaalityön erilaisille lähestymistavoille olennaisinta on niiden sitoutuminen sosiaaliseen konstruktionismiin. Postmodernien tulkintojen hahmotus sosiaalityössä kiinnittyy yhteiskunnalliseen muutokseen, sen mukanaan tuomaan epävarmuuteen ja arvaamattomuuteen. Tästä seuraavat jatkuvan uudistumisen, uudenlaisten ja joustavien lähestymistapojen löytymisen vaatimukset ovat ammatillisen asiantuntijuuden haasteita. Samalla asiantuntijuudessa korostuu suhde muutokseen. Varmuus ja oikeassa olemisen oikeutus kyseenalaistuvat, ja tilalle tulevat neuvotteleva asiantuntijuus, tietämisen tapojen moninaisuus, tiedontuotannon kumppanuus ja valtakysymysten tarkastelu. (Fook 2002; Healy 2000; Payne & Askeland 2008; ref. Karvinen-Niinikoski 2009, 134–136.)

Postmoderni ulottuvuus liittyy tutkielmani asiantuntijuuteen siten, että sosiaalityön ja sosiaalityöntekijöiden jatkuva muutos, kehitys ja kehittäminen kuuluvat luonnollisena asiana työkuvaan nykypäivänä. Yhteiskunta on yhä avoimempi ja vaativampi, mutta nykyajan ihmisetkin ovat viisaita ja kehittyneitä. Ihminen menee eteenpäin ajan mukana ja näin voi säilyttää oman paikkansa, asemansa ja asiantuntijuutensa. Se ei kuitenkaan tarkoita, että pitäisi luopua sosiaalityön perinteisestä professiosta tai vanhoa vain professionaalisuuden periaatteiden nimiin, vaan taitava sosiaalityöntekijä voi soveltaa sosiaalityön professiota ja tieteellistä tietoa postmoderniin sosiaalityöhön.

4 NÄKÖKULMIA IDENTITEETTIIN

Identiteetti on laaja ja vaikeasti määriteltävä, kompleksinen käsite. Identiteetti kuitenkin kiinnostaa tutkijoita ja ajattelijointa, koska sitä ei pidetä saavutettuna ominaisuutena. Se käsitetään monitulkintaiseksi, säröiseksi ja helposti särkyväksi ominaisuudeksi, jota työestetään jatkuvasti. Sen vuoksi tutkijat eivät määrittele, mikä identiteetti on, vaan he puhuvat mieluummin idenfioitumisesta tai identiteetin rakentamisesta. (Eteläpelto 2007, 96–97; Alasuutari 2007, 174.)

Tässä tutkimuksessa identiteetillä tarkoitetaan ihmisen peruskäsitystä omasta itsestään, käsitystä joka muuttuu ja rakentuu sosiaalisessa vuorovaikutuksessa sekä kielessä. Ymmärrän identiteetin prosessiksi, joka on jatkuvan muutoksen tilassa, ja joka saa väliaikaisen merkityksensä konteksti- ja tilannekohtaisesti. Identiteetti on elämäkerrallinen jatkumo, joka sallii henkilökohtaisen muutoksen, kasvun ja kehityksen. Tutkielmassani identiteetikäsite perustuu Hallin (1999) ajatuksille jatkuvasti rakentuvasta ja muuttuvasta identiteetistä, jota ei voida koskaan pitää valmiina, kokonaisena tai yksiviivaisena, minkä vuoksi se kykenee liittymään muihin ja kokemaan asioita muiden kanssa. Tutkielmani teoreettisessa lähtökohdassa ihminen nähdään sosiaalisena ja ihmisten keskinäisessä vuorovaikutuksessa muovautuvana. Identiteetin ja käyttäytymisen nähdään rakentuvan kosketuksessa ympäristöön. (Berger & Luckman 1994, 86; Eteläpelto 2007, 129; Vaininen 2011, 39; Nikander 2010, 180.)

Tutkielmani teoreettisena lähtökohdana identiteettimääritelmä perustuu vain osittain postmoderniin identiteetikäsitteeseen ja sosiaaliseen konstruktionismiin, koska tutkielmassani teoria jättää myös yksilölle tilaa ja mahdollisuuksia. Ajattelen, että identiteetin rakentumiseen vaikuttavat myös sattumanvaraisuus ja avoimuus, mutta sitä ei kuitenkaan tekemällä voi tuottaa. Käsitteeni identiteetistä pohjautuu tutkielmassani postmoderniin identiteettikäsitteeseen siltä osin, että näen ihmisen identiteetin olevan jatkuvassa liikkeessä ympäröivissä kulttuurisissa järjestelmissä, silti identiteetti ei kuitenkaan ole pirstoutunut. Teoreettisena hypoteesina identiteetti ei rakennu vain sosiaalisen konstruktionismin mukaan diskursiivisesti ja kielellisesti tuotettuna, samalla unohtaen todellisuudesta sen käytännöllisen puolen, vaan siihen liittyy sosiaalipsykologian lähtökohta, jossa ihminen muokkautuu keskinäisessä sosiaalisessa vuorovaikutuksen kontekstissa. Tutkielmassani yksi olennainen identiteetin ulottuvuus on huomioida vuorovaikutuksellinen ja sosiaalinen olemassaolo, joka mahdollistaa kokonaisvaltaisen ymmärryksen sosiaalisesta ihmisestä yhteiskunnan kontekstissa.

4.1 Identiteetin muodostuminen

Identiteetin käsite on ajankohtaistunut useilla eri tieteenaloilla, ja siitä ollaan kiinnostuneita niin yksilöpsykologisessa kuin yhteiskuntatieteellisessäkin keskustelussa. Identiteetti on ymmärretty tiettyyn kansallisuuteen, kieleen, kulttuuriin, sukupuoleen tai ammattikuntaan kuulumisen, samaistumisen tai osallisuuden kautta. Omassa tutkielmassani analysoin ammatti-identiteettiä. Identiteetti rakentuu aina yksilöllisen ja yhteiskunnallisen keskinäisessä riippuvuussuhteessa ja vuorovaikutuksessa. Identiteettien ymmärtämisessä on huomioitava myös yksilöllinen ja sosiaalinen näkökulma. (Eteläpelto 2007, 96–97.)

Identiteetit eivät ole koskaan yksittäisiä vaan ne muodostuvat aina erilaisista, usein toisiaan risteävistä ja myös toisilleen vastakkaisista diskursseista, käytännöistä ja positioista. Identiteettien tarkasteluun liittyy se, kuinka historian, kielen ja kulttuurin tarjoamia resursseja käytetään tultaessa joiksikin. Kyse ei ole siis niinkään siitä, keitä me olemme vaan siitä, keitä meistä voi tulla, kuinka meidät on esitetty ja kuinka mahdollisesti esitämme itsemme. Identiteetti muotoutuu ja muokkautuu jatkuvasti suhteessa niihin tapoihin, joilla meitä representoidaan tai puhutellaan meitä ympäröivissä kulttuurisissa järjestelmissä. Subjekti ottaa eri identiteettejä eri aikoina, eivätkä nämä identiteetit ryhmitä yhtenäiseksi kokonaisuudeksi. Sisällämme on ristiriitaisia ja eri suuntaan tempoilevia identiteettejä, minkä vuoksi identifikaatiomme vaihtelevat jatkuvasti. Täysin yhtenäinen, loppuunsaatettu, varma ja johdonmukainen identiteetti on fantasiaa. (Hall 1999, 21–23, 250–251.)

G.H. Mead ja C.H. Cooley ovat klassisen sosiologian avainhahmoja, jotka työstivät interaktiivista käsitystä identiteetistä ja minästä. Heidän käsityksensä mukaan identiteetti muodostuu minän ja yhteiskunnan välisessä vuorovaikutuksessa. Subjektilla on sisäinen ydin tai olemus, joka on ”tosi minä”, mutta se muotoutuu ja muokkautuu jatkuvassa dialogissa ulkopuolella olevien kulttuuristen maailmojen ja niiden tarjoamien identiteettien kanssa. (Mt., 22.)

Postmodernit identiteettiteoreetikot väittävät, että identiteetti on konstruoitu, ristiriitainen ja historiallisesti muuttuva. Heidän mukaansa identiteetti ja minuus nimenomaan tuotetaan. Postmodernissa identiteettikeskustelussa on katsottu, että yksilöiden identiteettien pirstoutuminen ja vakaiden ydinidentiteettien katoaminen on väistämätöntä. Yksilön subjektiivinen toimijuus katsotaan hyvin rajoittuneeksi. Ajatellaan, että postmoderni ajattelu on hiipumassa, koska järjen varassa toimiva subjekti on katoamassa median ja kuluttamisen tuottamien keinotodellisuuksien äärettömiin maailmoihin. (Saastamoinen 2006, 38–39.) Postmoderni identiteettiteoria edustaa

vahvaa sosiaalista konstruktionismia. Sitä on kritisoitu yksipuoliseksi, koska se keskittyy ainoastaan diskursiivisesti ja kielellisesti tuotettuun todellisuuteen, unohtaen käytännöllisen ja ruumiillisen ihmisen todellisuussuhteen. (Saastamoinen 2006, 54–55; Eteläpelto 2007, 102–103.)

Sosiaalisessa konstruktionismissa identiteetit ovat yksinomaan kielellisiä rakenteita ja siten heijastumaa laajemmista kulttuurin kielellisistä rakenteista (Saastamoinen 2006, 178). Sosiaalinen konstruktionismi avaa mahdollisuuden tavoitella jotakin sellaisista sisäisistä asioista kuin esimerkiksi identiteetti, jota on mahdotonta tutkia ontologisena kysymyksenä. Oman identiteetin rakentamista tapahtuu jatkuvasti tilanteissa, joissa ihmiselle tarjoutuu mahdollisuus puhua tai kirjoittaa suoraan itsestään tai silloin, kun itsestä kertominen ei ole näkyvästi tarkoituksena. Identiteetti tulee kertomuksiin kuin varkain, oheistuotteena. Charles Antaki ja Sue Widdicombe (1998) teoksessaan *Identities in Talk*, tarkastelevat sitä, miten identiteetti on käytössä puheessa ja kielessä sekä vuorovaikutustilanteessa, joka muodostuu haastattelijan ja haastateltavan välille. Identiteetit muodostuvat siitä sosiaalisesta työstä, jota kukin tekee, enemmän kuin siitä mitä kukin on ihmisenä. (Antaki & Widdicombe 1998, 1, 191; Kulmala 2006, 60–61.)

Identiteetti ei ole niin läpinäkyvä tai epäproblemaattinen kuin helposti ajatellaan. Identiteettiä voi ajatella kaiken aikaa rakentuvaksi, sellaiseksi joka sallii henkilökohtaisen muutoksen, kasvun ja kehityksen. Itsestään tietävä ja itseään tunnistava minä on kaikissa olomuodoissaan aina epätäydellinen. Sitä ei voida koskaan pitää valmiina, kokonaisena, yksiviivaisena tai alkuperäisenä. (Haraway 1991; Allardt 1986; Eteläpelto 2007, 129; Alasuutari 2007, 175.) Identiteetti voidaan nähdä vastauksena kysymyksiin ”kuka henkilö on” tai ”mihin hän kuuluu”. Käsitteessä yhdistyvät yksilöllisyys, minätietoisuus ja yhteenkuuluvuudentunne johonkin tiettyyn ryhmään tai yhteisöön. (Ojanen 1994, 31–32.)

Identiteetti voi tarkoittaa myös rutiininomaista, sisäistettyä minäkäsitystä, jonka yksilön samaistuminen johonkin ihmisryhmään on tuottanut. Tällöin identiteetti voi voimakkaasti rajoittaa tai määrittää toimintaamme: millaisia olemme, mitkä ovat heikkoutemme ja vahvuutemme, mihin kykenemme tai millainen käyttäytyminen on meille moraalisesti ja tyyllillisesti sopivaa. Myös identiteettimme, jota rakennamme kertomuksilla henkilöhistoriastamme, on diskursiivinen konstruktio, josta emme ole jatkuvasti tietoisia. Sen sijaan pitäydymme rutiininomaisesti maailmankuvassa, jossa sanoilla viitataan maailman ilmiöihin, ja näemme aidon yksilöllisyyden olevan mahdollista. Jokapäiväisessä elämässä tuemme toistemme persoonallisuutta, vahvistamme toistemme identiteettiä sekä esitämme jatkuvuutta ja koherenssia elämän eri tilanteissa. Identiteetin

käsitettä käytetään yleisesti viittaamaan siihen mutkikkaaseen tapaan, jolla inhimillinen todellisuus toimii ja muuttuu. Identiteetin rakentumisesta puhuminen on siten yksi tapa hahmottaa inhimillisen todellisuuden keskeistä tematiikkaa. (Alasuutari 2007, 111, 175, 197.)

Identiteetin voi ymmärtää elämänmittaiseksi oppimisprosessiksi, jonka yhteydessä yksilö muodostaa käsityksen itsestään, omasta historiastaan, mahdollisuuksistaan ja suhteestaan yksilön ulkopuoliseen maailmaan. (Vanttaja & Järvinen 2006.) Identiteetti muotoutuu aikaa myöten tiedostamattomissa prosesseissa, sen yhtenäisyydessä on aina jotain imaginaarista tai kuviteltua. Se pysyy aina epätäydellisenä ja on aina prosessissa, jossa se muodostuu kaiken aikaa. Psykoanalyttiseltä kannalta etsimme jatkuvasti identiteettiä ja rakennamme elämäkertoja. Todellisuus ei ole yksi, vaan on olemassa eri tavoin konstruoituvia todellisuuksia ihmismielissä ja sosiaalisessa vuorovaikutuksessa. (Hall 1999, 38; Heikkinen 2008, 50.)

Haastatteluissa ilmeneviä identiteettejä ja subjektiasemia voidaan lähestyä ja analysoida monin eri tavoin. Jatkuva oman identiteetin luominen on tyypillistä sosiaalityöntekijöille, jotka tekevät moninaista ja vaativaa sosiaalityötä. Sosiaalityöntekijän voidaan nähdä olevan sellaisessa työssä, jossa vaaditaan jatkuvaa joustavuutta, laaja-alaisuutta, oppimista ja oman osaamisen esittämistä ja arviointia. Yhteiskunnallisen ja kulttuurisen muutoksen myötä identiteettien ja yksilöllisyyden muokkauksesta on tullut eräänlainen pakko. Työelämän ja työmarkkinoiden muutoksen vuoksi identiteettien rakentamisesta ei tulevaisuudessa voida ennustaa muuta kuin jatkuva muutos. (Eteläpelto 2007, 136–137.)

4.2 Ammatti-identiteetin määrittelyä

Tutkielmassani tarkoitan ammatti-identiteetillä sosiaalityöntekijän käsitystä itsestään sosiaalityöntekijänä tai sosiaalijohtajana, jota tarkastelen perinteisen sosiaalitoimiston työkontekstissa. Ammatti-identiteetti pitää sisällään ammatillisen asiantuntijuuden ja samaistumisen omaan ammattiin, johon koulutus on jollakin tavalla vaikuttanut. Se on yhteydessä tietopuoliseen oppiin, teoreettiseen tietoon ja ammatin sisältämiin työtehtäviin. Ammatti-identiteetti muovautuu ammatissa toimimisen myötä, oman henkilöhistorian kautta, ja siinä ovat mukana myös tulevaisuuden työn odotukset sekä tavoitteet.

Ammatti-identiteetin merkityksen näen suurena erityisesti kunnallisessa sosiaalityössä, joka toimii byrokraattisen toimintamallin mukaan kuormittuneissa, hektisissä ja muuttuvissa olosuhteissa, ja jossa ei saa unohtaa asiantuntijuuden lisäksi sosiaalityön eetosta ja etiikkaa.

Ammatti-identiteetti on yksilön käsitys itsestään ammattinsa edustajana, joten identiteetti kuvaa myös sitä, mikä yksilölle on tärkeää, kun hän toimii ammatissaan. Ammatti-identiteetin rakentumisessa korostuvat yksilöllinen elämänhistoria, persoonalliset näkemykset ja uskomukset. Ammatti-identiteettiin kuuluvat ammattia koskevat arvot, normit, eettiset ulottuvuudet ja tavoitteet. Ammatti-identiteetit määräytyvät työelämän sosiokulttuurisessa ja praktisessa todellisuudessa, jossa vaikuttavat työsuhteen ehdot, työstä saatava taloudellinen korvaus, uranäkymät, peruskoulutus ja työssä tarjottava koulutus, työn joustavuuden ja jatkuvuuden välinen jännite, työn osaamisvaatimukset ja mahdollisuudet oman osaamisen kehittämiseen. (Kirpal 2004; Eteläpelto & Vähäsantanen 2006, 157; Eteläpelto 2007, 137.)

Käsitteenä ammatti-identiteetti tarkoittaa Rädyn (1987) mukaan työntekijän ominaisuuksia, piirteitä ja tunnuksia, jotka ilmentävät samaistumista ammattiin. Identiteetti muodostuu henkilön sisäisenä tapahtumana eli ammatillisena kasvuna, jota voidaan kuvata tunteena siitä, että työntekijä osaa tehtävänsä ja on sopiva siihen, arvostaa omaa ammattiaan ja on sisäistänyt ammattikunnan normit ja etiikan. Ammatin täytyy olla tunnistettava ja yhteiskunnallisesti selkiytynyt merkitykseltään, tavoitteiltaan, tehtäviltään, vastuultaan ja velvollisuuksiltaan. (Räty 1987, 128.)

Ammatti-identiteetti hankitaan aina tietyissä käytäntöyhteisöissä, joissa sosiaalistuminen, oppiminen ja vuorovaikutus ovat avainelementtejä. Tässä prosessissa yksilöt kuitenkin katsotaan toimijoiksi (actor), jotka aktiivisesti reflektivat ulkoisia oloja. Työ siis muovaa yksilöä, mutta samalla yksilö muokkaa työprosesseja ja rakenteita. (Kirpal 2004, 108.) Työidentiteetit ovat aina dynaamisia: ne muuttuvat elämänkulun mukana, ja niiden merkitys sekä työidentiteettien intensiteetti vaihtelevat elämänkaaren eri vaiheissa. Työidentiteetit eivät ole siis ajallisesti pysyviä, vaan ne on ymmärrettävä dynaamisiksi. Ammatti-identiteetin muodostumiseen, ylläpitoon ja muutokseen vaikuttaa aina niiden suhteiden tyyppi, joiden ympärille ne ovat rakentuneet. Ajallisen jatkuvuuden ja muutoksen välillä on aina jännite. Joillekuille työ on vain keino palkan ansaitsemiseen, mutta toisille taas kutsumus ja elämäntehtävä. Joka tapauksessa ammatti-identiteetti on vain yksi ihmisen kaikista muista kilpailevista identiteeteistä. (Eteläpelto 2007, 108–109.)

4.3 Sosiaalityön ammatti-identiteetti

Tutkielmassani en pidä käsitystä ammatillisesta identiteetistä pysyvänä, vaan ilmiönä, joka rakentuu erilaisista tekijöistä ja haastateltavien antamista selonteoista paikallisesti sosio-kulttuurisessa kontekstissa. Sosiaalityöntekijän työnkuvan muutokset asettavat myös uusia ehtoja sosiaalityöntekijän ammatti-identiteetin rakentamiselle ja vaativat identiteetin ymmärtämistä uudella tavalla. Haastateltavien puheessa tarkastelen ammatti-identiteettejä sivuavia ja huomaamattomia merkityksiä. Tutkielmani ydin on ammatti-identiteetin vaikutuksissa, joista toivon löytäväni koulutuksen painotuksen. Miten yliopistokoulutus ja sen tieteellisyys ovat vaikuttaneet ammatilliseen asiantuntijuuteen ja ammatti-identiteetin rakentumiseen? Kokeeko haastateltava alan koulutuksella, sen aikana saavutettujen valmiuksien olemassaololla ja jatkokoulutuksella olevan merkitystä työelämässä? Tutkimuskysymyksenä käsittelee sitä, miten haastateltavat näkevät ammatti-identiteettinsä.

Kaisa Lepolan (2008) sosiaalityön alan kuuluva pro gradu -tutkielma ”*Jos en olisi sosiaalityöntekijä, mitä olisin?*” on narratiivinen tutkimus sosiaalityön vaikutuksista sosiaalityöntekijän identiteettiin. Lepola tuo tutkimuksessaan esille niitä asioita ja vaikutuksia, joilla on merkitystä sosiaalityöntekijän identiteetille. Haastatellut sosiaalityöntekijät kertovat henkilökohtaisia kokemuksiaan siitä, miten työ sosiaalityöntekijänä on vaikuttanut omaan minuuteen. Lepolan tutkielmassa identiteetillä tarkoitetaan ihmisen käsitystä omasta itsestään ennen ja jälkeen sosiaalityön koulutusta ja ammattia. Tutkimuskysymys koskee sosiaalityöntekijöiden kokemia työn tuomia vaikutuksia identiteettiin ja sitä, nähdäänkö sosiaalityöllä ja siinä tapahtuneilla muutoksilla olevan sosiaalityöntekijän identiteettiin vaikutusta. Tutkimus on toteutettu kerronnallisena teemahaastatteluna, jossa avointa kerrontaan perustuvaa haastattelua käytetään narratiivisen tutkimusmetodin aineistona ja tutkimustuloksia analysoidaan narratiivisina sekä fiktiivisinä identiteettitarinoina. Lepolan tutkimus antaa tietoa siitä, miten pätevät sosiaalityöntekijät kuvailevat työtään ja sen vaikutuksia arkielämäänsä ja identiteettiinsä. Lepolan tutkimustuloksena on, että sosiaalityö vaikuttaa työntekijän identiteettiin. (Lepola 2008, 1–3, 70.)

Oma työni poikkeaa Lepolan tutkielmasta siinä, että en tutki haastateltavien henkilökohtaisia kokemuksia sosiaalityön vaikutuksista omaan minuuteen, vaan sitä miten sosiaalityöntekijät näkevät ammatti-identiteettinsä muodostuvan sosiaalityössä ja minkä merkityksen pätevät sosiaalityöntekijät antavat koulutukselleen käytännön sosiaalityössä. Onko yliopistokoulutuksella, sosiaalityön työkokemuksella, ammatillisella asiantuntijuudella ja omalla persoonalla vaikutusta

henkilön ammatti-identiteettiin, ja mitkä muut tekijät voivat vaikuttaa identiteettiin työssä? Lepolan tutkielmassa painottuu työntekijän yksilölliset puolet identiteetin kehittymisessä, kun taas oman tutkielmani käsitys identiteetistä pohjautuu persoonallisuuden lisäksi osittain sosiaaliseen konstruktionismiin, sitä kautta postmoderniin identiteettiteoriaan ja myös sosiaalipsykologiaan. Ammatti-identiteetin lisäksi tutkin sosiaalityön eri asiantuntijuuksia.

Identiteetillä tarkoitan ihmisen peruskäsitystä omasta itsestään, käsitystä joka rakentuu ja muuttuu koko ajan sosiaalisessa vuorovaikutuksessa ja kielessä. En erota henkilön subjektiivista identiteettiä ammatillisesta identiteetistä. Identiteettiä ja ammatti-identiteettiä ei ole mahdollista tarkastella tyhjiössä, irrallisina tekijöinä yksilöstä. Tutkielmani painottuu ammatti-identiteetikäsitteeseen, jolla tarkoitan haastateltavan sosiaalityöntekijän käsitystä, kokemusta ja tulkintoja itsestään sosiaalityöntekijänä tai sosiaalijohtajana. Lepolan käyttämä ja oma tutkimusmenetelmäni eroavat toisistaan siten, että käytän tutkielmassani puolistrukturoitua teemahaastattelua ja haastatteluaineiston tulkinnassa metodiväliseen kategoria-analyysiä.

Vaininen (2011) nostaa tutkimuksessaan esille myös sen ammatti-identiteetin merkityksen, jota muokkaavat osaltaan toimintaroolit, toimintaympäristöt, käytäntömallit ja laajempi yhteiskunnallinen toimintaympäristö. Vaininen määrittelee, että ammatti-identiteetti on sosiaalityöntekijän käsitys ja kokemus sosiaalityöstä ja hänestä itsestään sosiaalityöntekijänä. Hänen mukaansa on merkitystä sillä, kuinka vahva ammatti-identiteetti ja käsitys sosiaalityöntekijöillä on omasta osaamisestaan ja erityisyydestään, sekä niihin liittyvistä käytännön toimintarooleista yhteistyösuhteiden muodostuessa. Riittävän vahvalla ammatti-identiteetillä nähdään olevan merkitystä kilpailtaessa asemista ja arvostuksesta yhteiskunnallisessa työnjaossa. Vainisen tutkimuksen sosiaalityöntekijöiden ammatti-identiteetit ovat: sosiaalisen kriisityön identiteetti, hyvinvoinnin katalysaattorin identiteetti, perheneuvojan identiteetti, sosiaalisen resurssioijan identiteetti, erityisosajaan identiteetti ja kehittäjän identiteetti. (Loxley 1997; ref. Vaininen 2011, 42, 83, 245.)

Vainisen väitöksessä ja omassa tutkielmassani yhtymäkohtia ovat kunnallisen palvelujärjestelmän sosiaalityöntekijöiden tarkastelu sosiaalisen alan ammattilaisina ja asiantuntijoina sekä ammatti-identiteetin merkitys. Vaininen nostaa esiin sosiaalityön asiantuntijuuteen ja ammatilliseen toimintaan kohdistuvat 2000-luvun alun moninaiset ja ristiriitaiset muutosvaatimukset. Hän näkee tutkimuksessaan ihmisen myös sosiaalisena ja ihmisten keskinäisessä vuorovaikutuksessa muovautuvana, jolloin yksilön identiteetti ja käyttäytyminen rakentuvat vuorovaikutteisessa

sosiaalisen ympäristön kontekstissa. Vainisen tutkimuksen tarkastelukehiksenä on Derek Layderin (1993) tutkimuskartta, jonka kautta hän tarkastelee sosiaalityöntekijöiden ammatillista toimintaa suhteissa laajempiin rakenteellisiin tekijöihin ja niiden muutokseen. Itse tarkastelen aineistoa kategoria-analyysin kautta. Teemahaastatteluni pohjautuvat vain yksilöhaastatteluihin, kun taas Vaininen on käyttänyt yksilöhaastattelujen lisäksi myös ryhmähaastatteluja.

Tiina Jäntti (2004) selvittää Kuopion yliopiston sosiaalityön pro gradu-tutkielmassa *Sosiaalityön opiskelijoiden näkemys sosiaalityöntekijöiden ja sosiaalityön opiskelijoiden ammatti-identiteetistä sekä oman ammatti-identiteetin kehittymisestä -näkökulmana Paul Ricoeur'in teoria narratiivisesta identiteetistä* eri vaiheissa olevien sosiaalityön opiskelijoiden näkemyksiä ammatti-identiteetistään sosiaalityön opiskelijoina ja tulevana sosiaalityöntekijöinä. Tutkimuksessa pyritään vastaamaan siihen kysymykseen, mistä sosiaalityön opiskelijoiden näkemykset sosiaalityöhön liittyvistä identiteeteistä ovat peräisin. Tutkimuksen lähtökohtana on Paul Ricoeur'in (1991) teoria identiteetistä, jonka nähdään rakentuvan narratiivisesti, kertomusten avulla. Ricoeur'in mukaan identiteetti rakentuu kertomusten ja itseilmaisujen välityksellä, jolloin kertomus on ensisijainen tapa tulkita itseä eli muodostaa identiteettiä. Ricoeur'in mukaan identiteetin samuus antaa yksilölle ja hänen ympäristölleen samana pysymisen tunnetta (Kaunismaa & Laitinen 1998, 168). Ricoeur'in mukaan toinen identiteetin muotoutumiseen vaikuttava tekijä on kulttuurien ja mentaliteettien historiasta nousevat kertomukset, joita ihmiset kertovat ja muokkaavat oman mielikuvituksensa avulla. (Jäntti 2004, 1–6, 11, 32.)

Alkuhypoteesimme ovat samansuuntaiset siltä osin, että sosiaalityön opiskelu vaikuttaa omalta osaltaan ammatti-identiteetin muotoutumiseen. Jäntin lähtökohta poikkeaa omasta näkemyksestäni siten, että en määrittele identiteettiä narratiiviseksi, kerronnalliseksi identiteetiksi, joka pohjautuu Paul Ricoeur'in teoriaan. Identiteetin määritelmänä käytän sosiaalista konstruktionismia, postmodernia lähestymistapaa ja sosiaalipsykologista lähtökohtaa. Yksilön identiteetin ulottuvuudessa huomioin vuorovaikutuksellisen ja sosiaalisen olemassaolon. Yksilö voi omaksua eri tilanteissa ja eri aikoina eri identiteettejä, eikä hänellä ole kiinteää tai pysyvää identiteettiä. Omassa tutkielmassani identiteetin pääpaino on haastateltavien ammatti-identiteetissä. Tutkimuksen kohteina ovat kunnallisen sosiaalitoimiston pätevät ja koulutetut sosiaalityöntekijät, eivät opiskelijat. Aineiston analysoinnissa Jäntti käyttää teemoittelua, tyyppittelyä ja kehityskulun tarkastelua, mikä poikkeaa siltäkin osin tutkielmastani. Jäntti rakentaa aineistostaan sosiaalityöntekijöiden ja sosiaalityön opiskelijoista kolme erilaista tyyppiryhmää, jotka ovat:

”jakkupukuinen aktiivinen täti”, ”äkäinen vanha nainen” ja ”keski-ikäinen kiltti täti” (Jäntti 2004, 92–94).

Tiia Tammin (2010) kasvatustieteen alaan kuuluva väitöskirja *Professional Identity and Self-concept of Estonian Social Workers* käsittelee virolaisten sosiaalityöntekijöiden ammatillista identiteettiä ja minäkuva. Tamm tarkastelee sitä, miten sosiaalityöntekijät kokevat oman osaamisensa ja sosiaalityön ammatin kehittymisen virolaisessa yhteiskunnassa. Teoreettisena viitekehysenä ovat eri käsitykset sosiaalityöntekijästä itsestään, ammatillisesta identiteetistä sekä tekijöistä, jotka vaikuttavat sosiaalityön ammatilliseen kasvuun ja kehitykseen. Sosiaalityössä työntekijöiden henkilökohtaiset ominaisuudet, heidän arvostuksensa ja käsityksensä omasta itsestään ovat merkittäviä tekijöitä. (Tamm 2010, 4–5.)

Tutkielmassani on samaa se, että empiirisenä metodina minulla on myös teemahaastattelu. Tamm on kerännyt teemahaastattelun lisäksi kyselylomakkeella materiaalia, jota on faktorianalyysin kautta analysoinut. Tutkimustemme tarkoitus on ymmärtää ja tulkita sosiaalityöntekijöiden maailmaa, henkilön persoonallisuutta suhteessa työympäristöön sosiaalityön ammattilaisena edustajana, mitä Tamm tutkii vielä laajemmin. Omassa tutkielmassani hahmotan myös koulutuksen merkitystä. Tiia Tammin tutkimusmenetelmä perustuu osin hermeneuttiseen fenomenologiaan. Omassa tutkielmassani käytän analyysissa kategorioita, joissa en kiinnitä huomiota kognitiivisesti tuotettuihin kategorioihin, vaan analyysissa keskityn haastateltavien puheessa tuottamiin kategorioihin, paria poikkeusta lukuun ottamatta. (Mt, 4–5, 73.)

Molemmat meistä tutkimme erityisesti ammatti-identiteettiä, mutta minä sosiaalityöntekijän identiteetin lisäksi myös asiantuntijuutta. Kummallakin on sosiaalinen konstruktionistinen lähestymistapa, joka selittää eri yksilöiden ilmiörakenteita ja maailmaa vuorovaikutteisessa suhteessa ympäristöön sekä sitä, minkälaisia merkityksiä annetaan omalle kognitiolle (tiedolle) maailmasta ja itselle diskurssin välityksellä. Sosiaalisessa konstruktionismissa haastetaan myös arkitieto (common sense). (Berger & Luckmann 1966; 1994; Gergen 1985, Burr 1995). Yksilön tulkinnat ovat riippuvaisia hänen omasta kulttuuristaan ja kielenkäytöstään. Tiia Tamm tutkii sosiaalityöntekijöitä Viron yhteiskunnassa, kun taas minun haastateltavien konteksti on suomalainen yhteiskunta. Tammin keskeinen tutkimustulos on, että vain harvat ja valitut ihmiset pystyvät tekemään sosiaalityötä. (Tamm 2010, 15, 64.)

Jyrki Jokinen (2002, 5–6) on tutkinut aikuisopettajien identiteettiä kasvatustieteiden alaan kuuluvassa väitöskirjassaan *Aikuisopettajan identiteetti: Yksinäisestä sankariopettajasta*

tiimiytyneeseen yrittäjään. Jokisen tutkimuksen peruskysymyksenä oli jakaa opettajan identiteetti teoreettisesti kolmeen eri ulottuvuuteen: millainen on aikuisopettajan persoonallinen, sosiaalinen ja ammatti-identiteetti. Jokisen väitöskirjan näkökulmana on, miten yhtenäisenä ja pysyvänä identiteettiä pidetään ja onko mahdollista, että työ vaikuttaa siihen. Tutkimusmenetelmä on kvalitatiivinen elämäkertametodi. Tutkittavina oli 20 aikuisopettajaa aikuiskoulutuskeskuksesta, aikuislukioista ja kansalaisopistosta.

Oman tutkielmani yhtymäkohtana Jokisen (2002) väitöskirjan kanssa pidän näkökulmaa, että identiteetti jakautuu eri ulottuvuuksiin. Molemmat tarkastelemme ammatti-identiteettiä, mutta omassa tutkielmassani sosiaalinen ulottuvuus painottuu lähtökohdiltaan enemmän asiantuntijuuteen. Ammatillis-persoonallinen ulottuvuus näyttäytyy minulla henkilökohtaisina ominaisuuksina, joita tarkastelen haastateltavien rakentamissa ammatti-identiteetikategorioissa. Keskityn myös siihen, onko sosiaalityöntekijän koulutuksella merkitystä ammatillisessa asiantuntijuudessa ja ammatti-identiteetin kehittämisessä. Jokisen (2002, 263) tutkimuksen ydin on myös ammatti-identiteetin vaikutuksissa ja muuttumisessa. Hän on tutkinut, vaikuttaako yhteiskunnan harjoittama koulutuspolitiikka opettajan ammatti-identiteettiin. Tutkimuskohteemme poikkeavat valitulta ammattiryhmältään, vaikka molemmat – opettajat ja sosiaalityöntekijät – ovatkin professioita tai ainakin pyrkivät professioiksi.

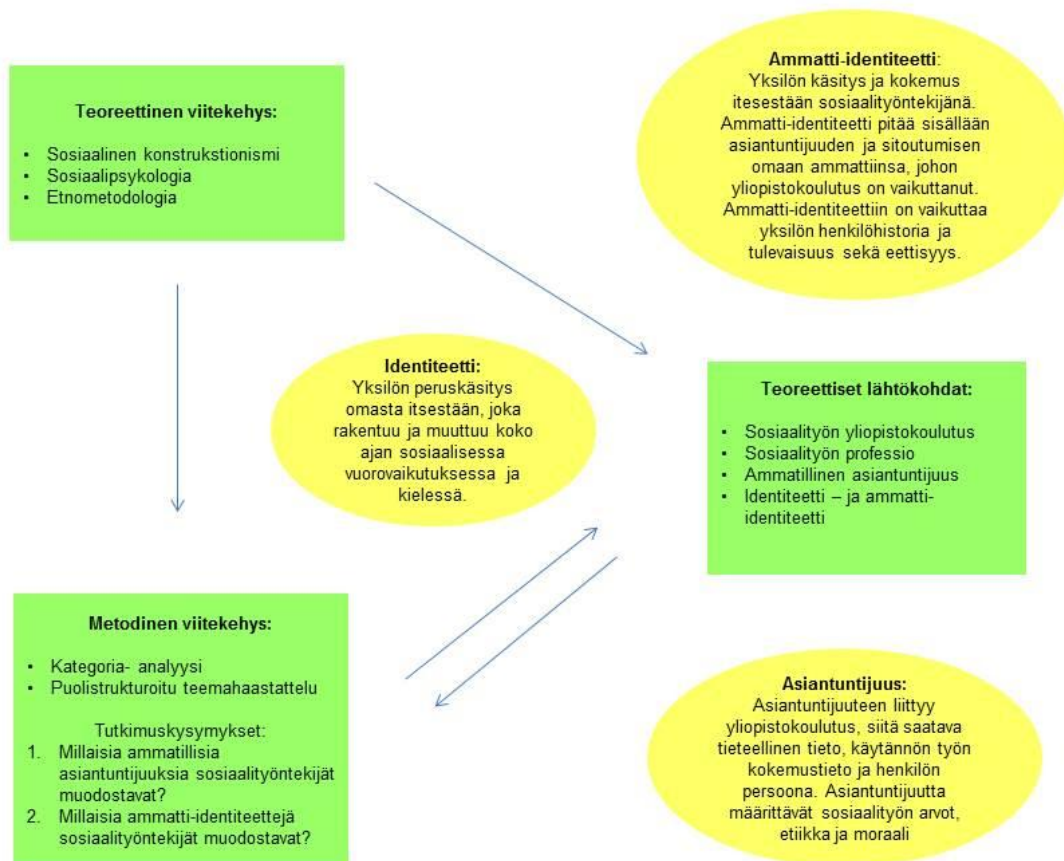
Sosiaalisen identiteetin ongelmallistuminen liittyy ammatin, uran ja palkkatyön käsitteiden muutoksiin. Moderniin aikaan liittyi ymmärrystapa, jossa ihminen sijoituttuaan tiettyyn ammattiin saattoi määritellä itsensä varsin selkeästi pysyvän työpaikan ja ammatin kautta. Ammattiaseman muutokset liittyvät epäsäännöllisiin työaikoihin, määräaikaisiin työsuhteisiin, ennakoimattomiin suhdannevaihteluihin tai siihen, että eteneminen työuralla ei tapahdukaan progressiivisesti. Elämme tällä hetkellä rakenteellisen työttömyyden aikaa, jossa työsuhteet ovat epätyypillistyneet ja palkkatyön alueet muodostavat uusia hybridisoituneita identiteettejä, jolloin työntekijöiden on vaikeaa kehittää vakaita työrooleja tai ammatti-identiteettejä. Työsuhteen pysyvyys ja luotettavuus ovat tärkeitä, jotta yksilö voisi tuntea kiintymystä julkisen palvelun työyksikköön, sitoutua työhönsä ja suunnitella omaa ammatillista kehittymistään. Myös ammatillisten säädösten ohjaava merkitys ja tuki vahvistavat työntekijöiden asemaa työssä. (Bauman 1996; Saastamoinen 2006, 141–142; Eteläpelto 2007, 109–111.)

5 TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN

Tässä luvussa esittelen tutkimuskysymyksiä, yleistä tutkimukseni teoreettista orientaatiota, etnometodologiaa, saksilaista kategoriatutkimusta ja sosiaalista konstruktionismia, aineiston keruuta, aineiston analyysiä, jäsenkategoriaa analyysimetodina ja kategoria-analyysin käyttöä omassa tutkielmassani sekä eettisiä kysymyksiä ja luotettavuutta.

Kuvio 1 selventää tiivistetysti tutkimukseni teoreettisia ja metodisia taustalähtökohtia ja keskeisiä käsitteitä, jotka ohjaavat koko tutkimusprosessia. Kuvio selkeyttää myös tutkijan omaa positiota ja subjektiivisuuden asemoitumisen arviointia ja reflektointia tutkimusprosessin eri vaiheissa.

Kuvio 1. Tutkielman teoreettis-metodologinen viitekehys ja käsitteistö

5.1 Laadullisen tutkimuksen viitekehyksenä sosiaalinen konstruktionismi

Inhimillinen todellisuus on sosiaalinen ja kielellinen struktuurirakenne, joka on rakennettua. Arkitilanteissa sen keinotekoista luonnetta ei yleensä huomata. Päivittäinen elämä ja sosiaalinen järjestys perustuvat kulttuuriseen alitajuntaan eli rutinoituihin, itsestään selviin ajatus- ja toimintatapoihin. Tällaiset tiedostamattomat rutiinit nousevat kuitenkin reflektoinnin kohteeksi. Ne tunnistetaan, käsitteellistetään, hylätään, muutetaan tai uudistetaan, ja pian niitä pidetään taas itsestään selvinä muuttuneissa muodoissaan. Tavallaan tästä inhimillisessä todellisuudessa on kysymys. Inhimillinen todellisuus on vähintäänkin yhtä monimutkainen kuin luonto. Syynä tähän on kieli: sanat ovat riippuvaisia toisistaan ja kieli koostuu luokista ja luokituksista, jotka järjestävät havaintoja, mutta myös auttavat niiden tekemisessä. (Alasuutari 2007, 28–29.)

Kvalitatiivisen tutkimuksen avulla on mahdollisuus tutkia sosiaalista maailmaa ja ympäröivää yhteiskuntaa monimuotoisesti. Toteutan tutkimuksen laadullisella menetelmällä, jolloin aineiston kuvailu perustuu tutkittavien omiin lähtökohtiin. Kvalitatiivisen tutkimuksen avulla tarkoituksena on hankkia niin sanottua rikasta, syvällistä ja kontekstuaalista tietoa. (Mason 2002, 1–2.) Kohde näyttäytyy myös kielellisenä, jolloin kieli on osa tutkimuskohdetta ja sosiaalista todellisuutta. Vivien Burr (1995) esittää, että ymmärryksemme itsestämme perustuu kieleen ja sen rakentumiseen. Vahvoissa sosiokonstruktionistisissa lähestymistavoissa subjektille jätetään oma tila. Ajatellaan, että yksilöt eivät sosiaalistu samalla tavalla, vaan jotkut ovat enemmän kiinnittyneitä sosiaaliseen maailmaan ja toiset vastaavasti vähemmän. Sosiologeista Anthony Giddens (1994) ehdottaa, että persoonallisella toimijalla on avainrooli tiedon sosiaalisessa rakentamisessa. Hän katsoo, että sosiaalisen ja persoonallisen yhteen kietoutuminen vaikuttaa keskeisesti siihen, miten yksilöt ja yhteiskunta muuttuvat. (Eteläpelto 2007, 124.)

Tutkielmassani haluan yhdistää tieteellisen analyysikyvyn ja sosiologisen ymmärryksen ihmisestä. Tutkimukseni yhtenä viitekehyksenä on sosiaalinen konstruktionismi, jonka mukaan todellisuuteen ei päästä käsiksi, vaan todellisuus ilmenee meille tulkitsemisen ja ymmärtämisen kautta. Ihmiset ovat ymmärryksen tuottamisessa aktiivisia toimijoita, sillä tulkinta edellyttää valintoja. Sosiaalisen kontekstin määrittäminen vaikuttaa sekä yksilön omaan toimintaan, että siihen miten kirjoitetaan tai puhutaan toisista. Sosiaalinen konstruktionismi on ontologinen selitysmalli, joka tarjoaa teoreettisen näkökulman lähestyä sosiaalisen todellisuuden ilmiöitä, ei yksiselitteisinä faktoina, vaan kielellisissä prosesseissa rakentuvina konstruktioina. Perusajatuksena on se, että ihminen toimiessaan rakentaa, konstruoi maailmaa ja samalla merkityksellistää sitä. Sosiaalisen

konstruktionismin mukaan emme voi kohdata todellisuutta koskaan puhtaana, vaan aina jostakin näkökulmasta merkityksellistettynä. Merkityksellistämisen prosessissa kieli ja kielenkäyttö ovat keskeisessä asemassa. (Burr 1995; Jokinen & Juhila & Pösö 1995, 92.)

Sosiaalisen konstruktionismin lähestymistapa, jota Payne (2005) pitää postmodernina, tuo mukanaan sen, että ei ole yhtä oikeaa tapaa hahmottaa asioita, vaan epävarmuus, kilpailevat näkökulmat ja kulttuurinen määrittäminen pitävät myös teorit liikkeessä, neuvoteltavina ja sovellettavina. Hyvinvointivaltion myötä kehittyneelle ja muutoksessa paikkaansa hakevalle sosiaalityölle, sen identiteetille ja itseymmärrykselle postmodernit keskustelut ovat merkinneet paljon. Ne ovat antaneet välineitä jäsentää ja tehdä näkyväksi sitä prosessia, jossa Payne kuvaa sosiaalityön ja teorioiden konstruoituvan. (Payne 2005, 17; Karvinen-Niinikoski 2009, 144–153.)

5.2 Etnometodologia

Tutkielmassani käsittelen etnometodologiseen lähestymistapaan nojaavaa kategorioiden tutkimusta. Tarkastelen kategorioita ihmisten keskinäisessä toiminnassa läsnä olevina ja käyttäminä sosiaalisina tuotteina. Kategorioiden ymmärtäminen kielenkäytössä ja muussa toiminnassa rakentuviksi seurauksellisiksi teoiksi liittyy sosiaalisen konstruktionismin tutkimusperinteeseen. (Jokinen, Juhila & Suoninen 2012, 10.)

Harold Garfinkelin (1967) mukaan etnometodologiassa ollaan kiinnostuneita siitä, miten ihmiset kohdatessaan toisiaan tuottavat vakaita, selontekoihin perustuvia käytäntöjä, jotka luovat arkielämän toimintoihin sosiaalista järjestystä. Yhteiskunnan jäsenet ikään kuin tietävät, kuinka yhteiskuntaa rakennetaan sisältäpäin. Suonisen (2001) mukaan tutkimuksen ytimessä ovat arkielämän järjelytapojen vivahteet. Ihmisten toimintaa ei ymmärretä normien ja arvojen noudattamisena, vaan arkielämän hetkien käytännöt otetaan tutkimuskohteiksi sellaisinaan. Etnometodologian keskusteluissa esiintyvät käsitteet arkielämä, arkielämän menet ja käytännöllinen järjely, selonteot, sosiaalinen järjestys, indeksikaalisuus ja reflektiivisyys. Arkielämällä tarkoitetaan ihmisten keskinäistä konkreettista toimintaa tässä ja nyt. Ihmiset orientoituvat keskinäiseen toimintaansa ja toisiinsa arkielämän metodeilla ja käytännöllisen järjelyn avulla. Asioita ja tekoja tehdään ymmärrettäviksi erilaisilla kuvauksilla ja selityksillä, jotka ovat selontekoja. Poikkeaviksi tulkittuihin asioihin ja tekoihin liittyy selontekovelvollisuus. Selontekojen antaminen on sidoksissa ihmisten keskinäiseen toiminnan jäsentymiseen arjen tilanteissa ja paikallisesti. Sosiaalinen järjestys syntyy ihmisten keskinäisessä toiminnassa

arkielämän metodien, järjelyn ja selontekojen tuloksena tilanteisesti, kuten puheen ymmärtämisessä. Etnometodologian mukaan ihmiset eivät ole ”kulttuurisia sätkynykykkeitä”, jotka seuraisivat ulkoapäin tulevia sisäistettyjä normeja ja sääntöjä. (Garfinkel 1967, 66–75, Firth 2009, 67; Hester & Eglin 1997, 2; Suoninen 2001, 375; Heritage 1996, 124–125, 138; ref. Jokinen, Juhila & Suoninen 2012, 20–24)

Lena Jayyusin (1991, 234) mukaan etnometodologinen tutkimus ei tuota yksinkertaisia selityksiä ihmisten käyttäytymisestä, arvoista tai päätöksistä vaan siinä selvennetään, miten ihmiset tekevät käyttäytymistään ymmärrettäväksi selonteoissaan ja kuvauksissaan. Ihmistieteenä Garfinkelin etnometodologiassa ihmisen toimintaa ei selitetä kausaalisilla syillä, eikä se teoretisoi abstraktilla tavalla tutkimiaan asioita, vaan teorioita tutkitaan osana ihmisten refleksiivistä toimintaa tässä ja nyt. Teorioiden kautta ei selitetä toimintaa, vaan tutkitaan niiden kuvaamien säännönmukaisuuksien ilmenemistä läsnä olevina arjen tilanteissa.

5.2.1 Sacksilainen kategoriatutkimus

Etnometodologia on 1950-luvulta lähtien jakautunut moniin eri suuntauksiin, joista yksi on kategorioiden tutkiminen, jäsenyyuskategorisoinnin analyysi (Hester & Eglin 1997, 2). Tunnetuin etnometodologisen kategoriatutkimuksen pioneeri on amerikkalainen sosiologi Harvey Sacks (1972), joka kehitti jäsenyyuskategorisoinnin analyysin. Sacksin tieteellinen elämäntyö ajoittuu 1960- ja 1970-luvuille. Garfinkelille ja Sacksille yhteistä oli kiinnostus sosiaalisen järjestyksen paikalliseen tuottamiseen ihmisten keskinäisessä toiminnassa, ja tätä kautta arkielämän metodien tutkiminen. Molempia kiinnosti näkökulma, millaisena ilmiö näyttää toiminnan osanottajille itselleen, mutta Sacks oli vielä kiinnostuneempi kasvokkaisen vuorovaikutuksen analyyseistä. Garfinkel ja Sacks edustivat näkemystä, jonka mukaan abstraktit teoriat eivät voi olla ihmisten toiminnan tutkimisen lähtökohta. Sacks korosti, että on tutkittava sitä, miten ihmiset kuvaavat itseään, toisiaan ja erilaisia asioita arkielämän toiminnan tasolla. Sosiaalitieteilijän olisi aiheellista huomioda, miten ihmiset arkielämässä rakentuvasta kulttuurista ja paikallisuudesta käsin kuvaavat asioita, ja kuvatessaan samalla kategorisoivat niitä. (Lee 1991, 197; Ruusuvuori 2001, 383–384; Jokinen ym. 2012, 24–29.)

Sacksin perushavainto oli, että arkielämässä ihmiset tulkitsevat näkemänsä ja kuulemansa asian hyvin samalla tavalla. Ihmiset luokittelevat ja kuvailevat kielen avulla sosiaalista todellisuutta ja

arkisessa toiminnassaan luovat sosiaalista järjestystä, jonka mukaan jokapäiväinen elämässä tarvitsemamme tieto on järjestynyt kategorioiksi. Ihmiset tunnistetaan sijoittamalla heidät tiettyihin kategorioihin, identiteetteihin. (Roivainen 1999, 113–114.) Kun ihminen sijoittaa itsensä johonkin kategoriaan, häneen samalla liitetään tiettyjä kategoriapiirteitä, identiteettejä (Antaki & Widdicombe 1998, 3). Stuart Hallin mukaan identiteetit ovat ihmisen itsensä antamia nimiä niille eri tavoille, joilla menneisyyden kertomukset asemoivat heitä, ja joilla he asemoivat itseään (Hall 1999, 227).

Etnometodologia korostaa ihmisten keskinäisen toiminnan merkitystä sosiaalisen järjestyksen syntyemisessä. Yhteisesti jaetun sosiaalisen järjestyksen luomisessa ovat kategorisaatio ja kategoriat keskeisessä roolissa. Kategoriat eivät sanele eivätkä ohjaa ihmisten toimintaa vaan ihmiset ottavat niitä tilanteisesti käyttöönsä. Kategoria-analyysillä on mahdollista tutkia, miten yhteiskunnalliset ja sosiaaliset rakenteet ovat läsnä ja paikallistettavissa ihmisten arkisessa toiminnassa. Jokapäiväisessä elämässä ja tieteellisessä ajattelussa käsitteellistämme yhteiskunnalliset ja sosiaaliset ilmiöt ja kysymykset automaattisesti esimerkiksi vallan, epätasa-arvon, instituutioiden ja talouden termein. Kuitenkin ilmiöiden perusta voi olla arkisissa, rutiininomaisissa ja usein huomaamattomissa vuorovaikutuksen käytännöissä. (Juhila ym. 2012, 36–37.)

5.2.2 Kategoriat ja kategorioiden tuottaminen

Jäsenkategoria-analyysin menetelmällä (MCD, Membership Categorization Device) on mahdollista eritellä, miten puhujat haastattelun kuluessa jäsentävät ja järjestävät kulttuurista todellisuutta. Sekä, miten he sijoittavat itsensä tai muut osaksi maailmaa samalla tehden hienovaraisia erotteluja ja moraalisesti arvottavat asioita ja ihmisiä ryhmiin. Kategorioihin liittyy kulttuurisia normeja ja merkityksiä. (Korkiamäki 2009, 87; Nikander 2010, 242.)

Sacks tarkoittaa kategorioilla (*category*) ihmistä, jollaisia voivat olla esimerkiksi nainen, sosiaalityöntekijä, opiskelija tai vegetaristi. Jokaista ihmistä voi kuvata monella eri kategorialla eli heillä voi olla jäsenyys monessa eri kategoriassa, minkä vuoksi toimijoiden kuvaukset ovat aina tilannekohtaisia valintoja. Yksittäinen ihminen voi olla jäsen useammassa kategoriassa, mutta tilanteesta riippuen jokin kategoria valikoituu relevantiksi tavaksi kuvata häntä. Kategoriasidonnaisilla toiminnoilla (*category bound activities*) Sacks viittaa siihen, että liitämme kulttuurisesti tietynlaisia toimintoja tiettyihin kategorioihin, kuten *opiskelija juhlii*. Lena Jayysi laajensi Sacksin termin kategoriasidonnaiset toiminnot kategoriapiirteiksi, joilla tarkoitetaan

kategoriioihin liitettyjen toimintoihin lisäksi niiden yhteyteen liitettäviä kulttuurisesti tunnistettavia ominaisuuksia, esimerkiksi edelliseen kategoriaan liitettävän piirteen *väsynyt opiskelija*. Kategoriakokoelmat (*collection of categories*) muodostuvat toisiinsa liittyvistä kategorioista kuten työväestö, keskiluokka ja yläluokka (sosiaaliluokka) tai äiti, isä, tyttö (perheenjäsenet). Osa voi näyttäytyä tiimin (*team*) kaltaisina, esimerkiksi perhe tai jalkapallojoukkue. Monet yleisesti käytetyt kokoelmat voivat muodostua vain kahdesta kategoriasta, jotka liittyvät toisiinsa tiiviisti tai sitten kategoriat jäsentyvät edelleen kategoriapareiksi, joiden kulttuurisesti oletamme kuuluvan yhteen. Tällaisia kategoriapareja (*standardizae relational pair*) ovat sosiaalityöntekijä-asiakas, nainen-mies, äiti-lapsi, haastatteliija-haastateltava. (Sacks 1995, 260; Jayyusi 1984, 36–37; Watson 1997, 51–52; Wovk & Carlin 2004, 69–70, Järviluoma 1995, 72–73; Silverman 1998, 82–83; Roivainen 1999, 26; Välimaa 2011, 27–28; Jokinen ym. 2012, 26–28.)

Vakiopareihin vanhempi-lapsi, aviomies-vaimo tai kollega-kollega liittyy moninaisia oikeuksia ja velvollisuuksia. Kun parin toinen osapuoli mainitaan, toinenkin on ikään kuin läsnä. Toisiinsa liittyvät kategoriat positioituvat usein hierarkkisesti toisiinsa nähden, kuten aikuinen määrittyy lasta ylemmäksi tai johtaja asemoituu korkeammalle kuin työntekijä. Näiden ihmiskategorioiden sidonnaiset toiminnot voivat vaihdella vastaavasti siten, että aikuiselta odotetaan toisenlaista käyttäytymistä kuin lapselta, ja usein kategoriat ovat psykologisen sanaston mukaan virittyneitä. Kategoria on ihmistä tarkoittava eli personoitu, kun taas jäsenyyskategoriat ovat eräänlaisia sosiaalisten tyyppien luokitteluja, joita käytämme ihmisiä kuvatessamme. Kategorioiden tekemiseen sisältyy myös aina valintaa ja valinnan seurauksellisuutta. Seurausten tuottaminen tietyillä kategoriavalinnoilla on osoitus siitä, että kategoriat ovat tekemistä. (Jokinen ym. 2012, 28, 35, 52–54.)

Kategoriat ovat hallitsevia, koska niiden perusteella ulkopuoliset muodostavat käsityksiä ihmisistä. Annettu sosiaalinen identiteetti vaikuttaa eri tavoin ihmiseen itseensä ja hänen toimintaansa. Kun henkilö ottaa sosiaalisen identiteetin osaksi henkilökohtaista identiteettiään, hän liittyy samalla johonkin yleiseen kategoriaan. (Goffman 1986; Kulmala 2006, 62.) Kategoriat luokittelevat, erottelevat, asettavat vastakkain ja hierarkisoivat erilaisia identiteettejä, jotka voivat liittyä esimerkiksi sukupuoleen, ammattiin ja koulutukseen. Luonnehdintoja tehdään myös ihmisen ulkoisen olemuksen, käytöksen ja aikaansaannoksiin liitettäviin laatusanojen avulla. (Houtsonen 2006, 260.)

Jäsenkategorisointia tarkastellessamme meidän tulee tehdä arkisesta ja itsestään selvästä vieras, ottaa jokapäiväinen vuorovaikutus tutkimuskohteeksi. Kategorisaation tutkimuksella on pitkät perinteet kognitiivisessa psykologiassa, jossa paneudutaan ihmismielen tietoa käsitteleviin prosesseihin. Ihmisten tapa ymmärtää maailmaa, käyttäytyä ja toimia nähdään riippuvaisena siitä, kuinka he kategorisoivat maailmaa. Kun kategorisaatiota tutkitaan tästä näkökulmasta, sen avulla uskotaan voitavan paljastaa ihmisten ajattelun ja toiminnan perustavat periaatteet. (Edwards 1997, 515; Nikander 2010, 242–244; Jokinen ym. 2012, 33.)

Kategorioiden tutkimisessa on kyse siitä, miten kategorioita tuotetaan ja mitä niillä saadaan aikaan ihmisten keskinäisessä toiminnassa. Kategorioilla ei ole toiminnallista voimaa itsessään, vaan ihmiset luovat niiden voiman kategorioita käyttämällä, vastaanottamalla ja niistä neuvottelemalla. On hyvä pohtia, kuinka valmiiksi annetuiksi tai joustaviksi kategoriat ymmärretään. Keskinäinen vuorovaikutus edellyttää yhtäältä sitä, että kategoriat ovat tarpeeksi valmiita diskurssin tekemiseen ymmärrettäväksi ja samalla kuitenkin tarpeeksi joustavia tilannekohtaisuuden kannalta. (Sacks 1972, 216; Edwards 1997, 204; Jokinen ym. 2012, 51.)

5.2.3 Kategoria-analyysi omassa tutkielmassani

Sovellan tässä tutkielmassa Harvey Sacksin (1972) kehittämää jäsenkategorisoinnin analyysiä (MCD). Kategoria-analyysi sopii tutkielmani analyysimetodiksi, koska haluan analysoida haastattelupuhetta, sosiaalityöntekijöiden luomia omia merkityksiä ammatti-identiteetistään ja asiantuntijuudestaan, eikä muiden tuottamia selontekoja. Sosiaalinen ja postmoderni identiteettikäsitteet sekä kategorinen ajattelu sopivat hyvin yhteen, koska ne ovat moninaisia, muuttuvia ja diskursiivisesti värittyneitä.

Kategoria-analyysin tekeminen on aineistolähtöistä ja kategorisointi taas on analyysinä tuottelias menetelmätapa. Jäsenkategorioita tuottavasta analyysistä muodostan haastateltavien kuvaamia kategorioita. Kategoria-analyysin soveltaminen haastatteluaineistoon tarjoaa hyviä peruslähtökohtia, koska se on vuorovaikutuksellista ja puhujat tukeutuvat kulttuuriseen tietoonsa. Konstruoin kategorioita tekstilähtöisistä litteroiduista haastatteluista. Analyysi perustuu puheen analysointiin ja tutkimuskysymyksiin. Kysymykset muokkaavat sitä, minkä kategorian jäsenenä haastateltava puhuu ja mitä kategorioihin liittyviä piirteitä ja toimintoja puhuja valitsee. Haastattelupuheen näen myös selontekona (*account*), en pelkkänä raportointina. Selontekoja rakentaessaan puhuja voi rakentaa versioita siitä, miten asiat ovat tai voisivat olla. Siksi on tärkeää,

että kysyjänä osallistun sosiaalisen todellisuuden rakentamiseen vastaajan kanssa. Tämä todellisuudesta tuotettu versio tukeutuu aina kategorioihin ja toiminnan kuvauksiin. (Baker1997, 131, 781; Silverman 2000, 88–89; Nikander 2010, 254–255.)

Selontekoja tuotetaan aina vuorovaikutuksessa, tilannesidonnaisesti, ja yleensä selonteot liitetään ongelmapuheeseen liitetyiksi teoiksi, joissa henkilön puhe selventää ja paikkaa sosiaalisesti harmillista tilannetta. Selonteko perustelee, miksi odotukset ja toiminta eivät ole kohdanneet. (Buttny 1993, 14; Välimaa 2011, 30–31.)

Tutkielmaani ohjaa etnometodologinen näkökulma, jossa ymmärrän selonteot normaalissa vuorovaikutuksessa tapahtuviksi, jatkuvaksi toiminnan ymmärrettäväksi (*sense-making*) tekeväksi puheeksi. En pidä selontekoja negatiivisena ongelmatilanteena enkä myöskään tutki kategorioita ongelmapuheen välineenä. Tutkielmani tavoitteena on nähdä selonteot objektiivisena selittämisenä, joka luodaan diskursiivisesti puheessa. Selontekoja pohdin positiivisen psykologian tarkastelun valossa.

Tutkielmassani en käytä Sacksin kehittelemää kategoria-analyysia puhdasoppisesti, vaan erottelen kategoria-analyysin piirteitä luovasti omaan tutkielmaani ja aineistooni yhdistäen. Tässä tutkielmassa analyysin lähtökohtana ovat kategoriat, kategoriapiirteet ja toiminnot. Kategoriasidonnaiset attributit tai predikaatit, verbit ja adjektiivit täydentävät analyyttistä lähestymistapaa ja tarkentavat kategorian kuvaa. Tutkin, mitkä identiteetit ja kategoriat nousevat aineistossa keskeisiksi ja miten niiden suhdetta neuvotellaan teorian kanssa. Tämä kertoo siitä kentästä, jolla sosiaalityöntekijät etsivät omia kuulumisen ja osallisuuden mahdollisuuksiaan. Teoriat liittyvät ihmisten refleksiiviseen toimintaan tässä ja nyt. Analyysissä kiinnitän huomiota myös tekstissä esiintyviin metaforiin ja huomioin selkeästi ilmaistuja jäsenkategorioitten vakiopareja. Tällaisia vakiopareja on esimerkiksi *sosiaalityöntekijä–sosiologi*, *sosiaalijohtaja–sosiaalityöntekijä*. Mainitsemalla vakioparin toisen osapuolen, toinenkin on olemassa. Tutkimuksessani en etsi syy-seuraussuhteita, vaan pyrin lisäämään tutkittavaan asiaan syvempää ymmärrystä kategorioilla ja huomioimaan haastateltaville itse antamiani merkityksiä sekä tulkintoja haastateltavien puheesta. Sosiaalityön käytäntöjen vuorovaikutuksessa syntyviä selontekoja voidaan tutkia puolustuksena, oikeuttamisena, syytöksenä ja vastuuttamisena (*excuse, justification, blame, responsibility*) (Hall ym. 2006, 1; Välimaa 2011, 33, 39). Tutkielmassani en tutki sosiaalityön käytäntöjä asiakkaiden näkökulmasta, ja siksi ymmärrän selonteot sosiaalityöntekijöiden puheessa luonnollisena kertomisena.

Analyttiseen tutkimusotteeseen liittyvät tutkimusprosessin aikana jatkuva aineiston pohtiminen, tutkimustehtävän tarkentaminen sekä kirjallisuuteen ja aikaisempiin tutkimuksiin perehtyminen. Tulkintaa pyrin tekemään koko tutkimusprosessin ajan huomioiden samalla myös tutkimuseettiset näkökohdat. Kvalitatiivisessa tutkielmassani ei voida puhua otoksesta vaan harkinnanvaraisesta näytteestä, koska en pyri tilastollisiin yleistyksiin vaan tutkittavan ilmiön ymmärtämiseen.

5.3 Tutkimuksen tavoite ja tutkimuskysymykset

Tämän tutkielman tavoitteena on tuottaa tietoa sosiaalityöntekijöiden asiantuntijuuksista ja ammatti-identiteeteistä sekä näiden kategorioista. Olen kiinnostunut siitä, miten sosiaalityöntekijät määrittelevät työnsä perustana olevan asiantuntijuuden, jossa yhdistyvät yliopistokoulutuksen tuoma teoreettinen tieto, käytännön työn tuoma kokemustieto ja yksilön persoona, sekä siitä, millaisia ammatti-identiteettejä nousee esiin sosiaalityöntekijöiden puheessa.

Sosiaalityössä käydään jatkuvaa keskustelua yliopisto-opintojen, tutkimustiedon ja kokemustiedon suhteesta työn perustana olevaan asiantuntijuuteen. Alkuhypoteesi on, että koulutus vaikuttaa asiantuntijuuteen ja ammatti-identiteettiin ja, että yliopisto-opiskelu luo perustan pitkäjänteiseen tietoon sekä mahdollisuuden näiden molempien kehitykseen. Taustalla on käsitys koulutuksen vaikutuksesta, vaikka se on yksi monesta eri asiantuntijuutta ja ammatti-identiteettiä rakentavasta tekijästä. Tutkimuskysymykseni eivät siis suoranaisesti painotu koulutukseen vaan sosiaalityön ammatilliseen asiantuntijuuteen ja ammatti-identiteettiin.

Tutkimuskysymykset ovat:

- 1) *Millaisia ammatillisia asiantuntijuuksia sosiaalityöntekijät muodostavat?*
- 2) *Millaisia ammatti-identiteettejä sosiaalityöntekijät muodostavat?*

5.4 Tutkimusaineisto ja aineiston keruu

Tutkimusaineistoni koostuu viiden eri kunnan ja yhden kaupungin sosiaalitoimistojen sosiaalityöntekijöiden ja sosiaalijohtajien haastatteluista. Tuotin tutkimusaineistoa haastatteluilla, koska olen kiinnostunut puheesta, kokemuksista ja ihmisistä voi oppia aina jotain uutta. Aineistona ovat haastattelulitteroinnit. Haastattelu oli minulle uusi tutkimusaineiston luomistapa, ja puhun

mieluummin aineiston luomisesta tai tuottamisesta kuin sen mekaanisesta keräämisestä, koska kvalitatiivisessa tutkimuksessa olin myös itse tutkijana rakentamassa tietoa ympäröivästä maailmasta ja tuottamassa kategorioita sosiaalityöntekijöiden haastatteluista. Haastattelun näen aitona vuorovaikutustilanteena, jossa haastattelija ja haastateltava vaikuttavat toisiinsa. Haastattelussa vuorovaikutus koostuu ihmisen sanoista, niiden kielellisestä merkityksestä ja tulkinnasta. Olen kiinnostunut siitä, miten keskustelut luovat sosiaalista maailmaa. Teemahaastattelu mahdollistaa keskittymisen ihmisten tulkintoihin asioista ja heidän asioille antamiinsa merkityksiin, jotka syntyvät vuorovaikutuksessa, samalla luoden uusia ja yhteisiä merkityksiä älyllisesti, tulkinnallisesti ja analyttisesti. (Mason 2002, 26–29, 51–54; Hirsjärvi & Hurme 2011, 48, 149.) Haastateltavani työskentelevät eri tason työtehtävissä, vaikka yhteisenä työkontekstina on kunnan sosiaalitoimi. Yhtenä haastateltavien valintakriteerinä on suoritettu ylempi korkeakoulututkinto, johon sisältyvät pääainetta vastaavat opinnot sosiaalityössä. Haastateltavat ovat yhtä lukuun ottamatta muodollisesti päteviä sosiaalityöntekijöitä. He ovat yhteiskuntatieteen tai valtiotieteen maistereita. Haastatteluotteita tulkitessani käytän kaikista samaa nimikettä ”sosiaalityöntekijä”.

Kaksi haastateltavista työskentelee sosiaalityöntekijöinä lastensuojelussa. Työtehtävät sisältävät lastensuojelun, lapsi- ja perhekohtaisen lastensuojelun avohuollon ja sijaishuollon kaikki työtehtävät. Kolmas haastateltava on aloittanut uudessa virassa, lapsiperheiden ehkäisevän työn sosiaalityöntekijänä. Neljäs sosiaalityöntekijä työskentelee nuorten sosiaalityöntekijänä. Viides vastaaja on sosiaalityöntekijä aikuissosiaalityössä. Hänen työtehtäviinsä kuuluvat asumisasiat, taloudellinen apu, sosiaalinen pärjääminen ja neuvonta. Huollollinen sosiaalityö pitää sisällään toimeentulon laskemisen ja asiakkaiden vastaanottamisen. Kuudes haastateltava on kehittäjäsosiaalityöntekijän virassa. Hän on työn rakenteiden, työn kehittämisen ja työmenetelmien keskiössä työntekijöiden kanssa. Kehittäjäsosiaalityöntekijä toimii joustavana työntekijänä, resurssina ja konsulttiapuna. Seitsemäs haastateltava on johtava sosiaalityöntekijä, joka vastaa perhepalveluiden sisällä lapsi- ja perhekohtaisesta lastensuojelusta. Hän on esimiesvastuussa suhteessa sosiaalityöntekijöihin, perhetyöntekijöihin, avohuollon ohjaajiin ja hallinto-, budjetti- ja talousasioihin. Kaksi viimeistä haastateltavaa ovat sosiaalijohtajia, joista toinen vastaa koko perusturvan johtamisesta, hallinnon työstä ja kehittämisestä, talousarvion toteuttamisesta, sen tekemisestä ja seurannasta. Sosiaalijohtajan työn lisäksi hän vastaa vammaispalvelun tehtäväkentästä ja osittain on lastensuojelussakin taustalla mukana. Työtehtävikseen haastateltava lisää myös asiakastyön tasalaatuisuuden valvonnan ja työntekijöiden työviihtymisen takaamisen.

Sen lisäksi työtehtäviin kuuluu perusturvalautakunnan esityslistojen valmistaminen ja toiminta lautakunnan esittelijänä eli johtoryhmässä toimiminen sekä valtuuston- ja kunnanhallituksen kokoukset. Yhdeksäs haastateltava, sosiaalijohtaja, määrittelee työtehtävikseen koko sosiaalityön kirjon, joka käsittää vammaispalvelun, lastensuojelun, toimeentulotuen ja aikuissosiaalityön kokonaisuudessaan. Haastateltava kertoo hoitavansa sosiaalijohtajan työtehtävien lisäksi myös sosiaalityöntekijän työt.

Aineisto-otteiden haastateltavien numerointi on satunnainen tutkielman analyysiosiossa, eikä perustu edellä olevaan määrittelyyn haastateltavien työtehtävistä. Aineisto-otteiden valikoinnin kriteerinä ei ollut haastateltavien yhtä suuri aineisto-otteiden osuus, vaan valintaan vaikutti pääkategoriaa kuvailevin otos. Aineisto-otteen kursivoidut sanat ja lauseet havainnollistavat haastateltavien puhetta ja sanavalintoja, jotka liittyvät kategoria-analyysiin.

Haastattelin vastaajia heidän valitsemassaan paikassa eri toimintaympäristöissä, jotka vaihtelivat työpaikkojen, yliopiston ja kirjaston välillä. Uskon, ettei haastattelupaikalla ollut vaikutusta haastateltavan tapaan kertoa asioista. Yksilöllisessä haastattelutilanteessa pyrin olemaan riittävän neutraali, mutta pohdin olisiko minun pitänyt olla virallisempi. Ensimmäisessä haastattelussa pysyin niin tiukasti opiskelijan ja tutkijan roolissa, että tuskin uskalsin hengittää kuunnellessani vastaajan puhetta, äänenpainoja ja seurattessani kehonkieltä. Tärkeää on, että tutkijan ja tutkittavan vuorovaikutus ei muodostu liian läheiseksi, koska tutkijan läsnäolo, esiintymistapa ja toiminta vaikuttavat vastaajaan. Tein haastattelut yksilöhaastatteluina, jotta pystyin keskittymään haastattelun kulkuun, keskinäiseen vuorovaikutukseen ja muistiinpanojen tekemiseen. Oli opeteltava kuuntelemaan, muistamaan, tasapainoilemaan puhumisen ja kuuntelemisen välillä, havainnoimaan ja lisäksi hallita tekniikan sujuva käyttö. Haastattelijana minulla oli mahdollisuus vaikuttaa siihen, mistä puhuttiin ja tehdä kysymyksiin tarkennuksia. Ensikertalaisena haastattelijan roolissa tein myös virheitä, joista opin seuraavaa kertaa varten. Sain kokea nauhurin toimimattomuuden, jonka vuoksi jouduin palaamaan haastattelurungon kysymyksiin myöhemmin uudelleen.

Puolistrukturoidut haastattelut rakentuivat olennaisesti esittämieni teemojen ja kysymysten varaan, joiden järjestys, kysymysten sanamuodot ja tarkennukset vaihtelivat tilanteen ja haastateltavan aikaisemman kertoman mukaan. Haastattelukysymysten syvyydellä ja järjestyksellä on merkitystä. Pääteemat suunnittelin niin, että kysymykset mahtuvat yhdelle paperiarkille. Muodostetuissa pääteemoissa toin esille neljä tutkimusongelmaa valaisevaa teemaa, jotka olivat sosiaalityöntekijän

koulutus, sosiaalityöntekijän työ, ammatillinen asiantuntijuus ja ammatti-identiteetti (liite 2). Pidin tärkeänä asetelmaa, jossa sosiaalityöntekijät ja sosiaalijohtajat voivat itse esittää omia käsityksiään omasta ammatillisesta asiantuntijuudestaan ja ammatti-identiteetistään. Haastatteluiden kautta oli tarkoitus tavoittaa syvällisempää tietoa, jota etukäteen valmiiksi määritellyt strukturoidut lomakekysymykset eivät voisi tavoittaa. Olennaista haastatteluissa oli saavuttaa luonnollinen, luotettava ja välitön ilmapiiri haastateltavan ja haastattelijan välille.

Haastattelupyynnön (liite 1) myöntymisen jälkeen lähetin kysymyslomakkeen (liite 2) haastattelusta kiinnostuneille sosiaalityöntekijöille ja sosiaalijohtajille jo etukäteen sähköpostin välityksellä ennen varsinaista haastattelua. Pidin olennaisena sitä, että heillä on mahdollisuus tutustua kysymyksiin ennakkoon. Ajallisesti haastattelujen pituus vaihteli 45 minuutista 1,5 tuntiin. Keskimäärin haastattelu kesti noin tunnin. Haastattelut toteutin maaliskesäkuussa 2012. Ennen varsinaista haastattelua tein esihaastatteluja yhdelle sosiaalityöntekijälle ja yhdelle kunnan toiselle virkamiehelle, kysymysten soveltuvuuden testaamiseksi. Esihaastattelujen perusteella tarkkaan pohditut kysymykset soveltuivat tarkoitukseen pienien korjausten ja sanamuotojen vaihdosten jälkeen. Tutkimusongelmien kysymyssanoja muutin useasti, mihin vaikuttivat valitsemani analyysimenetelmä ja tutkimuskysymysten ymmärrettävyys. Esihaastattelujen tärkein tavoite oli nähdä, että eri teemojen kysymyksillä saan vastauksia tutkimuskysymyksiini.

Nauhoitin haastattelut digitaaliselle äänityslaitteelle ja haastattelun jälkeen kirjoitin tallennetun aineiston puhtaaksi sanasanaisesti eli litteroin Express Scribe -ohjelmaan. Ohjelman käyttäminen, tallentaminen ja haastattelujen purkaminen oli monimutkainen ja työläs prosessi, joka vei paljon aikaa ennen kuin pääsin litterointivaiheeseen. Yhdeksän vastaajan haastatteluista kertyi 109-sivuinen litteroitu aineisto rivivälillä 1,5 ja fontilla Times New Roman. Haastattelujen litteroinnintarkkuus oli haastateltavan sanasta sanaan, pilkusta pisteeseen, ajatustaukoon ja nauruun. Tutkin haastateltavan puhetta ja vuorovaikutuksen rakennetta tarkasti, vaikka en analysoikaan puhetta keskusteluanalyttisin keinoin, joten en kiinnittänyt huomiota taukoihin ja täytesanoihin ”semmonne”, ”tota”, ”niin” ja ”niinku”. Teemahaastattelujen jälkeen purin haastattelun yksi kerrallaan kokonaisuudessaan. Teemojen järjestys haastateltavilla vaihteli, koska haastateltava saattoi jatkaa oma-aloitteisesti puhumalla lisää aiheesta, joka olikin linkki johonkin muuhun kysymykseen. Saatoin itsekkin jatkaa keskustelua, vaikka aihe ei vastannutkaan haastattelurungon kysymyksiä. Haastattelujen litteroinnin jälkeen yhdistin pääteemojen kysymysten alle kaikkien vastaukset, jolloin jätin pois kaikki vastaajien tunnistetiedot. En pitänyt tarpeellisena säilyttää tietoja, koska keräämiäni taustatietoja ei ollut tarkoitus käyttää haastateltavien kategorisointiin,

vaikka sekin tuottaisi kulttuurisesti tiettyä kuvaa haastateltavista. Haastattelun kuluessa puhujat kategorioita käyttäen selittävät, oikeuttavat, arvottavat, kuvaavat ja eri tavoin järjestävät kulttuurista todellisuuttaan, sen tapahtumia, ihmisiä, paikkoja ja toiminnantapoja.

Tutkielman kannalta oli merkitystä, missä haastateltavat sosiaalityöntekijät työskentelevät. Kunnat ovat ensisijaisesti yliopistokoulutuksen saaneiden sosiaalityöntekijöiden työllistäjiä. Kuntien sosiaalitoimistot valitsin kohteeksi siksi, koska julkisen sektorin toiminnassa sosiaalityöntekijöiden pätevyys, lainsäädäntö ja toiminnan laillisuus ovat tärkeitä. Sosiaalityön uusia toimintakulttuureja yhdistetään myös perinteisen sosiaalitoimiston sosiaalityöntekijöiden rooleihin, jolloin heidän ammatti-identiteetit ovat moninaisia. Pätevien sosiaalityöntekijöiden tilanne kuntien sosiaalitoimistossa on myös hyvin haasteellinen, koska työ koetaan raskaaksi ja vaativaksi, tekemisen ehdot huonoiksi ja palkkataso alhaiseksi. Epäpätevät sijaiset lisäävät työmäärää jatkuvien organisaatiomuutosten lisäksi, minkä vuoksi tilanne on jännittynyt. (Kemppainen 2006, 272–273; Niemelä & Hämäläinen 2001, 57; Raunio 2009, 42–44; Vaininen 2011, 256–257.)

Empiirinen tutkimusaineisto koostuu asukasmääriltään erikokoisten kuntien kuuden sosiaalitoimiston sosiaalityöntekijöiden, johtavien sosiaalityöntekijöiden ja sosiaalijohtajien haastatteluista. Haastateltavat valikoituivat tutkielmani haastatteluun sähköpostikyselyn välityksellä ja tietyn kategorian, kuten sukupuolen, koulutuksen, ammattiaseman ja asiantuntija-aseman edustajina. Tutkimuksen alkuvaiheessa pidin tärkeänä valita haastateltavat samalta sosiaalityön osa-alueelta kuten lastensuojelusta, koska he edustavat samaa ryhmää, mutta luovuin tästä pyrkimyksestä, koska sosiaalityön asiantuntijuus koostuu laajemmasta osaamisalueesta. Tärkeänä tekijänä ammatillisessa asiantuntijuudessa vaikuttaa myös pitkä ja laaja-alainen työkokemus sosiaalityöstä, koulutuksen lisäksi. Haastateltavat ovat kaikki naisia, koska sosiaalityö on naisvaltainen ala.

Strategisen valikoinnin kautta tuotetun näytteen kokoamiselle on tutkielmaa varten työstetty vankka teoriapohja, jonka perusteella valikointi on tehty. Teoriaosuutta työstin aktiivisesti ja reflektiivisesti koko tutkimusprosessin aikana. Tutkimuksen suunnitteluvaiheessa en lyönyt lukkoon haastateltavien lukumäärää, vaan etenin haastateltava kerrallaan. Tarkoituksena oli tuottaa aineistoa niin paljon, että samanlaisia tai erilaisia kokemuksia ei enää esiinny. Asettamani tutkimuskysymykset ohjasivat myös aineiston keruun saturaatiopistettä. Kuudennen haastattelun jälkeen aineistosta oli todettavissa jo kylläntymistä, jonka jälkeen litteroin ja analysoin vielä kolme

haastattelua. Yhdeksällä teemahaastattelulla tavoitin riittävän saturaatiopisteen, jolloin tutkimus aineiston osalta osoittaa luotettavuuden.

Suurella osalla sosiaalityöntekijöistä on aikaisempien tutkinto- ja koulutusjärjestelmien mukainen koulutus eli vanhan kelpoisuusasetuksen mukainen kelpoisuus. Aineistoni haastateltavat ovat muodollisesti päteviä sosiaalityöntekijöitä, yhteiskunta- tai valtiotieteen maistereita, joille on jo kertynyt pitkä työkokemus. Yksi haastateltava on gradua vaille valmis sosiaalityön opiskelija, jolla on määräaikainen sosiaalityöntekijän toimi, mutta hän on myös pitkään työskennellyt sosiaalialalla. Haastateltavien saman koulutustaustan perusteella voin selvemmin nähdä koulutuksen vaikutuksen haastateltavien kertomuksissa. Yhtenä perusoletuksena pidän sitä, että haastateltavat ovat oman ammatti-identiteettinsä tunnistavia ammattilaisia. En aseta tutkielmälleni hypoteesia, jossa johtavassa asemassa olevien käsitys asiantuntijuudesta eroaisi paljonkin sosiaalityöntekijöiden omasta asiantuntijuudesta. Lähtökohtaisesti ajattelen, että kaikilla haastateltavilla on samantasoinen koulutus pohjana, jokaisella on yksilöllinen persoonallisuus ja elämänhistoria, joihin työkokemukset ovat osaltaan vaikuttaneet, kehittäneet ammatillista asiantuntijuutta ja muokanneet ammatti-identiteettiä.

5.5 Aineiston analyysi

Aineiston hankinnan menetelmät ovat yhteydessä siihen, millaiset ovat tutkimuksen ontologiset ja epistemologiset lähtökohdat. Ontologisuus tarkoittaa sitä, mihin sosiaalinen todellisuus ja maailman luonne perustuu, maailman, jota haluaa tutkia ja miten alkaa hankkia sitä koskevaa tietoa. Epistemologinen lähtökohta perustuu oletukseen tiedosta. (Mason 2002, 14–26.)

Sovellan tässä tutkielmassa Harvey Sacksin kehittämää jäsenkategorisoinnin analyysiä (MCA) vastaamaan tutkimuskysymyksiini, jotka käsittelevät ammatillista asiantuntijuutta ja ammatti-identiteettejä. Aineiston analyysissä kategoriat muodostuvat haastateltavien puheesta, jonka olen litteroinut yksin tekstimuotoon. Aineiston analyysissä lähtökohtani on sosiaalityöntekijän kategoria ja lopputuloksena sosiaalityöntekijän ammatti-identiteetti ja sosiaalityöntekijän asiantuntijuus. Kategoria-analyysissä tulkitsija voi päätellä kategorian, vaikka tutkittavassa puheessa sitä ei suoraan mainittaisikaan. Kuitenkin haastateltavilla on mahdollisuus tehdä valintoja, mitä kategorioita ja selontekoja he ottavat käyttöön vuorovaikutustilanteessa. Aineistossani haastateltavat käyttivät rikasta kieltä, jota en voinut olla huomioimatta kategorioiden

muodostamisessa. Tarkastelen sitä, mitkä kategoriat vastaavat tutkimuskysymyksiini ja millaisia kategoriasidonnaisia piirteitä, toimintoja, kuvauksia ja metaforia haastateltava liittää puheeseensa koulutuksen, työn, ammatillisen asiantuntijuuden ja ammatti-identiteettien merkityksistä. Tämän johdosta syntyy erilaisia ammatti-identiteettejä ja asiantuntijuuden lajeja.

Ensimmäisen vaiheen luokittelun mallina toimii haastattelurunko. Pääteemojen lisäksi haastattelukysymykset olivat myös osa analysoitavaa aineistoa, koska ne liittyivät haastattelupuheeseen. Tutustuin haastatteluaineistoon useiden luku- ja kirjoittamispuheiden kautta. Tein tekstimateriaaliin muistiinpanoja ja karkeita luokittelumerkintöjä aineistosta nousevista ajatuksista. Samanaikaisesti pohdin tutkimukseni teoriaosuutta ja sen suhdetta aineistoon.

Haastattelutilanteissa kerätyn puheen ja niistä litteroitujen tekstien analyysin yhteydessä kävin koko aineiston läpi useita kertoja systemaattisesti siten, että kirjoitin huomiot ja löydökset isoille fläppitaulun 27 kappaleen paperiarkeille yksityiskohtaisesti. Aineistosta jäsensin ne alakategoriat, jotka tulkitseen tutkimuskysymysten ja ilmiön kannalta merkitykselliseksi (Aaltola & Valli 2001, 68). Kategorioiden alle laskin jokaisen luvun analyysiin liittyvät löydökset numeerisina määrinä. Aineiston merkityksellisemmät kategoriat asiantuntijuudesta ja ammatti-identiteetistä esitän tutkimustulososiossa sekä ammatti-identiteetit taulukossa. Tutkielman luotettavuutta tarkastelen tutkimustulosten johtopäätöksissä vertaamalla oman tutkimukseni systemaattisia havaintoja ja tuloksia muiden tutkimusten tuloksiin. Teoreettista keskustelua käyn myös rinnakkain aineiston analyysin kanssa.

Aineistoa selkeytin käymällä haastatteluja läpi useaan kertaan jakamalla asioita eri teemojen alle. Erottelin selontekoja ja metaforia tutkimuskysymysten mukaan fläppitaulupapereiden jälkeen vielä eri väreillä isoille kartongeille (12 kpl), jolloin värienkin puolesta hahmotin, mistä haastateltava puhuu – mikä asiaa nousee merkitykselliseksi, mikä usein toistuvaksi, mikä poikkeukselliseksi –, koska kysymykset eivät suoraan anna vastauksia tutkimuskysymyksiini. Haastateltavien puheessaan valitsevat kategoriat ovat selontekoja, jotka rakentuivat paikallisesti ja ajallisesti haastattelun vuorovaikutustilanteessa kevät-kesällä 2012. Selonteolla tarkoitan siis neutraalia, objektiivista asioiden selvittämistä. Numeroin kategoriat erikseen asiantuntijuuden ja ammatti-identiteetin alle. Alkuun sain asiantuntijuuden alle 82 erillistä alaryhmää ja ammatti-identiteetin alle 94 teemaa. Koodausten jälkeen ammatti-identiteettiä ja asiantuntijuutta selittävät selonteot jakautuivat analyysin mukaisesti siis 178 eri kategorian alle, mikä kertoo tutkielmani laaja-alaisista pääkäsitteistä, rikkaasta aineistosta ja tuotteliaasta analyysimenetelmästä. Yhdistin lähellä toisiaan

olevat selonteot loogisesti laajemmaksi ryhmäksi, jolloin ammatti-identiteettiä ja asiantuntijuutta kuvaavat kategoriat jakautuivat analyysin mukaisesti kumpikin kolmeen kymmeneen eri ryhmään. 60 kategoriaa oli vielä liian paljon pro gradu -tutkielmassa, mikä edellytti haastateltavien muodostamien alakategorioiden tiivistämistä vielä laajempiin pääryhmiin, samalla kriittisesti pohtien aineiston validiteettia. Tässä aineiston analyysivaiheessa pitkään työstyetty teoriaosuus, ja siinä käsittelemäni asiat asiantuntijuudesta ja ammatti-identiteetistä auttoivat minua yläkategorioiden yhdistämisessä ja haastateltavien kielenkäytöstä rakentuvien selontekojen tulkinnassa. Luin aineistoa taas uudestaan, vaikka osasin sen jo ulkoa. Asiantuntijuuden eri kategoriaryhmiä muodostui kymmenen ja ammatti-identiteetistä löysin yksitoista kategoriaa. Tämän koodauksen ja ryhmittelyn jälkeen luin taas koko aineiston läpi, etsien kategorian ryhmää parhaiten edustavan aineisto-otteen tutkimustulosten analyysiin. Useiden alakategorioiden yhdistämisen vuoksi on valittava joidenkin kategorioiden kohdalla kaksi aineisto-otetta, jotta haastateltavien puheessaan luomat alakategoriat näkyvät pääkategoriasa. Otteen valintaan vaikuttaa myös se, että siinä ilmenee monen eri haastateltavan puhetta ja selontekoja. Pääkategorialvun alla käsittelem myös muita samaan kategoriaan kuuluvia sosiaalityöntekijöiden antamia merkityksiä asialle. Aineisto yllätti värikkäällä, kuvainnollisella ja moniäänisellä kielenkäytöllään.

Kaikissa tilanteissa ei ollut helppoa erottaa, määritelmistä huolimatta, puhuuko vastaaja asiantuntijuudesta vai liittykö puhe hänen ammatti-identiteettiinsä – vai puhuuko vastaaja sekä asiantuntijuudesta että ammatti-identiteetistä. Tarkistin ammatti-identiteetti -kategorioita kysymyksellä, minä synonyymien avulla, *sosiaalityöntekijä vahvan substanssin osaavana asiantuntijana* tai *sosiaalityöntekijä akateemisesti koulutettuna virkamiehenä*. Asiantuntijuutta en voinut tarkistaa samalla kaavalla, koska asiantuntijuus ei ole yksittäinen persoonaan kohdistuva ominaisuus. Tutkimuskysymyksen mukaisesti tarkastelin kirjaimellisesti, millaisia ammatillisia asiantuntijuuksia ja kategorioita sosiaalityöntekijät muodostavat ja tuottavat puheessaan sekä toiminnassaan. Näiden pohjalta muodostin eri kategorioita, esimerkiksi muodollisesti *pätevän sosiaalityöntekijän asiantuntijuus, hyvän elämän professio, vuorovaikutuksellinen ihmistyö*.

5.6 Tutkimuksen eettiset kysymykset ja luotettavuus

Tutkimusprosessini oli vaiheittain etenevä – suunnittelu, aineiston luominen, aineiston analyysi, raportointi ja tulkinta – ja vaiheet vuorovaikutuksessa keskenään, jolloin tutkimuseettiset pohdinnat seurasivat mukana koko ajan. Tieteellinen havainnointi on systemaattista tarkkailua. Tutkielman

luotettavuutta tarkastelen tutkimustulosten johtopäätöksissä vertaamalla omiani muiden tutkimustuloksiin. Haastattelujen lukeminen kirjaimellisesti tarkoittaa sitä, mitä aineistosta löytyy, ja mitä tulkitsen reflektiivisesti omaa rooliani pohtien tutkimusprosessin aikana. (Mason 2002, 76–79.)

Yhteiskunnallisten ilmiöiden tutkija on itse myös osa tutkimaansa yhteiskuntaa. Kyseessä on tutkimusalue, jossa ihminen kohtaa toisen ihmisen, ja joka rakentuu inhimillisen toiminnan vuorovaikutukselle. Käsitteellistämiseen liittyy myös tutkittavien ilmiöiden luokittelu ja kategorisointi. Olen pyrkinyt tutkimuksessani huomioimaan myös toiminnallisen ja subjektiivisen sensitiivisyyden tutkielman lähestymistavoissa ja valinnoissa. Tämä tarkoittaa arvolähtökohtien herkkää punnitsemista, erilaisuuden ja tutkittavien henkilökohtaisten ja vaiettujen asioiden kohtaamista. Tutkimusaiheen valinta ja sen rajaukset ovat kannanottoja tutkittavaan ilmiökenttään. Tutkimuskysymyksillä, aineiston keruulla ja analyysimenetelmällä sekä käsitteellisillä, teoreettisilla ja tulkinnallisilla valintoja koskevilla ratkaisuilla määrittelen tutkimuskohdetta myös eettisten vaatimusten lähtökohdista. Näiden avulla valitsin tutkimusaiheeseeni näkökulmia. Tietoa tuottaessani määrittelen ja luon samalla todellisuutta. (Pohjola 2003, 54–63.)

Haastattelun teemat eivät käsitelleet arkaluonteisia ja salassa pidettäviä asioita, joten en anonut aineiston keruuta varten tutkimuslupaa. Haastateltaville pyrin antamaan riittävästi tietoa tutkielman aiheesta, teemoista, käsitteistä, kerättävien tietojen käyttötarkoituksesta ja siitä mitä osallistuminen tutkimukseen konkreettisesti tarkoittaa. Tämän jälkeen heillä oli mahdollisuus päättää, haluavatko he osallistua tutkimukseen (Kuula 2006, 75). Haastattelut pohjautuivat siis tutkittavien vapaaehtoisuuteen ja omaan halukkuuteen osallistua pro gradu -tutkielman aineistooni. Haastateltavat kokivat sosiaalityön asiantuntijuuden ja ammatti-identiteetit mielenkiintoisiksi ja osallistumisen tätä käsittelevään tutkimukseen tärkeäksi.

Haastattelujen alussa keräsin haastateltavien henkilötietoja eli suoria tunnistetietoja (nimi, syntymävuosi, ammattinimike, nykyinen työpaikka, työtehtävien kuvaus, työsuhteen laatu, koulutus, valmistumisvuosi ja -paikka), jotka hävitin asianmukaisesti mahdollisimman varhaisessa vaiheessa aineistonkeruun päätyttyä, kun varmistin aineiston teknisen toimivuuden. Kerroin haastateltavalle ennen nauhoituksen alkua vielä tutkimuksen tarkoituksen ja määritelmäni tutkielmassani olevista käsitteistä.

Kuulan (2006, 75) mukaan vaitiolovelvollisuus tarkoittaa sitä, että tutkittavien henkilöllisyyttä ei kerrota ulkopuoliselle, minkä vuoksi pohdin kriittisesti tutkimushaastattelupyynnön (liite 1)

esittämistä ensin yksikön esimiehelle. Omasta kokemuksestani tiedän, että joissakin kunnissa toimintatavan mukaan viikkopalaverissa esitellään pyyntö tiimin kaikille työntekijöille ja keskustellaan osallistumisen halukkuudesta ja tarpeellisuudesta. Sosiaalityöntekijät saattavat olla tietoisia toistensa osallistumisesta, mutta eivät yksilöllisten vastausten tai teemojen sisällöstä haastattelussa. Huomioin myös sen, että kaikki eivät välttämättä tiedä työyksikössään, kuka on muodollisesti pätevä sosiaalityöntekijä ja kuka ei. Kriittisesti jatkoin pohdintaa: vähäisen haastattelulukumäärän vuoksi, tutkimustulosten julkaisemisen jälkeen, hyvin toistensa tuntevat työkollegat saattavat tunnistaa toisensa selontekoja. Mutta toisaalta aineiston analyysimetodi tuottaa kiinnostavan ja monipuolisen aineiston. Kvalitatiivisessa tutkimuksessa pienelläkin haastateltavien lukumäärällä voi saada tutkittavasta ilmiöstä paljon hyödynnettävää tietoa.

Pohdin jo sosiaalityön kandidaatin tutkielman aikana kategorisointianalyysimenetelmää kriittisesti, koska se järjestää aineistoa kuvaten ilmiöitä, mutta samalla tuottaa yleistettyä kuvaa tietyistä ihmisryhmistä, toimintatavoista tai ilmiöistä, jolloin erilaisuus ja yksilöllisyys häviävät tutkittavasta kontekstista. Riitta Granfeltin (1998) kuvaus tyypittelyn prosessista oli mieleissäni tutkimusprosessin kaikissa eri vaiheissa.

Ihmisten kategoriointi jonkin ominaisuuden perusteella tai johonkin ryhmään on ongelmallista, ja erityisesti silloin, jos ko. ryhmä on negatiivisesti leimaantunut. Kategorioinnissa on kyse vallankäytöstä ja arvottavasta erottelusta, kategorisoinnin avulla tuotetaan leimaantumista, toiseutta ja erilaisuutta.

Tutkimusaineistoni ei koostu sosiaalityön asiakkaista vaan sosiaalityöntekijöistä, jolloin oletan kategoria-analyysin tuottavan myös positiivisia kuvauksia. Ideologisen lähtökohdan mukaan tutkimuspositiolla ja tutkimuskysymyksillä on vaikutusta haastateltavien luomien kategorioiden tuottamiin mielikuviin.

Aineiston pätevyys kuvaa sitä, että tutkimus on validi, jos on tutkinut sitä, mitä on kerrottu tutkittavan. Samalla validiteetti kytkeytyy tutkittavan ilmiön sisältöä koskevaan teoriaan. Sisäinen pätevyys liittyy siihen, miten luotettavasti ja oikein saadaan tietoa tutkittavista kohteista. Yleistettävyydellä tarkoitetaan sitä, että voi sanoa tulosten pitävän paikkansa omaa tutkimusta laajemminkin kontekstissa (siirrettävyys). Vakuuttavan argumentaation avain on siinä, että on itse vakuuttanut tuloksien oikeellisuudesta, ja kaikki esitetty päättely on läpinäkyvää. Lisäksi tutkija pystyy osoittamaan, että aineisto on tuotettu asianmukaisesti. (Alkula ym. 1994, 44–50; Mason 2002, 38–40, 173–174.)

Luotettavuus näyttäytyy tutkielmassani niin, että tutkimus edustaa sitä, mitä olen tarkoittanut sen edustavan, ja että pohdin siinä omaa sitoumustani tiedon tuotannossa. Olen tehnyt sisäistä validiustarkastelua läpi tutkimuksen, aineiston hankinnan valmistelusta asti. Aineiston luotettavuuden varmistin siten, että kvalitatiivinen haastattelu sisälsi paljon etukäteissuunnittelua, selkeän rakennestruktuurin ja koehaastatteluja. Käytännössä haastattelujen tarkka ja analyttinen toteuttaminen oli kestoaltaan pitkä prosessi. Oman aineistoni luotettavuutta arvioin ja suhteutin vielä muiden, valmiina olevien aineistojen perusteella. Tutkielmani tarkoituksena ei ole yleistettävyyys, jonka perusteella voisi sanoa tulosten pitävän paikkansa omaa tutkimustani laajemmin, vaan tutkielma on kontekstuaalinen eli tilanteeseen ja paikkaan sidottu.

Tutkin sitä, mistä olen kiinnostunut, mutta samalla pyrin minimoimaan omien arvojeni, uskomusteni ja muun vaikutukset tutkielmaan. Pidän eettisesti arvokkaana tutkielman tehtävänä tuottaa tietoa absoluuttisesta totuudesta, enkä sitä, minkä tutkielman tekijänä uskon olevan totta. Tutkimusaineisto tarjoaa mielipiteitä ja kokemuksia todellisista asioista, joista haastateltavat kertovat omia näkemyksiään kukin omalla tavallaan. Huomioin kuitenkin myös sen, että koulutukseni ja aikaisempi työkokemukseni saattavat vaikuttaa analyysin tuloksiin, sosiaalityöntekijöiden aseman merkitystä nostavasti. Toisaalta ilmiökentän tuttuus auttaa ymmärtämään asioiden eri merkityksiä ja tunnistamista, sekä myös suhtautumaan haastateltaviin empaattisesti. (D’Cruz 2004, 69–71.)

6 SOSIAALITYÖNTEKIJÖIDEN ASiantuntijuudet JA AMMATTI-IDENTITEETIT

Tarkastelen tässä luvussa sosiaalityöntekijöiden asiantuntijuuden ja ammatti-identiteetin kategorioita. Haastateltavat toimivat lastensuojelun, aikuissosiaalityön, kehittäjäsosiaalityöntekijän ja sosiaalijohtajan erityisalojen työtehtävissä kunnan sosiaalitoimessa.

6.1 Sosiaalityöntekijöiden asiantuntijuuden kategoriat

Haastateltavat määrittävät yleiskäsitteellisesti ammatillisen asiantuntijuutensa muodostuvan koulutuksesta, käytännön työstä, persoonasta ja omien elämäkokemustensa yhdistelmästä. Asiantuntijuuteen liitetään myös yhteistyö, moniammatillisuus, oppiminen virheistä ja lisäkoulutus. Aineistossa asiantuntijuus nähdään ammatitaitona, joka koostuu ammatitiedosta, eettisistä toimintaperiaatteista, arvoista, moraalista, asenteesta työhön ja asiakkaisiin, oman erityisalan osaamisesta, yhteiskuntaa yleisesti koskevasta tietoudesta, juridiikan hallinnasta, psykososiaalisen työskentelyn vaatimista taidoista, erilaisista työmenetelmistä ja niiden jatkuvasta kehittämisestä, kyseenalaistamisesta ja kriittisyydestä. Eräs haastateltavista kiteyttää sosiaalityön asiantuntijuuden seuraavasti: ”Se muodostuu ihmisen hyvästä elämästä, ja niihin vaikuttavista ilmiöistä, mitkä sitä haastaa tai vaikeuttaa. Ja keinoista, millä siihen hyvään elämään voi pyrkiä.”

Aineistossani haastateltavat tuottavat asiantuntijuudesta erilaisia selontekoja, joista olen valinnut 10 merkittävintä kategoriaa. Ne ovat muodollinen pätevyys, hyvän elämän professio, korkeakoulutasoinen tieteellisyys, postmoderni sosiaalityö, vuorovaikutuksellinen ihmistyö, intuitiivinen asiantuntijuus ja hiljainen tieto, horisontaalinen asiantuntijuus, julkinen viestintä, käytännön työkokemus, sosiaalityön arvot ja etiikka. Asiantuntijuuden kategoriat liittyvät sosiaalityön ammatilliseen toimintaan, eettisiin periaatteisiin, sosiaalityön eri tiedon lajeihin ja toimintatapoihin.

Tutkimuskysymykseni lisäksi tarkastelen asiantuntijuutta sosiaalisuuden ja postmodernin ulottuvuudesta sekä pohdin koulutuksen vaikutusta asiantuntijuuksiin ja ammatti-identiteetteihin.

6.1.1 Muodollinen pätevyys

Sosiaalityöntekijän asiantuntijuutta kuvataan *muodollisen pätevyyden* kategorialla. Haastateltavat ottavat puheessaan useasti esille sosiaalityöntekijän pätevyyden. Muodollinen pätevyys saavutetaan koulutuksen avulla, ja sen voi todentaa tutkintotodistuksella.

Aineisto-ote 1.

Pätevyys antaa varmuuden tehdä tätä työtä. Elikkä tietää, että on oikealla jäljillä. Silloin, kun pätevyyttä ei ole niin sitä miettii aina, että mitä voisi tehdä toisin ja onko jotain semmoista mitä tarvis tietää enempi. Eli tiedonsaanti. (Haastateltava 8.)

Olen peräänkuuluttanut sen pätevyyden perään. Täällä on pikkasen ollut pakko syödä sanojansa, kun ei ole ketään saanut, niin sitten on joutunut sosionomeja palkkaamaan. Kyllä mä olen joskus sanonut.. *Vain minun kuolleen ruumiini yli tänne tulee vain sosionomeja..* ei mitenkään sosionomeja aliarvioimatta, mutta just sen, kun koulutus on kuitenkin tarkoitettu muuhun. Sellainen vahva ammatillinen koulutus, ja *jos lainsäätäjät on nämä pätevyudet vaivoiksemme laittanut, niin niitä on syytä noudattaa.* (Haastateltava 4.)

Ensimmäisessä aineisto-otteessa haastateltava (8) kuvaa kategoriasidonnaisella toiminnolla *antaa varmuuden* alakategoriaa *pätevä sosiaalityöntekijä*. *Pätevyys antaa varmuuden tehdä sosiaalityötä.* Pätevänä työntekijänä tietää ja tuntee olevansa menossa oikeaan suuntaan. Vastaaja pohtii pätevän ja epäpätevän sosiaalityöntekijän eroja, jotka ilmenevät tiedollisessa osaamisessa ja tiedonsaannissa. Kategorian vastinpareiksi muodostuu *pätevä–epäpätevä* sekä *oikealla jäljillä–väärillä jäljillä*. Epäpätevyyden voi rinnastaa epävarmuuteen. Epäpätevä työntekijä joutuu päätöksiä tehdessään pohtimaan vaihtoehtoja ja näkökulmia enemmän kuin pätevä työntekijä. Päätöksenteko on hitaampaa ja vie enemmän aikaa. Lopputuloksena työntekijästä voi syntyä epäuskottava kuva, jolloin asiakastyön laatu kärsii. Jopa taloudellisesta näkökulmasta katsoen väärät päätökset ja niihin kulunut aika lisää kustannuksia huomattavasti. Pätevyys antaa työntekijälle itsevarmuutta ja luottamusta eri työtehtävissä. Pätevyys rakentaa sosiaalityöntekijälle vahvan ja vankan pohjan sekä arvostetun aseman ja position. Haastateltava antaa pätevyydelle *tiedollisen varmuuden, tehokkuuden sekä arvostamisen ja oikeuttamisen selonteot.*

Haastateltava jatkaa vielä aineiston toisessa kohdassa, että sosiaalityöntekijöitä valmistuu liian vähän, jolloin pieniin kuntiin ei riitä päteviä sosiaalityöntekijöitä, vaan palkataan epäpäteviä sosiaalityöntekijän tehtäviin. Epäpätevien suuri määrä murentaa pätevien sosiaalityöntekijöiden asiantuntijuutta ja ammatti-identiteettiä. Vastaaja näkee tulevaisuudessa tämän suurena ongelmana,

johon yksi ratkaisu olisi lisätä sosiaalityön opiskelijoiden hakumääräkiintiötä yliopistoihin. Epäpäteville pitäisi antaa myös mahdollisuus pätevyitä työn ohessa.

Seuraavassakin aineisto-otteessa haastateltava (4) käyttää hyvin kuvainnollista ja vahvaa metaforaa, jota tulkitsijana en voi olla huomaamatta. Haastateltava puolustaa metaforalla ”*vain minun kuolleen ruumiini yli*” pätevän sosiaalityöntekijän paikkaa, jonka lainsäätäjät on asettanut. *Pätevyyden* oikeuttava selonteko on hyvin dramaattinen, ja se ilmentää pätevän sosiaalityöntekijän suurta merkitystä. Haastateltava *perustelee selonteollaan* tilannetta, että pätevien työntekijöiden saaminen ei ole ollut helppoa, ja että sen eteen joutuu näkemään paljon vaivaa. Pätevyys on haastateltavalle ammatillisesti ja henkilökohtaisesti ratkaisevan tärkeä asia sosiaalityöntekijöiden työtehtävissä. Metafora luo uuden metaforan *sosiaalityöntekijän pätevyydelle*, joka on ”*elämän ja kuoleman kysymys*” haastateltavalle. Se kertoo haastateltavan suhtautumisesta sosiaalityön koulutukseen, ammatilliseen sosiaalityöhön ja sosiaalityöntekijöihin ammattikuntana. Marjo Vuorikosken (1999, 75, 179) väitöstutkimuksesta ilmenee, että epäpätevien työntekijöiden suuren määrän vuoksi kunnallisella sektorilla ei ole välttämätöntä parantaa pätevien työntekijöiden palkkaa ja työoloja.

Aineisto-otteessa muodostuu kategoriapari *sosiaalityöntekijä–sosionomi*, jota vastaaja kuvaa kategoriapiirteillä *pätevä sosiaalityöntekijä* ja *epäpätevä sosionomi*. Haastateltava perustelee, että hän ei aliarvioi sosionomeja vaan *oikeuttaa selonteollaan* sosiaalityöntekijän pätevyyttä, joka on laissa säädetty. Hän näkee myös sosiaalityöntekijän ja sosionomin koulutuksen erot. Vastaaja jatkaa, että sosiaalityöntekijän tehtävä perustuu vahvaan ammatilliseen koulutukseen. Kategoriapiirre *vahva* kuvaa kategoriata *ammattillinen koulutus*, jolloin kategoriaparina on *sosiaalityöntekijän koulutus–sosionomin koulutus*. Vastaaja näkee luonnollisena asiana noudattaa lainsäätäjän ohjeita ja määräyksiä, jotka ohjaavat selkeästi hänen työskentelyään. Haastateltava käyttää kategoriasidonnaisena toimintona *peräänkuuluttaa* pätevyyttä. Vastaaja kuitenkin lisää, että hän on olosuhteiden pakosta joutunut tekemään kompromisseja palkkaamalla epäpäteviä työntekijöitä. Epäpätevän työntekijän palkkaamista sosiaalityöntekijän tehtävään hän kuvaa metaforalla ”*on joutunut pikkasen syömään sanojansa*”. Sosiaalityöntekijän muodollinen pätevyys liittyy yliopistokoulutuksen teoreettiseen ja metodiseen tietoon ja professioon, jotka muodostavat peruspohjan sosiaalityön asiantuntijuudelle.

Haastateltavat puhuvat myös muissa aineiston kohdissa siitä, miten pätevät työntekijät vaikuttavat sosiaalityön ja sosiaalityöntekijöiden yleiseen arvostukseen, palkkaukseen ja kohtuulliseen työn määrään. Sosiaalityöntekijät näkevät vääränä ja huonona toimintalinjana epäpätevyyden

korjaamista muuttamalla sosiaalityöntekijän virkoja sosiaaliohjaajiksi. *Pätevyys* kategoriassa esille nousevat myös valesosiaalityöntekijät, joita on tullut sosiaalialalle. Epäpätevät työntekijät nähdään ongelmana ja epäpätevyys nähdään helppona ”nokkimiskohtana” asiakkaiden, asianajajien ja myös ammattihenkilöiden taholta. Metafora ”*nokkimiskohta*” korostaa heikkoa lenkkiä sosiaalityön asiakastyön asiantuntijuudessa. Tämä puolestaan asettaa koko sosiaalityön kyseenalaiseen valoon ja puolustuskannalle. Esimerkki osaltaan selittää miksi sosiaalityöntekijät muodostavat paljon puolustavia selontekoja sosiaalityöstä. Haastateltavat kokevat, että yhteiskunnassa ei ymmärretä sosiaalityöntekijän pätevyyden merkitystä ja arvoa, vaikka koulutuksensa puolesta sosiaalityöntekijä on korkein sosiaalialan asiantuntija. Sosiaalityöntekijän työtehtävät voi rinnastaa lääkärin työtehtäviin, vastaavasti sosionomin joko sairaanhoitajaan tai fysioterapeuttiin.

Kategoriat paljastavat, ettei sosiaalityössä työnimikkeiden tehtäväkuvauksilla ole tarkkaa hierarkiaa, vaan käytännön työssä sosionomit voivat korvata osan kunnallisissa sosiaalipalveluissa toimivien sosiaalityöntekijöiden työtehtävistä. Toimenkuvien selkeyttäminen vähentäisi ristiriitoja, koska työskennellään eri tasoilla ja eri rooleissa. Eräs haastateltava kuvailee asian merkitystä muodostaen eri vertailevia vakiopareja, kuten *lääkäri–fysioterapeutti*, *lääkäri–sairaanhoitaja* ja *sosiaalityöntekijä–sosionomi*. Aineistossa verrataan esimerkin avulla, että sairaanhoitajakaan ei tee lääkärin työtä vastaavasti kuin sosionomi tekee epäpätevänä työntekijänä sosiaalityöntekijän työtehtäviä. Sosiaalityön ammatti nostetaan lääkärin profession kanssa samalle tasolle. Tämä kertoo siitä, että vastaajat näkevät sosiaalityön ja oman työnsä arvon korkeana. Sosiaalityöntekijöiden mielestä varsinkaan lastensuojelun ja lastenvalvojan työssä ei voi toimia epäpätevä työntekijä. Ammatillinen pätevyys perustuu tieteellisen tiedon ja ammatillisen työkokemuksellisen tiedon yhdistämiseen sekä ammatissa tapahtuvan oppimisen muutoksiin työntekijän osaamisessa (Berliner 1988, 5–6; Heikkinen 2008, 43).

Muita aineistosta muodostuvia kategorian *muodollinen pätevyys* alakategorioita ovat: pätevän sosiaalityöntekijän asiantuntijuus, lainsäädännöllinen osaaminen, johtamis- ja esimiestyö sekä lastensuojelu- ja lastenvalvojan työ.

6.1.2 Hyvän elämän professio

Toisessa aineisto-otteessa käsitellään ammatillisen asiantuntijuuden kategoriaa *hyvän elämän professio*, johon on liitetty kaksi alakategoriaa hyvän elämän asiantuntijuus ja hyvinvointiyhteiskunnan professio.

Aineisto-ote 2.

Asiantuntijuudessa tärkeää on ne teorit, ja se tutkiva työote ja jatkuva kyseenalaistaminen ja kehittäminen ja tietynlainen kriittisyys. Toisaalta sellainen *ihmiskäsitys* ja *hyvän elämän tavoite*, *riittävän hyvän elämän tavoite*. Eettiset arvot ovat tärkeitä. Joku sellainen perusarvo, että minä *haluan vaikuttaa lasten ja nuorten siihen tilanteeseen*. Että *se elämä tässä ja nyt olisi mahdollisimman hyvää heille*, niin siihen vaikuttaminen. (Haastateltava 5.)

Haastateltava kertoo siitä, että asiantuntijuuteen liittyvät teorit, tutkiva työote, jatkuva kyseenalaistaminen ja kriittisyys. Ensimmäisessä lauseessa haastateltava antaa monta selontekoa sosiaalityöntekijän asiantuntijuudesta. Sosiaalityössä teorit ovat tieteellistä tietoa, ne liittyvät sosiaalityön koulutukseen ja sosiaalityön professionaalisuuteen. Tutkiva työote liittyy sosiaalityöntekijän tapaan tutkia ja tuottaa tietoa. Käytännön työssä haastateltava soveltaa tutkimuksellista otetta ja teorioita. Jatkuva kyseenalaistaminen, kehittäminen ja kriittisyys kuvastavat postmodernia näkemystä sosiaalityön ammatillisesta asiantuntijuudesta, johon liittyy keskeisesti koulutus ja teoreettinen tieto.

Alakategoriat *ihmiskäsitys* ja *hyvän elämän tavoite* haastateltava kuvaa kategoriapiirteellä *riittävän hyvän elämän tavoite*. Aineisto-otteen lopussa haastateltava lisää *riittävän hyvää elämää* -kategoriaa tarkentamalla ”*mahdollisimman hyvää heille*”, mihin hän näkee itse voivansa vaikuttaa työntekijänä. Haastateltava rakentaa puheessaan kategoriaparin *minä työntekijänä–lapset ja nuoret asiakkaina* ja *sosiaalityöntekijä–asiakas*. Kategoriapari kuvastaa tasa-arvoista mielikuvaa sosiaalityöntekijän ja asiakkaan välillä. Haastateltava kertoo työnsä perusarvosta, jossa haluaa vaikuttaa ja parantaa lasten ja nuorten tilannetta tässä ja nyt. Työntekijän pitää määritellä, mitä hyvä elämä on asiakkaalle, ja millä keinoin sitä hyvää voi tavoittaa. Työntekijän pitää määritellä myös oma ihmiskäsityksensä, johon voivat vaikuttaa sosiaalityön ideologian lisäksi hänen opiskelemaisensa sivuaineet. Haastateltava määrittelee itsensä asiantuntijana *hyvän elämän mahdollistajaksi*, jolloin lähtökohtana on yksilön hyvinvointi yhteiskunnassa. Aineisto-otteesta ilmenee, että haastateltava antaa arvostavan, välittävän ja hyvän elämän mahdollistavan selonteon asiakkaille. Hyvän elämän professio -kategoriassa haastateltava muodostaa *oikeuttavia, voimauttavia ja reflektoivia selontekoja* asiantuntijuudelle.

Tämä kategoria sisältää myös asiantuntijuuteen sosiaalisen ulottuvuuden, jossa korostuvat sosiaalinen oikeudenmukaisuus ja sosiaalisen hyvinvoinnin edistäminen. Sosiaalisesta näkökulmasta tarkasteltuna ihminen on kokonaisvaltainen, ja asiakas huomioidaan sosiaalisena toimijana suhteessa muihin yksilöihin, yhteisöön ja yhteiskuntaan. Sosiaalisen hyvinvoinnin

edistämisen lähtökohta on myös käsitys hyvästä elämästä. (Vaininen 2011, 27–28.) Sosiaalityön tieteellistä paikantamista ja teoreettisia perusteluja voidaan määritellä analysoimalla, millaista on ”ihmisen hyvä”, ja jota hän toiminnallaan tavoittelee, jota sosiaalityöntekijät tukevat (Niemelä 2009, 211–212, 224; Sipilä 2011, 28).

Haastateltavan työmoraaliin liittyy sisäistettyjä arvoja ja periaatteita, jolloin sosiaalityöntekijän työskentelyn päätavoite on mahdollistaa lapsille ja nuorille mahdollisimman hyvä elämä. Vastaajalla on vahva moraalinen identiteetti, ja siksi hän toimii eettisesti. Hän näkee työnsä hyvin merkityksellisenä ja kantaa siitä sosiaalisen vastuun. Haastateltava jatkaa arvioivansa jatkuvasti, miten erilaiset työmenetelmät vaikuttavat asiakastyön päämääriin, tarkoituksiin ja koko asiakasprosessiin.

Professioon liittyy myös valtakysymys, jota aineiston sosiaalityöntekijät kuvaavat merkittäväksi käytännön työssä. He tekevät päätöksiä, jotka vaikuttavat laajasti ihmisten elämään ja sosiaalisiin suhteisiin. Sosiaalityöntekijä johtaa ja kantaa vastuun vaativista asiakasprosesseista. Aineiston muissa kohdissa tulevat esiin myös sosiaalityön profession vaativat työtehtävät hyvinvointiyhteiskunnassa. Tänä päivänä työtä ei ole mahdollista hoitaa niin hyvin käytännössä, kuin mitä sosiaalityöntekijät haluaisivat tehdä, mikä aiheuttaa ristiriitaa ammattietiikkaan. Kuitenkin kaikki muutkin professiot ovat saman haasteen edessä. Selonteko oikeuttaa, puolustaa ja vertaa sosiaalityöntekijän työn vaatimuksia suhteessa muihin professioihin, kuten opettajiin ja terveyskeskuslääkäreihin. Vertailevaa selontekoa tehdään myös oman kunnan sosiaalityön mahdollisuuksista suhteessa muihin kuntiin. Oman kunnan työolosuhteet ovat paremmat verrattuna ympäristökuntiin. Haastateltavan käyttämiä vakiopareja on *sosiaalityön professio-opettajan tai lääkärin professio* sekä *oma kunta–muut kunnat*. Haastateltava puhuu sosiaalityöstä tässä ajassa toimintaympäristönä, jolloin puheessa on läsnä myös mennyt aika.

Aineistossa puhutaan siitä, että sosiaalityön profession asemassa on tapahtunut muutos siten, että yhteistyö muiden professioiden ja tiettyjen ammattiryhmien kanssa kuten terveydenhuollon kanssa on lisääntynyt. Lastensuojelun ja koulun välistä yhteistyötä olisi tärkeää myös lisätä ja parantaa. Profioiden välisessä asiantuntijuudessa on horisontaalinen ulottuvuus. Nykyään sosiaalityöntekijä on yksi asiantuntija, jonka ammatilliselle osaamiselle ja sosiaaliselle ymmärtämiselle annetaan suuri arvo. Professionaalisen aseman puolesta korostuu mitä sanottavaa kullakin asiantuntijalla on (Eräsaari 1997, 64–65). Eri ammattiryhmät näkevät eri asioita, jonka vuoksi tärkeintä on asiantuntijan osaaminen ja asiantuntijuus, ei niinkään perinteinen

professioasema. Aineistostani tulee esiin alakategoria sosiaalityön *tarkoituksenmukainen professio*, jossa sosiaalityön profession etua ei ajatella ensisijaisena itseisarvona vaan asiantuntijuutena, jossa huomioidaan myös asiakkaat ja muut professiot. Sosiaalityön asiantuntijuus nähdään mahdollisuutena esimerkiksi sosiaali- ja terveyspalveluiden yhteistoiminnallisessa työskentelyssä. Kunta- ja palvelurakennemuutoksen tavoitteena on vastata entistä paremmin kuntalaisten palvelutarpeisiin, jolloin asiakas voisi saada kaikki sosiaali- ja terveyspalvelut yhdeltä luukulta.

Muita aineistosta muodostuvia alakategorioita *hyvän elämän profession* kategoriassa ovat: lapsen kehityksen, perhedynamiikan ja psykologian asiantuntijuus, yhteiskunnallinen asiantuntijuus ja sosiaalityön tarkoituksenmukainen professio.

6.1.3 Korkeakoulutasoinen tieteellinen tieto

Asiantuntijuuden määritelmässä korkeakoulun mahdollistama urakehitys ja tieteellinen tieto on yhdistetty saman kategorian alle, joka on *korkeakoulutasoinen tieteellisen tiedon asiantuntijuus*. Seuraavien aineisto-otteiden selonteissa oikeutetaan tieteellisen- ja tutkimustiedon sekä yliopistokoulutuksen merkitys. Haastateltavat kertovat kunnianhimoisista tavoitteistaan ja oman asiantuntijuutensa terävöittämisestä. Lähes puolet haastateltavista suunnitteli jossakin vaiheessa elämäänsä jatkokoulutusta, lisenssiaattityötä tai väitöskirjan tekemistä.

Aineisto-ote 3.

Mä olen varsin tilastouskovainen. Tykkään seurata kaikkia ilmiöitä. (..) Väitöskirjatiedot, uudet ovat mulle tosi tärkeitä ja innostavia. Tämä on just sitä oikeaa tietoa, mun täytyy saada uskoa aina johonkin, kunnes toisin todistetaan. (Haastateltava 3.)

Sosiaalityön korkeastikoulutetut maisterit sijoittuisivat johtotehtäviin, hallintoon, tutkimukseen ja ministeriöihin ja lobbareiksi. Me tarvittais oikeasti sellaisia lobbareita ja tämä korkeakoulutus antaa valmiuksia siihen. Tuntuu väliltä hirveen haaskaukselta, se että mä olen opiskellut täällä, mitä kaikkea olen opiskellut, mitä kaikkea tiedän, minkälaisen ajattelutavan olen saanut yliopistolta (..) sit mä otan asiakkaita vastaan ja lasken toimeentulotukea. (..) Meidän pitäisi oikeasti mennä ihan johtamistehtäviin ja tutkimukseen – korkeastikoulutetut sosiaalityöntekijät. (Haastateltava 2.)

Haastateltava (3) kertoo attribuuttikuvauksellaan ”tilastouskovainen” uskovansa tilastoihin. Sosiaalityöntekijä jatkaa kategoriasidonnaisilla toiminnoillaan ”tykkäävänsä seurata ilmiöitä”, mikä kertoo ilmiöiden olevan mielenkiintoisia. Haastateltava luo tilastoista, ilmiöistä ja väitöskirjoista alakategorioita, jotka liittyvät yläkategoriaan tieteellinen tieto. *Väitöskirjatietoja*

haastateltava kuvaa kategoriapiirteillä *tärkeiksi ja innostaviksi*. Haastateltava tarkentaa puolustavalla ja oikeuttavalla selonteollaan väitöskirjatietoja *oikeiksi tiedoiksi*. Haastateltavan selonteossa esiintyy käsite oikea tieto, jolloin kategoriapariksi muodostuu *oikea tieto–väärä tieto*. Oikea tieto perustuu tutkimukseen ja tieteelliseen tietoon. Hän jatkaa kategorian selontekoa, *uskovansa* vain tieteelliseen tietoon, kunnes toisin *todistetaan*. Sosiaalityöntekijä määrittelee itsensä myös sosiaalityöntekijäksi ja yhteiskuntatieteilijäksi, joka on kiinnostunut ympärillä olevasta maailmasta ja ilmiöistä. Haastateltavan asiantuntijuus kattaa yksilön, yhteisön ja yhteiskunnan, jolloin kategoriassa ilmenee myös *yhteiskunnallinen tieto*. Aineisto-otteessa nousee vahvasti *tieteellinen tieto, johon yhdistyvät empiirinen tutkimustieto ja teoreettinen tieto*.

Haastateltava (2) määrittelee sosiaalityöntekijät *korkeakoulutetuiksi maistereiksi*, joiden kuuluisi sijoittua johtotehtäviin, ministeriöihin ja lobbareiksi. Vastaaja oikeuttaa ja perustelee selonteollaan lobbareiden työtehtävän tarpeellisuuden, johon yliopistokoulutus antaa valmiudet. Kategoriatoiminnolla haastateltava *sijoittaa* sosiaalityön maisterit *johtotehtäviin, hallintoon, ministeriöihin ja lobbaukseen*. Kattegoria *korkeastikoulutetut maisterit* luo kuvaa koulutustaustasta ja tieteellisestä tiedosta, jolloin haastateltava rakentaa kategorian *korkeastikoulutetun tieteellisen tiedon asiantuntijuus*. Vastaaja pohtii kriittisesti tieteellisen tiedon tarpeellisuutta toimeentulotukityössä, jossa tehtävässä hän itse työskentelee. Sosiaalityöntekijä valitsee kategoriatoiminnon *haaskaus*, jolla kuvaa yliopisto-opiskelun, tiedon ja ajattelutavan kadottamista toimeentulotukityössään. Vastaaja jatkaa, että toimeentulotukien laskemisessa ja asiakkaiden vastaanottamisessa ei tarvita sosiaalityön korkeakoulutettuja maistereita, vaan he voisivat sijoittua ylemmän tason työtehtäviin. Yliopistokoulutuksen tietoa ja osaamista *pitäisi* hyödyntää rakenteissa. Haastateltava kuvaa kategoriatoiminnoilla *pitäisi mennä* alakategorioilla *johtamistehtäviin ja tutkimuksiin*. ”*Pitäisi*”-ilmaus sisältää ristiriidan, joka rakentuu sosiaalityöntekijän koulutuksen ja nykyisten työtehtävien välille. Sosiaalityön yliopistokoulutetut maisterit eivät sijoitu haastateltavan mukaan oikeantasoiisiin työtehtäviin koulutuksensa ja osaamisensa perusteella. Haastateltava käyttää toistuvasti alakategoriaa *sosiaalityön korkeakoulutetut maisterit* aineisto-otteessa. Haastateltava jatkaa, että kaikkia valmistuneita sosiaalityöntekijöitä ei kannata sijoittaa asiakastyöhön vaan rohkaista hallinnolliseen sosiaalityöhön. Kategoriaselonteot *laittaa asiakastyöhön ja rohkaista rakenteelliseen sosiaalityöhön* muodostavat kategoriaparin *asiakastyö–rakenteellinen työ*. Sen voi tulkita myös ristiriitaiseksi kontrastipariksi. Selonteko ”*laittaa asiakastyöhön*” verrattuna ”*rohkaista rakenteelliseen sosiaalityöhön*” kuvastaa sitä, että sosiaalityöntekijällä kuuluisi olla laajemmat ja moninaisemmat työtehtävät, jotka ovat myös muuta

kuin asiakastyötä. Selonteossa rakenteellinen sosiaalityö on etusijalla sosiaalityön asiakastyöhön verrattuna. Kategoriassa haastateltava korostaa sosiaalityöntekijöiden itsearvostusta, vaatimuksia, motivaatiota ja tavoitteita pyrkiä ylempien työtehtävien tasolle, jolla muutkin maisterit ovat. Haastateltavan luomassa kategoriassa rikotaan sosiaalityöntekijän staattisia, työkulttuurisia ja historiallisia käyttäytymismalleja. Haastateltava perustelee selontekoaan sillä, että hän tekee väitöskirjaa, minkä vuoksi hänellä voi olla erilainen suhde tieteelliseen tietoon ja akateemiseen ajatteluun. Korkeakoulutasoisen tieteellisen tiedon kategorian asiantuntijuuteen muodostui *arvostavia ja innostuneita selontekoja*.

Aineiston muissa kohdissa sosiaalityöntekijät eivät nähneet minkään yksittäisen tiedon nousevan ylitse muiden, vaan asiantuntijuus koostuu useista tiedon lajeista. Merkityksellisenä nähtiin yliopistokoulutuksessa saatu laaja teoreettinen tietopohja; taito etsiä tietoja eri lähteistä, tapa ajatella tieteellisesti ja soveltaa lakeja. Sosiaalityöntekijän asiantuntijuuden pohjana nähtiin olevan koulutuksen teoretieto, työn käytännön tieto ja kokemukset. Sosiaalityön profession liittyy uuden tiedon luominen, tiedon jota myös asiakkaat rakentavat omalta osaltaan. Oppimisprosessia on vaikeaa eritellä, perustuuko henkilön osaaminen ja asiantuntijuus *lukemiseen, oppineisuuteen vai ”kantapään kautta”* oppimiseen. Tiedonmuodostukseen vaikuttavat korkeakoulutus, työntekijän ikä, pitkä työkokemus ja elämäkokemukset. Sosiaalityöntekijät näkevät tärkeänä työn ja oman itsensä kehittämisen, *”kuinka tulla entistä paremmaksi sosiaalityön ammattilaiseksi”*. Aineistosta nousi esiin, että tiedollinen osaaminen voi olla *”jäätävää”* vastavalmistuneilla työntekijöillä, mutta kokemusaosaamisen puuttumisen vuoksi heidän on vaikeaa selvitä sosiaalityön kentällä. Mikään tutkinto ei kuitenkaan valmista asiantuntijaa.

Aineiston muita alakategorioita *korkeakoulutasoinen tieteellinen tieto* -kategoriaan ovat: tieteellisen ja teoreettisen tiedon asiantuntijuus, jatkokoulutusta ja tutkimusta korostava asiantuntijuus, korkeakoulututkimuksen mahdollistama urakehitys, työn vertikaalinen asiantuntijuus, rakenteellinen asiantuntijuus, tiedollisen osaamisen ylivertainen asiantuntijuus, sivuaineiden muokkaama asiantuntijuus, juridiikan hallinta ja johtamis- ja talousosaaminen.

6.1.4 Postmoderni sosiaalityö

Kategoria *postmoderni asiantuntijuus* pitää sisällään myös ammatti-identiteetin, *minkälainen sosiaalityöntekijä on* ammatillisena asiantuntijana. Sosiaalityön postmodernin näkökulman liitän

asiantuntijuuden kategorian alle, vaikka sen voisi liittää myös ammatti-identiteetikategorioihin. Teoriaosassakin käsittelen postmodernia näkökulmaa asiantuntijuuden luvussa.

Aineisto-ote 4.

Se perustavanlaatuinen sosiaalityö, oikeastaan tämä *koko postmodernisuus*, miten se on kehittynyt tai miten se on vaikuttanut ja miten täällä on nyt. *Millainen on hyvä sosiaalityöntekijä nykyäsitteksen mukaan* ja miten mä sitä peilaan aikaisempien sanojen mukaan itseäni. (Haastateltava 7.)

Siinä tarvitsee kyllä sellaista *joustamista ja uudistamiskykyä, koko ajan asiat muuttuu*, jos ei muuta niin tietojärjestelmät. Kyllä *siinä tarvitsee uudistamiskykyä*. Se olis *huono homma, jos ihmisenä ei ole sellainen, että on uudistamiskykyinen*. Huono juttu, jos ei ole sellainen työntekijä. (Haastateltava 9.)

Haastateltava (7) kuvaa koko postmodernisuutta *perustavanlaatuisesti sosiaalityöksi*, miten se on prosessina kehittynyt, vaikuttanut ja miten se näyttäytyy tällä hetkellä. Postmodernisuuden rinnalla haastateltava *pohtii sosiaalityöntekijän omakuvaa*, minkälainen on hyvä sosiaalityöntekijä postmodernin näkökulman mukaan, ja miten hän peilaa käsitystä itseensä. Haastateltava pohtii ja reflektoi omaa yksilöllistä asiantuntijuuttaan postmodernissa yhteiskunnassa. Kategoriapareiksi haastateltava luo *postmodernisuus–modernisuus* ja *hyvä sosiaalityöntekijä–haastateltava itse sosiaalityöntekijänä*. Haastateltava antaa postmodernisuudelle selonteoksi ”uuden ajan” asiantuntijuuden, jota reflektoi peilaten ja kriittisesti arvioiden omaan itseensä sosiaalityöntekijänä. Tämä edellyttää *persoonallista, ammatillista kokemusta ja tieteellistä tietoa*.

Haastateltava (9) jatkaa samasta kategoriasta *joustava ja uudistumiskykyinen sosiaalityöntekijä*. Haastateltava kuitenkin näkee, että on huono asia, jos sosiaalityöntekijänä ei ole uudistumiskykyinen ihminen. Kategoriapiirre *uudistumiskykyinen* kuvaa, että sosiaalityöntekijällä on kyky muuttua ja omaksua uusia asioita persoonallisena tekijänä. Haastateltava kuvaa uudistumiskykyisen ihmisen hyväksi asiaksi, jolloin muodostuu kategoriapari *uudistumiskykyinen ihminen–konservatiivinen muuttumaton ihminen*. Parin toinen osapuoli muodostaa uutta luovan selonteon ja vastaparilla puolestaan on säilyttävä ominaispiirre. Haastateltava ottaa esimerkiksi tietojärjestelmien *jatkuvan muutoksen*, joka liittyy sosiaalityön jokapäiväiseen asiantuntijuuteen.

Ei ole lopullista vastausta siihen, ”mitä postmodernisuus käsitteenä tarkoittaa” tai ”miten postmodernisuus voidaan ymmärtää” (Potter 1996, 88). Aineistossani postmoderni näkökulma sosiaalityön ammatilliseen asiantuntijuuteen ja identiteettiin näyttäytyy vahvana. Useasti haastateltavat puhuvat monitaitoisuudesta, joustavuudesta, reflektiivisyydestä, aktiivisuudesta,

jatkuvasta tiedonhalusta, itsekriittisyydestä ja muutosvalmiudesta muutostenkin jälkeen. Aineisto-otteessa postmoderni näkökulma sosiaalityön asiantuntijuudessa kuvaa muutososaamisen taitoa. Postmoderni näkökulma sosiaalityössä painottuu asiakastyöhön ja toimintaympäristön kehittämisvaatimuksiin, jotka edellyttävät sosiaalityöntekijältä uuden paikan ottamista yhteiskunnallisissa ja alueellisissa muutoksissa. Uusi positio edellyttää *sosiaalisen ulottuvuuden vahvistamista, vahvaa professionaalista asiantuntijuutta ja ammatti-identiteettiä*.

Aineiston muista kohdista nousee esiin myönteisenä asiana kehittäminen, josta metaforalla kerrotaan kehittämisvauhdista ”*täällä mennään sata lasissa*”, joka voi olla myös *hengästyttävä*. Haastateltava toivoo, että jonkin aikaa voitaisiin käyttää uutta toimintamallia, jonka tuloksia voisi myös arvioida. Vastaajan mukaan tänä päivänä kunnallisella puolella pitää koko ajan kehittää, mikä voi olla myös väsyttävää. Työntekijöitä on vaikeaa haastaa mukaan jatkuvaan muutokseen. Haastateltava antaa muutokselle kohtuullisen selonteon. Osa haastateltavista liittyy postmodernin näkökulmaan myös työpaikan muutoksen, jossa he kertovat uuden työpaikan yhteydessä siirtyvänsä mukavuusalueelta epämukavuusalueelle. Kuitenkin esimerkiksi sote-uudistuksessa työnkuvan muutos voi olla positiivinen asia, jos siinä mahdollistuu laadukkaampi asiakaspalvelu, oman itsensä kehittäminen ja taloudelliset aspektit. Postmodernissa sosiaalityön kategoriassa annetaan *kehittämisen- ja kehitysmuönteinen, avoin ja reflektiivinen selonteko*, mikä koskee tämän päivän haasteellisia työrakenteita ja olosuhteita. Aineistossani postmoderni näkökulma sosiaalityössä painottuu vahvasti muutososaamiseen ja kehittämiseen, johon vaikuttavat persoonallinen asiantuntijuus, työntekijän asenne, moniammatillisuus ja jaettu yhteistyö.

Aineiston muita alakategorioita *postmoderni sosiaalityö* -kategoriassa ovat: kehittämismuönteinen asiantuntijuus, joustava, postmoderni ja reflektiivinen asiantuntijuus, työn rakenteiden ja työmenetelmien kehittämisen asiantuntijuus.

6.1.5 Vuorovaikutuksellinen ihmistyö

Vuorovaikutukselliseen ihmistyö kategoriaan liitän kolme muuta alakategoriaa, jotka ovat persoonallinen, sosiaalinen asiantuntijuus ja vuorovaikutus. Nämä yhdessä kuvastavat psykososiaalista asiantuntijuutta. Sosiaalinen osaaminen liittyy useisiin sosiaalityöntekijöiden tuottamiin kategorioihin.

Aineisto-ote 5.

Tää on ihmistyötä, tätä tehdään persoonan kanssa, ja sillä on kaikkein suurin merkitys. Sillä on aivan sama, että onko sulla viisi tutkintoa, jos sun persoona ei sovi tähän niin se ei toimi silloin. Musta olis hirveen tärkeä, et yliopistokoulutukses olis sosiaalityön osalle soveltuvuuskokeet.(..) Kaikennäköiset ihmisiä pelkääjät ja puhumattomatkin tyyppit voivat olla sosiaalityössä ja se on täydellinen katastrofi. (Haastateltava 3.)

Aikuissosiaalityössä tarvitsee aika laaja-alaista osaamista, jos ajattelee, että sinne tulee ihmisiä, jotka ovat kriisissä ja hädässä. Jolla on kaikki asiat ihan sekaisin, ja silmät seisovat päässä, kun ne eivät tiedä mitä tekevät. *Vuorovaikutustaidot pitää olla sellaiset, että saa ihmiset rauhoittumaan, että saa jonkinlaisen yhteyden niihin ihmisiin ja vuorovaikutustaidot ja tietotekniset taidot. (..) Ehkä tärkein osaaminen on kuitenkin vuorovaikutus. (Haastateltava 2.)*

Haastateltava (3) kuvaa, että *sosiaalityö on ihmistyötä, jota tehdään persoonan kanssa*. Sosiaalityön *asiakastyö perustuu ihmistieteisiin*, ja ihmisten kanssa tehtävässä työssä tarvitaan monipuolista perspektiiviä, kuten psykologisia näkökulmia. Haastateltavan mukaan tällä sosiaalityön selonteolla *on kaikkein suurin merkitys*. Haastateltava vertaa, että tutkintotodistusten määrällä ei ole merkitystä sosiaalityössä, ellei persoonana ja henkilönä ole sopiva sosiaalityöhön. Vastaaja ottaa selonteollaan kantaa kriittisesti yliopistokoulutuksen pääsykokeisiin, joista sosiaalityön osalta puuttuvat soveltuvuuskokeet. Hän näkee soveltuvuuskokeet tärkeänä asiana sosiaalityön yliopistokoulutuksessa, koska ihmisen persoona ja sosiaalisuus näkyvät testeissä. Haastateltava perustelee edelleen alakategorioilla, että *ihmisiä pelkääjät ja puhumattomat tyyppit* voivat olla sosiaalityössä, mikä metaforana on ”*täydellinen katastrofi*”. Haastateltava luo kontrastipariksi *ihmisiä pelkääjät–rohkeat ihmiset ja puhumattomat tyyppit–puhuvat tyyppit*. Kategoriaparien perusteella sosiaalityöntekijän olisi hyvä olla sosiaalisesti rohkea ja ulospäin suuntautunut henkilö. Asiantuntijuudessa korostuvat ihmissuhde- ja kommunikaatiotaidot, joihin vaikuttaa henkilön persoona. Tämän aineisto-otteen haastateltava kuvaa sosiaalityön asiantuntijuutta ihmistyöksi, sosiaaliseksi ja persoonalliseksi ulottuvuudeksi.

Haastateltava (2) luo asiantuntijuudesta vuorovaikutuksellista kategoriaa, johon liittyy sosiaalinen ja refleksiivinen ulottuvuus. Haastateltava kuvaa aikuissosiaalityössä tarvittavaa laaja-alaista osaamista, jossa kohdataan ja autetaan ihmisiä heidän kriiseissään. Haastateltava vastaa kysymykseen ”Millaista tietoa työtehtävissäsi tarvitset?”, että tärkein asiakastyössä tarvittava taito on vuorovaikutusosaaminen. Haastateltava kuvaa hädässä olevaa asiakasta metaforalla ”*silmät seisovat päässä*” ihmistä, jolla on kaikki asiat sekaisin. Haastateltava selittää, että ensin ihmiset pitää saada rauhoittumaan, minkä jälkeen on vasta mahdollista saada *vuorovaikutuksellinen yhteys*

heihin. Asiakastyössäkin täytyy olla taitoa kriisiluonteiseen työhön. Sosiaalityö on vuorovaikutustyötä, joka edellyttää sosiaalityöntekijältä kommunikaatiotaitoja. Dialogiin tarvitaan vuorovaikutuksellista ja vastavuoroista yhteyttä asiakkaan ja työntekijän välillä. Haastateltavan mielestä vuorovaikutustaitojen lisäksi sosiaalityöntekijät tarvitsevat myös tietoteknisiä taitoja. Vuorovaikutuksellisuus ja yhteisesti rakennettu ymmärrys asiakkaan kanssa ovat reflektiivistä, persoonallista ja sosiaalista asiantuntijuutta.

Huomioitavaa on se, että asiakkuus sosiaalityössä ei määriy vapaaehtoisuuden pohjalle kuten muissa palveluissa. Sosiaalityö on asioihin puuttumista ongelmallisissa tai poikkeuksellisissa tilanteissa. (Raunio 2004, 50.)

Aineisto-otteessa vuorovaikutustaidot liittyvät asiakastyöhön, mutta aineiston haastateltavat näkevät sosiaalityöntekijän vuorovaikutusosaamisen tarpeellisuuden moninaisissa ammatillisissa kohtaamisissa. Vuorovaikutusjärjestys tarkoittaa ihmisten niitä tekoja, jotka he suhteuttavat muihin läsnä oleviin ihmisiin ja heidän tekoihinsa (Juhila ym. 2002, 202). Sosiaalityö on keskeisesti vuorovaikutustyötä, jossa pyritään ratkaisemaan työn kohteena olevia inhimillisiä ongelmia ja kohtaamaan asiakas aidosti. Sosiaalityön ongelmanratkaisuprosessi käynnistyy ongelman tunnistamisesta. Prosessin alkuun kuuluu tiedollinen ja eettinen analyysi, tilannearvion tekeminen ja hyvän asiakassuhteen luominen (Sipilä 2011, 28). Vuorovaikutuksessa ja asiakkaiden kohtaamisessa välittyvät sosiaalityöntekijän arvot ja eettinen osaaminen. Sosiaalityöntekijä joutuu huomioimaan työssään yhteiskunnalliset, kulttuuriset, poliittis-hallinnolliset ja taloudelliset tekijät, minkä vuoksi sosiaalityöntekijä joutuu ristiriitaisiin tilanteisiin.

Muita alakategorioita *vuorovaikutuksellisessa ihmistyössä* ovat: dialoginen asiantuntijuus, sosiaalinen asiantuntijuus, persoonallinen asiantuntijuus, tarkkaileva, tiedostava ja neuvotteleva vuorovaikutus, ihmistieteen asiantuntijuus ja ihmissuhdetyön osaaminen.

6.1.6 Intuitiivinen asiantuntijuus ja hiljainen tieto

Intuitiivinen asiantuntijuus ja *hiljainen tieto* on yhdistetty saman kategorian alle. Intuitiivisuus ja hiljainen tieto ovat persoonallista, ammatillista ja sosiaalista asiantuntijuutta.

Aineisto-ote 6.

Pitkä työkokemus, kun on niin paljon tapauksia mennyt omien käsien läpi. Sieltä on tullut paljon, sieltä on oppinut paljon (..) Tämä lainsäädäntö tänä päivänä on niin vaativa, nyt jotenki

tuntuu, että sen kyl hyvin vahvasti osaa. On niin kauan ottanut huostaan lapsia ja sijoittanut, nähnyt sen erityisesti perhehoidossa, kun ne varttuivat niissä perheissä, kun ehdin 15 vuotta siellä olla. Pienet lapset ehti varttumaan isoiksi. On nähnyt millainen merkitys niillä omilla toimilla oli ja mihin ne päätöksensä aina perusti. Osa kyl täytyy sanoa, että osa on aika *intuitiivistakin* välillä, mutta kyllähän se *johonkin kokemuspohjan, osaamiseen ja kouluttautumiseenkin perustuu. Mitä enemmän ihmistyötä tekee, sitä enemmän oppii tuntemaan ihmisiä.* (Haastateltava 4.)

Nimenomaan se työ opettaa hyvin paljon. Jos on kokeneita työkavereita niin, he voivat toimia mentoreinakin osaltaan sitten kyllä. *Paljonhan tässä on hiljaista tietoa olemassa,* minkä jokainen on sitten omaksunut. Sosiaalityöntekijän työtehtävät vaihtelevat paljon riippuen millä sektorilla työskennellään. Sairaalamailmassa on eri päättäjät kuin sosiaalialalla. *Eläköitymisen ja työpaikan vaihtojen myötä paljon hiljaista tietoa saattaa mennä hukkaan.* (Haastateltava 8.)

Haastateltava (4) luo aineisto-otteessa intuitiivista osaamisen kategoriaa. Intuitiivinen asiantuntijuus pohjautuu pitkään työkokemukseen, koulutukseen ja ihmistyöhön. Intuitiivisuus on sisäistä vaistoa, ääntä ja ymmärrystä, joka on haastateltavan erityisasiantuntijuutta. Haastateltava kuvaa selonteollaan, mihin perustuvat ihmistyön taidot ja osaaminen. ”*Mitä enemmän ihmistyötä tekee, sitä enemmän oppii tuntemaan ihmisiä*”. Vastaajan mukaan intuitiivinen taito ja kyky kehittyvät työssä. Mitä enemmän sosiaalityöntekijällä on työkokemusta, sen parempi intuitiivinen asiantuntijuus. Se ei kuitenkaan tarkoita, että haastateltava ei käyttäisi teoreettista tietoa. Haastateltava kuvaa myös selonteolla ”*paljon tapauksia mennyt omien käsien läpi*”, että käytännön viisaus syntyy lukuisten tapausten parissa työskentelystä. Sellaisten, joissa on samoja ongelmia tai erilaisia ongelmia, ja joita pystyy ratkaisemaan sen hetkisen tiedon ja ymmärryksen varassa. Hitaasti syntynyttä käytännön kokemustietoa voi soveltaa asiakastilanteissa. Vastaaja kuvaa haastavan lainsäädännön osaamisenkin perustuvan pitkään työkokemukseen, jonka vuoksi hän kokee hallitsevansa säädännön vahvasti. Haastateltava painottaa *oikeudellista osaamisen* merkitystä sosiaalityön asiantuntijuudessa.

Haastateltava kuvaa intuitiivisen asiantuntijuutta kokonaisvaltaiseksi osaamiseksi, joka on syntynyt työntekijän pitkäaikaisessa sitoutumisessa lastensuojelutyöhön. Haastateltavan mukaan huostaanotoissa ja sijoituksissa, erityisesti perhehoidossa, hän ehti 15 vuoden aikana nähdä, miten pienet lapset varttuivat isoiksi. Pitkän ajan myötä oli mahdollista nähdä, millaisia merkityksiä omilla työtoimilla ja päätöksillä oli muiden ihmisten elämässään. Aineisto-otteesta ilmenee, että haastateltava on kokenut ammattilainen ja asiantuntija. Taitava toiminta tarkoittaa sitä, ettei työsuoritukseen tarvitse kiinnittää tietoista huomiota (Sipilä 2011, 29). Asiantuntijaksi tullaan pitkän käytännön työssä saadun kokemuksen myötä (Saarnio 1993, 90). Intuitiivisen tiedon voi

jakaa myös käytännön tietoon viisauteen. Teoreettinen tieto ja tutkimus tekevät hiljaista tietoa näkyväksi. Intuitiivinen asiantuntijuus ja hiljainen tieto syntyvät ihmisten välisessä sosiaalisessa vuorovaikutuksessa niin asiakkaiden, työkavereiden kuin muiden asiantuntijoidenkin kesken. Sosiaalityöntekijälle muodostuu uutta tietoa, joka vahvistaa omaa ammatillista osaamista.

Haastateltava (8) luo kuvaa *hiljaisen tiedon* -kategoriasta, jossa hän näkee myös työn merkityksen. Hiljainen tieto pohjautuu myös työkokemukseen ja ihmistyöhön. Aineisto-otteesta nousee esiin hiljaisen tiedon *jakamisen merkitys* työkavereiden kesken ja eri sektoreiden työtehtävissä. Haastateltava tuo esiin, että kokenut sosiaalityöntekijä voisi *toimia mentorinakin* muille työkavereille. Vastaaaja jatkaa, että työssä on paljon hiljaista tietoa olemassa. Hän pohtii, että työpaikkojen vaihtojen, työyhteisöjen pienentymisen, etätöiden lisääntymisen ja eläköitymisen myötä hiljaista tietoa häviää, mikä on tärkeä huomio sosiaalityön ammatillisuudesta. Tiedon siirtäminen ja reflektointi tekevät näkyväksi hiljaista tietoa, silloin mahdollistuu uuden tiedon syntyminen, joka edistää sosiaalityön ammatillista professiota ja omaa ammatillista osaamista.

Hiljaisen tiedon voi nähdä *yksilön henkilökohtaisena tietona*, mutta myös *organisaationaalisenä tietona*, jolla tarkoitetaan yhteisön muodostuneita toimintatapoja ja yhdessä rakennettua yhteisöllistä osaamista. Hiljainen tietäminen on toimivan professionaalisen tilanteen keskeinen elementti, jonka vuoksi sen voi jäsentää myös *teoriatietoon*. (Toom 2006, 48–52.) Hiljainen tieto liittyy taitojen integrointiin, jonka lopputuloksena on korkeatasoinen ammatillinen asiantuntijuus ja kompetenssi (Poikela 2005, 36; Sipilä 2011, 30).

Aineiston muut alakategoriat *intuitiivinen asiantuntijuus ja hiljainen tieto* -kategoriassa ovat: oikeudellinen asiantuntijuus ja juridiikka, tiedollinen asiantuntijuus, elämänviisaus, ihmistyö, tiimityö, jaettu tieto, pitkän ja vankan työkokemuksen asiantuntijuus.

6.1.7 Horisontaalinen asiantuntijuus

Muodostan haastateltavien kuvauksista kognitiivisesti horisontaalisen asiantuntijuuskategorian, vaikka haastateltavien puheessa ja kuvauksissa ei suoraan tuoteta *horisontaalista, kollektiivista tai kumppanuussuhteeseen perustuvaa asiantuntijuutta*.

Aineisto-ote 7.

Mä en voi olla asiantuntija yksistään vaan perhe pitää olla mukana tai lapset tai nuoret. Mä edustan omaa asiantuntijuuttani sosiaalityöntekijänä, mutta perhe edustaa heidän

asiantuntijuuttaan, mikä on olennainen juttu. Ja sitten se, että jos ollaan yhteistyössä, on monen monta toimijaa niin kaikilla on se oma näkemyksensä, ne pitää kaikki liittää yhteen. Tämän yhteenvedon luominen lankeaa aina sosiaalityöntekijälle, kumma juttu. (Haastateltava 7.)

Mikään tieto, mikä tulee mun päästä, ei voi olla mikään tieto vaan *sen täytyy olla sen asiakkaan kokemustietoa, se on se tieto.* (...) *Mä olen varsin asiakaskeskeinen.* Mä uskon, että jos asiakas itse kokee, että tämä juttu auttaa, niin okei, se auttaa sua. Mä tarjoan sulle sitten tätä palvelua, sitä täytyy kunnioittaa. Mulle on muodostunut sellainen käsitys, että asiakkaiden tilanteista jonkun toisen kertoma tieto, on se sitten opettajan tai lastenpyskiatrian tai jonkun, jollei se perustu sen oppilaan tai asiakkaan kokemaan niin mä en laita hirveitä painoarvoa sille tai suhtaudun ainakin varsin kriittisesti. Täytyy selvittää, ettei tule monta kertaa asiakkaiden päälleliimausta (Haastateltava 3.)

Aineisto-otteessa haastateltava (7) luo kuvaa horisontaalisesta asiantuntijuuden kategoriasta ja korostaa sosiaalityöntekijän ja asiakkaan välisen suhteen tärkeyttä. Horisontaalisuus tarkoittaa samalle tasolle asettumista, toinen toistensa kuulemista ja näkemistä (Juhila 2006, 138). Haastateltava näkee, että hän ei voi olla yksistään asiantuntija, vaan asiantuntijuuden muodostamisessa ovat mukana perhe, lapset ja nuoret. *Sosiaalityöntekijä ja asiakas* ovat vastavuoroisessa suhteessa toisiinsa nähden ja asiantuntijuutta katsotaan olevan molemmilla. Sosiaalityöntekijän ja asiakkaan suhde on *kumppani–kumppani*. Haastateltava kertoo edustavansa sosiaalityöntekijän asiantuntijuutta ja perhe edustaa omaa asiantuntijuutta. Asiantuntijuus ei ole yksilöllinen ominaisuus, vaan sosiaalisesti rakentuvaa vuorovaikutusta ja kommunikaatiota. Kumpikin osapuoli tuo kohtaamisiin ja tilanteiden työstämiseen omat tietonsa ja kokemuksensa. Kategoriapari *sosiaalityöntekijä–perhe, lapset ja nuoret* toimivat yhdessä. Aineisto-otteessa sosiaalityöntekijän ja asiakkaan suhde on tasavertainen ja keskinäinen työskentely perustuu yhteiseen tulkintaan asiakkaan tilanteesta sekä sen vaatimiin muutoksiin. Asiantuntijuuden tiedon lajit eivät asetu hierarkkiseen asetelmaan. (Juhila 2006, 148). Asiakkaan ja työntekijän kokemustiedon kääntäminen professionaaliseksi tiedoksi uudistaa ja vahvistaa professionaalista tietoa (Gredig ja Mars 2010, 64–82; Sipilä 2011, 29). Haastateltava luo *aktiivisen, avoimen, vastavuoroisen, tasaveroisen ja arvostavan selonteon* kumppanuussuhteeseen perustuvaan horisontaaliseen asiantuntijuuteen.

Haastateltava luo horisontaalista sosiaalityön asiantuntijuutta, joka rakentuu eri toimijoiden kesken olevasta yhteistyöstä ja vastavuoroisesta dialogista. Haastateltava kuvaa, että verkostopalavereissa sosiaalityöntekijän on liitettävä eri näkemykset yhteen, jolloin sosiaalityöntekijälle muodostuu sosiaalisen osaamisensa lisäksi *kokoajan ja liittäjän rooli* asiantuntijuudessa. Horisontaalinen asiantuntijuus on myös moniammatillisuutta eri ammattiryhmien kesken. ”Moniammatillisen

yhteistyön” asiantuntijuuden alakategoriassa on mukana myös kollektiivinen ulottuvuus. Kollektiivinen asiantuntijuus muodostuu toimijoiden kohtaamisissa, kommunikaation ja vuorovaikutuksen kautta (Launis 1997, 18). Sosiaalityöntekijä luo näissä oteissa *tasavertaista, kuuntelevaa, ymmärtävää ja aktiivista selontekoa* horisontaaliseen asiantuntijuuteen.

Haastateltava (3) kertoo, että mikään ”*tieto*”, mikä tulee hänen päästään, ei voi olla yksistään mikään tieto vaan tiedon täytyy tulla asiakkaalta, *asiakkaan kokemustieto* on se oikea tieto. Haastateltava luo alakategorian itsestään sosiaalityöntekijänä, ”*olen varsin asiakaskeskeinen*”, *asiakaskeskeinen sosiaalityöntekijä*. Haastateltava kuvaa olevansa työntekijä, joka tarjoaa sitä palvelua, mitä asiakas itse kokee tarvitsevansa. Tämä lähtökohta on hyvin arvostava, kuunteleva ja asiakaslähtöinen. Sosiaalityöntekijä tekee palvelu- ja muutostyötä, jossa hänellä on vahvaa psykososiaalista osaamista asiakastilanteessa. Haastateltava ei tee perinteistä byrokratiatyötä, jossa toimenpiteiden perustaksi riittää luotettavien tosiasioiden kerääminen asiakkaasta, ja jossa asiakkaan kokemuksellisuus ei ole olennaista (Raunio 2004, 142). Psykososiaaliselle työskentelylle ominaista on asiakasta kokonaisuutena ymmärtävä hermeneuttinen työtapa (Sipilä 1989, 226–228). Haastateltava kertoo kunnioittavansa asiakkaan näkemyksiä. Haastateltava luo kategoriapareja *sosiaalityöntekijä–asiakas* ja *asiakas–muut asiantuntijat*. Vastaaja jatkaa, että hän ei anna opettajan tai lastenpsykiatrin antamille tiedoille painoarvoa tai suhtautuu tietoon kriittisesti, ellei tieto perustu oppilaan tai asiakkaan omaan kokemukseen. Haastateltava näkee tärkeimpänä tietona *asiakkaan kokemustiedon* sosiaalityön asiantuntijuudessa. Sosiaalityöntekijä tulkitsee ammatillista tietoa suhteessa asiakkaan kanssa jaettuun kokemustietoon reflektiivisesti, jolloin syntyy asiantuntijatietoa, joka vahvistaa ammatti-identiteettiä (Sipilä 2011, 31). Hän näkee, että muiden toimijoiden kertoma tieto asiakkaista saattaa aiheuttaa ”*asiakkaiden päälleliimausta*”, jolloin asiakkaan tai oppilaan oma kokemus ei tule huomioiduksi. Tässä selonteossa ajatellaan asiakkaan parasta ja pidetään asiakkaan puolta, jolloin haastateltava luo *arvostavan, kuuntelevan ja osallistavan selonteon* asiakkaisiin sosiaalityön asiantuntijuudessa. Tässä selonteossa tiedollisen asiantuntijuuden lisäksi ovat myös persoonallinen ja sosiaalinen asiantuntijuus sekä arvo-osaaminen, joihin liittyy reflektiivisyys ja kriittisyys. Eettisenä taitona ilmenee asiakkaan kohtaaminen ja kuulluksi tuleminen. Asiakas on oman elämänsä paras asiantuntija.

Asiakkaan ja sosiaalityöntekijän kohtaamisissa on kyse *kumppanuudesta*, jossa asiakas ja työntekijä asettuvat samalle tasolle ja asiakkaan ääni tulee kuulluksi sekä hänen lähtökohtansa huomioiduksi. Kumppanuuden kumpikin osapuoli tuo kohtaamisiin ja tilanteiden työstämiseen oman tietonsa ja kokemuksensa. Sosiaalityöntekijällä on tarvittavaa tietoa ilmiön taustalla olevista teorioista ja

ymmärryksestä, asiakkaalla on tietoa omasta elämäntilanteestaan. Ihmisten välisessä vuorovaikutuksessa on kyse myös horisontaalisesta asiantuntijuudesta. (Juhila 2006, 137–140.)

Aineiston toisessa kohdassa nousee esiin sosiaalityöntekijän koulutuksen merkitys, jonka vuoksi sosiaalityöntekijä pystyy toimimaan kaikkien eri yhteiskuntaluokista tulevien asiakkaiden kanssa. Akateeminen tutkinto ja tieteellinen tieto antavat pohjaa asiakkaiden kohtaamisille ja koko toiminnalle.

Muita alakategorioita *horisontaalisessa asiantuntijuudessa* ovat: moniammatillisuus ja yhteistyö, asiakaskeskeisyys, asiakkaan kokemustietoon perustuva asiantuntijuus, kunnallisten organisaatioiden välinen asiantuntijuus, professioiden välinen jaettu asiantuntijuus, kumppanuussuhteeseen perustuva asiantuntijuus, seudullisen yhteistyön asiantuntijuus, sosiaali- ja terveystalveluiden uudistukset.

6.1.8 Julkinen viestintä

Julkisen viestinnän kategoriassa yhdistyvät kaksi alakategoriaa: viestinnällisten taitojen asiantuntijuus sekä julkisesti ja julkiseen kuvaan vaikuttava sosiaalityön asiantuntijuus.

Aineisto-ote 8.

Arvostus työtä kohtaan lähtee sisältäpäin, yhteiskunta harvoin sitä tarjoaa. Julkisuudessa ”*sossutantat*” nähdään *negatiivisten toimenpiteiden suorittajina*. Harvemmin saa kiitosta hyvin tehdystä työstä. Tällä hetkellä paineita on lisätä sosionomeja tekemään sossujen töitä. (Haastateltava 8.)

Kyl mä koen, että se arvostus on tosi alhainen. Kyl mä aattelen, että se on kuitenkin meidän vastuulla. Sosiaalityöntekijä näkee niitä tilanteita läheltä, mutta kuinka paljon sosiaalityöntekijät ottavat kantaa ja yrittävät vaikuttaa. Se on arjen työssä aika vaikeeta, mut kyl sitä *profiilia pitäis itse myös nostaa*. (..) *Enemmän pitäis tehdä sellaista vaikuttamistyötä ja ottaa kantaa ja äänestää jaloillaan*. (Haastateltava 5.)

Haastateltava (8) puhuu arvostuksesta, jonka on lähdettävä omasta itsestä. Kaiken lähtökohta on se, että pitää arvostaa ensin itseään henkilökohtaisella tasolla, ja sen jälkeen pystyy arvostamaan itseään ammatillisesti. Yhteiskunta harvoin tarjoaa arvostusta, mikä on yksi merkittävistä epäkohdista. Julkisuuskuva haastateltava kuvaa metaforalla ”*sossutantat nähdään negatiivisten toimenpiteiden suorittajina*”, joka kuvastaa sosiaalityön arvostuksen puutetta. Ammatin kutsumanimi ”*sossu*” luo negatiivista kuvaa sosiaalityöntekijöistä. Yhdyssanaan *sossuun* liitettäessä

tantat ”*sossutantat*” lisää entisestään halventavan mielikuvan sosiaalityöntekijöistä, joita kuvataan kategorialla *negatiivisten toimenpiteiden suorittajina*. Haastateltava puhuu sosiaalityöntekijöiden muiden tuottamasta julkisuuskategoriasta, jolla lyödään hyvin negatiivinen ja vähättelevä leima ammattikuntaan. ”Sossutantat suorittavat vain negatiivisia toimenpiteitä”, ulkopuolisten määrittämä selonteko ei oikeuta vaan luo vääryyttä suhteessa työntekijään, työhön ja koulutustasoon. Metafora kuvaa myös tämänhetkisiä yhteiskunnallisia arvoja ja arvostuksia, jotka ovat kovia, pinnallisia ja yksilöllisiä.

Aineistosta ”*sossu-sanan*” julkinen käyttö nousee esiin häiritseväksi. Erilaisen mielikuvan syntyminen olisi mahdollista, jos sosiaalityöntekijät nähtäisiin positiivisessa valossa. Sosiaalityöntekijöistä muita julkisesti käytettyjä sanoja ovat ”*sosiaalitati*” tai ”*sosiaaliämmä*”. Iltapäivälehtien lööpit ”*sossutädeistä*” luovat halventavan mielikuvan, minkä vuoksi sosiaalityöntekijöiden pitää itse ryhtyä nostamaan omaa arvostustaan. Haastateltava jatkaa, että harvemmin saa kiitosta hyvin tehdystä työstä, mikä voi olla peräisin jo suomalaisesta työskentelykulttuurista. Arvostuksen puute näkyy myös siinä, että on paineita lisätä sosionomeja tekemään sosiaalityöntekijöiden työtä.

Haastateltava (5) näkee sosiaalityön arvostuksen myös hyvin alhaisena. Hän näkee vastuun olevan sosiaalityön asiantuntijoilla itsellään. Sosiaalityöntekijät tekevät merkittävää työtä. Ottavatko he arjen työssä kantaa ja yrittävät vaikuttaa? Haastateltava myöntää vaikutustyön olevan aika vaikeaa. Sosiaalityön profiilia pitäisi enemmän nostaa vaikuttamistyöllä ja kannanotoilla. Haastateltava antaa *vastuullisen selonteon* sosiaalityön julkiselle kuvalle. Hän luo julkisen viestinnän alakategoriaksi *vaikuttamistyön* sosiaalityön asiantuntijuudessa.

Aineiston muissa kohdissa puhutaan siitä, miten sosiaalityön sisältöä pitäisi avata kirjoittamalla ja osallistamalla julkiseen keskusteluun. Tiedon puute voi olla este sosiaalityön ymmärtämiselle. Sosiaalityöntekijät voisivat lisätä *tiedontuotantoa* asiantuntijuudessa tai suunnata sitä yhteiskunnalliseen vaikuttamiseen. Julkisuudessa ei ymmärretä sosiaalityöntekijän pätevyyttä arvioida asioita, eikä nähdä millä koulutustaustalla sosiaalityöntekijät tekevät työtään. Esimerkiksi huostaanottotyöskentelyssä on nähtävissä pätevä ammattitaito ja asiantuntijuus, mikä poikkeaa julkisen keskustelun kuvasta. Sosiaalityöntekijän osaaminen näkyy asiakkaan kohtaamisessa, päätöksenteossa, asiakassuunnitelmissa ja koko prosessin johtamisessa. Aineistossa yksittäisenä ideana esiteltiin A-studion jaksoa, jossa kerrottaisiin toimeentulosta: mikä se on, miten sitä haetaan ja mitkä ovat toimeentulotuen myöntämisen perusteet. Näistä asioista julkisesti

keskusteleminen auttaisi ammatin arvostuksen nostamista. Salassapitovelvollisuus asettaa työlle omat reunaehdonsa, mutta se ei kuitenkaan estä julkista esiintymistä asiantuntijana. Haastateltavat antavat *informatiivisen, osallistavan ja osaavan selonteon* sosiaalityön asiantuntijuudesta, joka koskee julkista kontekstia. Sosiaalityöntekijä nähdään aktiivisena toimijana julkisen viestinnän kategoriassa. Julkinen esiintyminen, keskustelu ja kirjoittaminen liittyvät myös henkilön ammatti-identiteettiin.

Aineistossani kaikki haastateltavat kertovat arvostavansa vahvasti sekä itseään sosiaalityöntekijänä että sosiaalityötä ammattina. Itsetunnon kannalta on tärkeää, että rakentunut identiteetti on positiivinen ja arvostettu. Haastateltavat nostivat esiin opiskelussa sivuaineiden merkityksen, kuten viestinnän. Sosiaalityöntekijän tulee osata kirjoittaa eri tyyllilajeilla: virkamiehenä virkakieltä lautakuntiin, asiakkaille kohdennettuja suunnitelmia ja päätöksiä, eri oikeusasteille lakiin perustuvia selvityksiä, verkostokokousten yhteenvedoja ja informatiivisia tekstejä. Tiedon välitys ja tietotekniset taidot nähdään hyvin merkittävinä sosiaalityön asiantuntijuudessa, ja niitä pitää jatkuvasti kehittää.

Aineiston muita alakategorioita *julkinen viestintä* -kategoriassa ovat: salassapidon määrittämä asiantuntijuus, tietotekniset taidot, tekstin tuottaminen, esiintymistaito, informatiivinen osaaminen ja vaikuttavuus.

6.1.9 Käytännön työkokemus

Haastateltavat puhuvat aineistossani työtehtävän määrittelemästä asiantuntijuudesta ja käytännön työkokemuksen merkityksestä, jotka yhdistin saman asiantuntijuuskategorian alle *käytännön työkokemus*. Aineisto-otteissa haastateltava kertoo sosiaalijohtajan moninaisista työtehtävistä kunnassa.

Aineisto-ote 9.

Työskentelen sosiaalijohtajana, ja minä vastaan tosiaan vammaispalvelusta, lastensuojelusta, toimeentulotuesta, aikuissosiaalityöstä kokonaisuudessaan. Oikeastaan ihan kaikesta. Kyllä se välillä tuntuukin siltä, että miten pystyy. (...) Mielestäni olen aika monipuolinen. *Sosiaalityön koko kenttä täytyy tuntea jollakin tavalla*, mieluummin aika hyvinkin ja tunnen sen aika hyvin, koska hoidan sitä koko kenttää. (Haastateltava 1.)

Työkokemuksen kautta sitä pystyy oikeastaan asiantuntijuutta ja ammatti-identiteettiä luomaan ja vahvistamaan. Vaikka sen teoriapohjan tosiaan koulutuksen kautta saa, niin käytännön työssä niitä pystyy kokeilemaan ja näkee miten ne asiat vaikuttaa niin sen kautta se

vahvistuu. Johtajan tietoja ja taitoja oppii siinä myös koko ajan. Miten tiettyjä asioita voi hoitaa, ja miten niitä saa eteenpäin. (Haastateltava 1 jatkaa.)

Haastateltava määrittelee moninaisia sosiaalijohtajan työtehtäviä, jotka sisältävät vammaispalvelun, lastensuojelun, aikuissosiaalityön. Haastateltava luo kuvaa *sosiaalityön koko kentän laaja-alaisesta asiantuntijuudesta*, jolla hän muodostaa alakategorian *työtehtävän määrittelemä asiantuntijuus*. Hän pohtii myös sitä, miten pystyy suoriutumaan kaikista työtehtävistään. Vastaaja kokee olevansa *monipuolinen sosiaalityön osaaja ja asiantuntija*, luoden kategorian omasta ammatillisesta identiteetistään. Asiantuntijuus sosiaalialan työtehtävissä on luonteeltaan erityistä, se pohjautuu laaja-alaiseen ja kokonaisvaltaiseen näkemykseen ja tietoon. Se on luonteeltaan enemmänkin horisontaalista ja laajaa näkemystä tavoittelevaa. Sosiaalityöntekijä tarvitsee vankkaa teoreettista tietopohjaa selviytyäkseen käytännössä monista ammattirooleistaan.

Haastateltava jatkaa *työkokemuksen* olevan tärkein asiantuntijuuden ja ammatti-identiteetin osatekijä. Työkokemustensa kautta sosiaalityöntekijä pystyy luomaan ja kehittämään asiantuntijuuttaan ja identiteettiään. Haastateltava tuo esiin myös koulutuksen teoriapohjan. Teorioiden toimivuutta voi kokeilla vasta käytännön työssä, jossa näkee niiden vaikutuksen reflektiivisesti. Aineistossa *käytännön työkokemus* -asiantuntijuuskategoria pohjautuu henkilökohtaiseen ja ammatilliseen kokemukseen sekä tieteelliseen tietoon. Haastateltava kertoo johtajataitojensa kehittyvän käytännön sosiaalijohtajan- ja sosiaalityöntekijän työssä.

Pienten kuntien sosiaalityö on hyvin kokonaisvaltaista, etenkin jos sosiaalitoimistossa tehtäviä töitä ei ole mahdollista jakaa työntekijöiden kesken, vaan yksi ja sama työntekijä hoitaa kaikki kunnan asukkaiden sosiaalityöhön liittyvät asiat. Asiakastyön lisäksi sosiaalityöntekijälle saattavat kuulua vielä hallintotehtävät. (Gröger 1990, 139.) Aineistosta nousi esiin toimialajohtajana ja käytännön työn sosiaalityöntekijänä toimimisen ristiriitaisuus. Suuremmissa kaupungeissa on paremmat edellytykset myös sosiaalityön erikoistumiseen ja tietyn sektorin erityisosaamisen kehittämiseen, kuten nuorisotyön palveluihin. Myös sosiaalityön työtehtävän määrittelyyn ja työn tekemisen mahdollisuuksiin vaikuttavat kunnan koko ja työntekijämäärä. Sosiaali- ja terveystieteiden hallintouudistus voi yhdistää eri kuntien sosiaalityön asiantuntijuutta ja lisätä yhteistyömahdollisuuksia parantamalla asiakkaiden palveluja. Uudistusten on nojaututtava kuitenkin asiantuntemukseen, kunnallisen demokratian kehittämiseen ja eriarvoisuuden poistamiseen eri väestöryhmissä ja alueilla.

Aineiston muutkin haastateltavat näkevät työkokemuksen olennaisena osana sosiaalityön asiantuntijuutta. Työ ja eri sosiaalityöntekijöiden työtehtävät opettavat paljon, jolloin syntyy tietyn

alan erityisosaamista. Kokemukseen perustuva tieto pohjautuu käytännön viisauteen ja persoonalliseen tietoon. Persoonallinen tieto koostuu hiljaisesta ja kulttuurisesta tiedosta, intuitiosta ja arkiarjatteluista. Käytännön viisaus syntyy toimimalla sosiaalityön käytännössä. (Drury-Hudson 1999, 149.) Sosiaalityö on hyvin laaja-alainen työkenttä, jolla tehtävät ovat vaativia ja monipuolisia. Aineiston haastateltavat näkevät, että profession voi saavuttaa vasta yliopistokoulutuksen ja työkokemuksen jälkeen.

Aineiston muita alakategorioita *käytännön työkokemuksen* kategoriassa ovat: erityisalan määrittämä asiantuntijuus, sosiaalityön koko kentän asiantuntijuus, erilaisten työkokemusten vahvistama asiantuntijuus, monipuolinen sosiaalityön osaaja ja asiantuntija, johtajuustaidot, esimiehen tukema asiantuntijuus sekä kunnianhimoinen ja terävöitynyt asiantuntijuus.

Erityisosaamisen asiantuntijuudesta nostan tarkasteluun vielä lastensuojelun, jotka kuvataan vakavaksi ja vaativaksi työkentäksi. Eräs haastateltavista kuvaa asiantuntijuuttaan *olemalla lastensuojeluihminen alusta asti*. Metaforan työkuvaus ”30 vuoden ajan pelastanut lapsi kerrallaan” kertoo pitkäjänteisestä sitoutumisesta ja alan oikeasta valinnasta. Haastateltavat korostavat, että lastensuojelutyöhön ei kannata pyrkiä ilman pätevyyttä tai nuorena työntekijänä ilman kokemuspohjaa, koska silloin lastensuojelutyö näyttäytyy ”pyristelynä”. Lastensuojelussa tarvitaan laajaa tietopohjaa, jossa korostuvat lainsäädännöllinen osaaminen, ilmiöiden tuntemus sekä vuorovaikutustaidot.

6.1.10 Sosiaalityön arvot ja etiikka

Kaikki haastateltavat nostivat tärkeäksi ja ohjaavaksi elementiksi sosiaalityön asiantuntijuudessa *etiikan, arvojen ja eettisyyden*. Sosiaalityön ammattietiikalla on keskeinen merkitys sosiaalityön tiedoissa, taidoissa ja alalla työskentelyssä. Tämä kategoria kuvastaa arvoja, motiiveja, moraalialia ja eettistä käyttäytymistä. Haastateltavan aineisto-ote kuvaa eettisesti oikeaa toimintatapaa sosiaalityössä.

Aineisto-ote 10.

Sosiaalityön arvot ja etiikka ovat mulle tosi tärkeitä. Just tässä työssä, kun on välillä puun ja kuoren välissä, mä en koskaan, siihen en ryhdy, että mä omaa sosiaalityön etiikkaa lähtisin myymään sillä. Sitten rahaa otetaan ihan mistä vaan. Vaan ne tietyt päätökset ja muut pitää tehdä, jos sellainen tilanne on. Se on mulla tosi vahvana se etiikka ja sosiaalityön arvot. Siinä mä tiedän, et on joutunut välillä taistelemaan siinä, että ne läpi, mutta se on mulla ihan

ehdoton, että jos mä en niitä pysty pitämään niin sit mä en halua tehdä tätä työtä.
(Haastateltava 6.)

Haastateltava kertoo sosiaalityön arvojen ja etiikan olevan hänelle hyvin tärkeitä. Hän jatkaa näkevänsä niiden merkityksen juuri vaikeissa tilanteissa eli ilmaisten metaforalla, kun on ”*puun ja kuoren välissä*”. Hän luo metaforallaan myös ammatti-identiteetikategorian *puun ja kuoren välissä sinnittelijä*. Taloudellisissa kysymyksissä haastateltava ei koskaan lähde *myymään sosiaalityön etiikkaa, vaan raha otetaan mistä vaan*, jos asiakkaan tilanne sitä vaatii. Hän luo alakategorian *sosiaalityön etiikka*, joka ei ole myytävänä. Haastateltava tekee vaadittavat päätökset asiakkaiden tilanteiden ja asioiden suhteen. Haastateltava kertoo taloudellisten tekijöiden lisäävän työn kompleksisuutta, minkä vuoksi sosiaalityössä *eettistä arviointia* on tehtävä eri intressien ja ristiriitojen välillä. Raha mittarina kyseenalaistaa yhteiskunnan ja sosiaalityön eettisesti kestävät arvot. Vastaja jatkaa *etiikan, eettisen arvioinnin ja sosiaalityön arvojen* olevan hänelle hyvin vahvoja toimintaperiaatteita, joiden vuoksi hän on joutunut taistelemaan. Syntyy kategoriapari *oikea-väärä*. Haastateltava puolustaa hyvää ja oikeaa. Ammatilainen toimii eettisesti, kun hänellä on vahva moraalinen identiteetti. Se tulee esille silloin, kun asiasta ei ole yksimielisyyttä. Muutosjohtajuuden pääperiaatteisiin sisältyy tietoisuuden lisääminen eettisistä asioista, jotka auttavat ihmisiä ratkaisemaan ristiriitaisia arvoja (Yukl 2010, 335–338). Henkilökohtaiset sisäistetty arvot yhdistyvät sosiaalityön arvoihin, jolloin ne muuntuvat käytäntöä ohjaaviksi. Haastateltava ilmentää itsetietoisuutta, johdonmukaisuutta ja humanitaarisuutta arvojensa, käytöksensä ja toimintonsa välillä. Haastateltava muodostaa kategorian *sosiaalityön arvot ja etiikka*. Arvoja ja etiikkaa pidetään sosiaalityön ammatillisen toiminnan tärkeimpänä lähtökohtana, joten arvojen tiedostaminen ja eettinen pohdinta on ammatillisen sosiaalityön ydintä ja toiminnassa olennaista (Rostila 2001, 23–25).

Eettiset arvot voi tulkita ohjaaviksi hyveiksi, joiden ansiosta haastateltava tekee laadukasta sosiaalityötä. Haastateltavan selonteosta kuvastuu sosiaalityön ideologian yhteys etiikkaan ja arvoihin, mikä on eettistä osaamista ja henkilökohtaista asiantuntijuutta. Eettisyys liittyy subjektiivisuuteen. *Henkilökohtaisessa asiantuntijuudessa* ilmenee, *kuinka minä toimin sosiaalityön asiantuntijana*, siinä on mukana toimijan ammatti-identiteetti ja sosiaalinen asiantuntijuus. Haastateltavan selonteosta ilmenee myös postmoderni näkökulma sosiaalityön asiantuntijuuteen. Sosiaalityön monimutkaisuutta ammatillisena käytäntönä toteutetaan epävarmassa ja muuttuvassa yhteiskunnassa, jossa on huomioitava senhetkinen kulttuurinen ja yhteiskunnallinen konteksti. Postmodernismi lisää sosiaalityön ihmiskasvoisuutta ja peräänkuuluttaa sivistynyttä, valistunutta ja

itseään kunnioittavaa sosiaalityöntekijää (Karvinen-Niinkikoski 2009, 153). Haastateltava antaa *oikeudenmukaisen ja moraalisen selonteon* eettisen osaamisen -kategorian kautta sosiaalityön asiantuntijuudelle.

Haastateltavat puhuvat aineiston muissakin kohdissa taloudesta ja julkishallinnon aineellisten voimavarojen rajallisuudesta. Niiden jakautumista säätelevät niin käytännön sosiaalityön budjetoidut määrärahat kuin myös ulkopuolisina tekijöinä valtakunnallinen lainsäädäntö ja kunnallinen päätöksenteko. Aineistossani sosiaalityöntekijät kuitenkin kokevat, että riittämättömät resurssit eivät saa olla este eettisesti oikealle sosiaalityön toiminnalle, jossa huomioidaan miten päätökset vaikuttavat asiakkaisiin. Sosiaaliset ja yhteiskunnalliset ongelmat eivät ratkea myöskään ainoastaan talouden keinoin. Haastateltavat korostavat oikeudenmukaisia, tasa-arvoisia ja inhimillisiä arvoja, mistä ilmenee sosiaalityön ideologia.

Sosiaalityö perustuu ammattikunnan eettisiin periaatteisiin, työyhteisön ja profession omiin arvoihin. Sosiaalityön etiikka määrittelee suhdetta asiakkaisiin, organisaatioon ja yhteiskuntaan. Historiallisessa kehityksessä yhteiskunta on muuttunut kovemmaksi, sellaiseen jossa mitataan vain tulosta. Nykypäivänä yhteiskunnan osajärjestelmässä arvostetaan tehokkuutta ja vaikuttavuutta, minkä keskellä ihminen helposti unohtuu. Humaanin sosiaalityön tekeminen kiristyvien yhteiskunnallisten raamien puitteissa haastaa arvot, etiikan ja eettisyyden, minkä vuoksi niiden tietoisuutta ja eettisen osaamisen kategoriata pitää vahvistaa. Yksi haastateltavista puhui ammattijärjestö Talentian merkityksestä. Järjestö takaa sosiaalialan ammatillisen eettisen työn sekä ajaa korkeasti koulutettujen sosiaalityöntekijöiden palkkauksellisia ja ammatillisia etuja.

Sosiaalityön arvot ja etiikka -kategoriassa muita alakategorioita ovat: moraalin ja eettisyyden asiantuntijuus, asiakaslähtöisyys ja eettisyys, oikeudenmukaisuuden asiantuntijuus, henkilökohtainen ja koulutukseen pohjautuva asiantuntijuus.

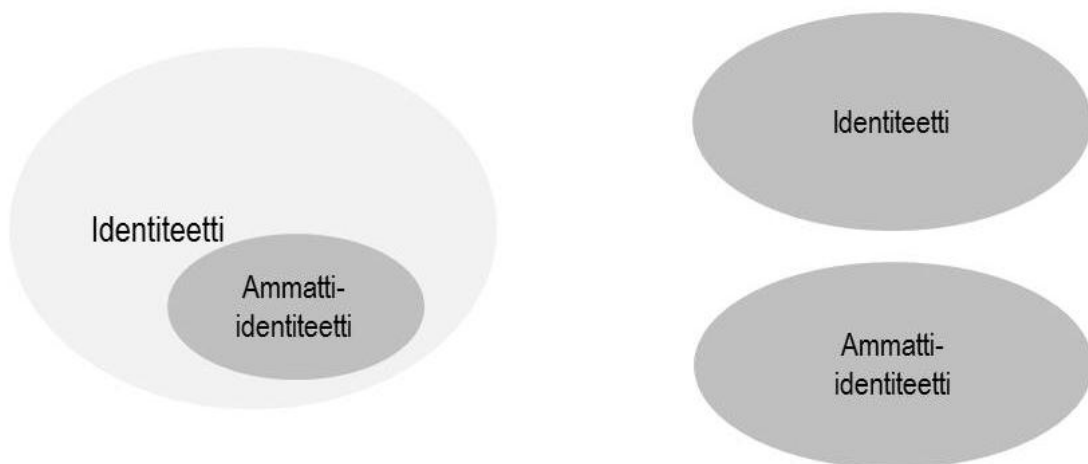
6.2 Sosiaalityöntekijöiden ammatti-identiteetin kategoriat

Haastateltavat kuvaavat sosiaalityöntekijän ammatti-identiteetin koostuvan koulutuksesta, työkokemuksesta ja persoonasta. Ammatti-identiteetissä koulutus ja tieto ovat olennaisia elementtejä, koska yliopisto opiskelukontekstina muokkaa henkilön tapaa ajatella ja nähdä asioita. Ammatillinen identiteetti tarkoittaa ammatillista vahvuutta tehdä sosiaalityötä, joka perustuu tieteellisesti dokumentoituun tietoon ja sosiaalityön eri toimintatapoihin. Tähän kuuluvat myös

postmoderni näkökulma ja reflektiivisyys muuttaa joustavasti omia toimintatapojaan. Ammatti-identiteetti ei ole koskaan valmis, vaan se kehittyy eläkeikään asti. Se rakentuu myös hyvin yksilöllisesti, riippuen henkilön opiskelun ja työkokemusten ajankohdasta ja näiden välisestä suhteesta. Eräs haastateltava kuvaa, että ammatti-identiteetti on sitä ”missä on hyvä, missä pärjää, missä viihtyy. Tietää mitä juttuja osaa, missä on parhaimmillaan, mistä on kokemusta, mistä tietoa”.

Kuviossa 2 esitetään aineiston eräiden haastateltavien näkemyksiä identiteetistä ja ammatti-identiteetistä. Ammatti-identiteetin nähtiin olevan omasta identiteetistä täysin irrallaan tai sitten identiteetissä on osia, jotka ovat ammatti-identiteettiä. Tämä tarkoittaa, että henkilökohtainen identiteetti menee ammatti-identiteetin kanssa päällekkäin tai limittäin tai ne ovat kaksi erillistä osaluuetta ihmisessä. Ammatti-identiteetti kohdistuu työtehtäviin, eikä persoonaan.

Kuvio 2. Haastateltavien määritelmät identiteetistä ja ammatti-identiteetistä.

Haastateltavat pohtivat myös ammatti-identiteettiä muokkaavia tekijöitä. Koulutus vaikuttaa ihmiseen ja työ jättää jälkensä. Sosiaalityö ongelmien, huono-osaisuuden ja kurjuuden parissa ei voi olla vaikuttamatta henkilön identiteettiin. Haastateltavat näkevät työn ehtojen luovan työnteolle raameja, jotka vaikuttavat myös ammatti-identiteettiin. Työn vaatimukset ovat kovat, jotka tulevat monelta suunnalta. Rakenteellisia muutoksia ovat esimerkiksi taloudelliset ja lain tuomat rajat, palkkaus, kiire ja asiakasmäärät. Henkilön ammatti-identiteetti on riippuvainen ympäröivästä työskulttuurista, toimintatavoista ja johtajuudesta. Heidän mielestään yksikön johtajalla on myös

avainrooli työssä kehittämisessä, työn mitoituksessa ja työhyvinvoinnissa. Haastateltavat näkevät, että ellei ole mahdollisuuksia tehdä työtään hyvin, silloin johtaminen on huonoa tai muutokset toteutetaan epäonnistuneesti niin, ne voivat vammauttaa tai rikkoa työntekijän identiteettiä. Ammatti-identiteetistä voi tulla *kitukasvuinen, joka kasvaa vinoon*.

Aineiston analyysin tuloksena muodostui 11 erilaista sosiaalityöntekijän ammatti-identiteettiä, jotka on jaoteltu kolmeen eri ryhmään. Ensimmäinen kategoriaryhmä käsittelee suoraan ammatti-identiteettiä, esim. *hyvä byrokraatti*. Toiseksi ryhmäksi valikoituu työhön vaikuttavia henkilökohtaisia ominaisuuskategorioita kuten *kohtaava, läpinäkyvä ja humaani sosiaalityöntekijä*. Viimeinen ryhmä kuvaa sosiaalityöntekijän omakuvaa ja yleiskuvaa kuten *”idealistisen ja kyynisen akan välimuodon” kokenut realisti*.

Taulukko 1. Aineistosta muodostuvat sosiaalityöntekijöiden ammatti-identiteetin kategoriat.

Ammatti-identiteetti KATEGORIA				
Ammatillinen kehittyminen	1. Hyvä byrokraatti	2. Kokonaisuuksia hallitseva yhteiskunnallisten ilmiöiden asiantuntija	3. Akateemisesti koulutettu virkamies	4. Vahvan substanssin omaava sosiaalityöntekijä
Työhön vaikuttava henkilökohtainen ominaisuus	5. Kyseenalaistava, oikeudenmukainen ja ponteva sosiaalityöntekijä	6. Kohtaava, läpinäkyvä ja humaani sosiaalityöntekijä	7. Psykkisesti ja fyysisesti hyvinvoiva sosiaalityöntekijä	8. Altruistinen ja ammatillisesti empaattinen sosiaalityöntekijä
Sosiaalityöntekijän omakuva, Yleiskuva (12)	10. Palkkakuopassa oleva itsenäinen sosiaalityöntekijä	11. ”Idealistisen ja kyynisen akan välimuodon” kokenut realisti	12. Villapaitaa ja kalevalakorua käyttävä sosiaalityöntekijä	

Taulukko 1 kuvaa aineistosta muodostuvia sosiaalityöntekijöiden ammatti-identiteetin kategorioita. Neljä ensimmäistä kategoriata kuvaavat ammatillista kehittymistä, kategoriat 5–8 kuvaavat työssä vaadittavia henkilökohtaisia ominaisuuksia, kategoria 10 kuvaa rakenteellisen tekijän muokkaamaa sosiaalityöntekijän identiteettiä ja kategoria 11 kuvaa sosiaalityöntekijän tämänhetkistä omakuvaa. Kategoria 12 kuvaa puolestaan yleisesti vallitsevaa ulkoista kuvaa sosiaalityöntekijöistä, johon he

eivät itse koe samaistuvansa. Haastateltavat esittelevät itsensä vahvoina, osaavina ja tiedostavina asiantuntijoina.

6.2.1 Hyvä byrokraatti

Sosiaalityöntekijän ammatti-identiteetti *hyvä byrokraatti* on vahvasti hallinnollisesti ja rakenteellisesti suuntautunut sosiaalityöntekijä. Aineisto-otteessa sosiaalityö on järjestelmälähtöistä viraston virkamiestyötä eli byrokraatiatyötä.

Aineisto-ote 1.

*Sosiaalityön koulutus tai sosiaalityö ja hallintotiede ovat vaikuttaneet mun ajatteluun todella paljon. Katson pystyväni tekemään näitä hommia sekä niin asiakastyötä kuin hallintoa tai byrokratiaa, jota en pidä ollenkaan pahana asiana. Byrokratia voi olla myös hyvä asia. Silloin, jos siinä huonot ihmiset ovat byrokraatteina, niin sit se on paha asia, mutta jos *hyvä ihminen on byrokraattina, niin se on hyvä asia*. On se ollu erittäin tärkeää mulle, että olen oppinut ajattelemaan täällä ja erottamaan arkiajattelun tieteellisajattelusta ja tavallaan sen, että miten sitä pitäisi osata käyttää niin käytännön asiakastyössä tai sitten johtamis- tai hallinto-, tai tutkimusprojektityössä. (Haastateltava 2.)*

Aineisto-otteen haastateltava on *hallinnollisesti ja rakenteellisesti ajatteleva sosiaalityöntekijä*. Haastateltava kertoo sosiaalityön koulutuksen, sosiaalityön ja hallintotieteen vaikuttavan hänen ajatteluunsa. Haastateltavan mukaan hän pystyy tekemään sosiaalityötä asiakastasolla ja hallinnollisessa työtehtävässä. Vastaja näkee byrokratian ”hyvänä asiana”, jonka kautta hän määrittelee kategorian *hyvä byrokraatti* asiantuntijuudessa.

Samalla hän luo kategorian myös ammatti-identiteetille *sosiaalityöntekijä hyvänä byrokraattina*. Haastateltava luo kontrastikuvaa *huono asia, jos huono ihminen byrokraattina–hyvä asia, jos hyvä ihminen byrokraattina*. Haastateltava ei kuitenkaan määrittele, mitä hän tarkoittaa ”hyvällä ihmisellä” ja ”hyvällä byrokratialla”. Tässä kategoriassa sosiaalityön professio edustaa asiantuntijuutta, jolla on institutionaalinen valta. Byrokraatiatyön lähtökohtana ovat viraston normit, lait ja työskentely asiakirjojen kanssa (Sipilä 1989, 214). Kunnallinen sosiaalityö pohjautuu byrokraattiseen asiantuntijuuteen ja autoritääriseen kulttuuriin, joka on valtarakenteeltaan keskitettyä paikallista virastotyötä. Byrokraatiatyötä tehdään suorassa kontaktissa asiakkaiden kanssa sosiaalitoimistossa, silloin sosiaalityöntekijä edustaa julkista auktoriteettia ja päätöksentekijää suhteessa asiakkaaseen. Sosiaalityöntekijä voi suhtautua ongelma- ja

järjestelmälähtöiseen sosiaalityöhön arvostavana, myönteisenä ja motivoituneena asenteena, jolloin asiakkaan tilanteeseen perehdytään kokonaisvaltaisesti ja yksityiskohtaisesti. Haastateltava ei myöskään nosta esiin valta-aspektia, ellei hän viittaa siihen ”huono ihminen byrokraattina” - alakategoriassa. Haastateltava rakentaa kategoriapareja *sosiaalityö–hallintotiede, asiakastyö–hallintotyö, arkiajattelu–tieteellinen ajattelu* ja *huono ihminen byrokraattina–hyvä ihminen byrokraattina*. Haastateltava nostaa tärkeänä asiana esiin sen, miten hän erottaa *arkiajattelun tieteellisajattelusta* ja miten hän soveltaa niitä työssään. Hän puhuu teoreettisesta tiedosta ja persoonallisesta tiedosta sekä niiden erottamisesta eri työtehtävissä. Persoonallinen tieto sisältää myös hiljaista tietoa, intuitiota ja arkiajattelua (*common sense*) (Dryry-Hudson 1999, 149).

Sosiaalityöntekijä painottaa olevansa hallinnollisesti ja rakenteellisesti suuntautunut ammattilainen. Hän tarkastelee sosiaalityötä hallintobyrokratian näkökulmasta. Hänen ajatteluunsa ovat vaikuttaneet yliopistokoulutuksessa omaksutut oppiaineet sosiaalityö ja hallintotiede. Rakenteellisesti ajatellen hän perustaa osaamisensa hallintotieteen tietopohjaan.

Aineiston muissa kohdissa sosiaalityön byrokraatiapuoli tuli esiin lainsäädännöllisenä osaamisena, päätösten, asiakirjojen ja ilmiöiden kontekstissa työskentelemisenä, johon tarvitaan sosiaalityöntekijän muodollista pätevyyttä eli korkeakoulututkintoa. Muita *hyvä byrokraatti* -kategorian ammatti-identiteettejä ovat: rakenteellisesti ja hallinnollisesti suuntautunut sosiaalityöntekijä, päätöksiä tekevä virkamies, asiakirjojen ja lakipykäliden kanssa työskentelevä ammattilainen ja sosiaalityöllisesti ajatteleva hyvä byrokraatti.

6.2.2 Kokonaisuuksia hallitseva yhteiskunnallisten ilmiöiden asiantuntija

Ammatti-identiteetin kategoria *kokonaisuuksia hallitseva yhteiskunnallisten ilmiöiden asiantuntija* muodostuu kahdesta alakategoriasta: kokonaisuuksia hallitseva sosiaalityöntekijästä ja yhteiskunnallisten ilmiöiden ymmärtäjästä.

Aineisto-ote 2.

Yliopistokoulutuksessa saatua tietoa kaikinensa, että *ymmärtää yhteiskunnan ilmiöitä*. Se on varmaan se merkityksellisin tämän työtehtävän suorittamiseen, että *sä ymmärrät laajempia yhteyksiä ja ilmiöitä*. (Haastateltava 9.)

Katsomaan sitä työtä kokonaisuutena, *sosiaalityöntekijä on ainoa, joka siihen kokonaisuuteen todellakin panostaa*, toiset tekevät tavallaan vain osia siitä kokonaisuudesta. *Sosiaalityöntekijän tehtävä on nähtävä se kokonaisuus* ja sitten *myös visioida sitä eteenpäin*. Me ei eletä pummulissa, me tehdään töitä niiden asiakkaiden eteen ja niillä ehdoilla mitä

yhteiskunta kulloinkin sallii, mutta *meidän pitää osata rikkoo niitä rajoja ja nähdä vähän eteenpäin.* (Haastateltava 7.)

Haastateltava (9) pohtii, että yliopistokoulutuksesta saatu tieto kaikkien oma on tärkeää omassa työssä, jotta voi *ymmärtää yhteiskunnan ilmiöitä.* Yhteiskuntatieteen asiantuntijana sosiaalityöntekijä käyttää teorioita ilmiöiden hahmottamiseen ja tiedon valikointiin ymmärtääkseen tietoa laajemmassa viitekehysessä. Haastateltava luo alakategorian sosiaalityöntekijä *yhteiskunnan ilmiöiden ymmärtäjänä.*

Sosiaalityössä tarkastelun kohteina ovat kaikki yhteiskunnalliset ilmiöt, jolloin sosiaalityöstä puhutaan yhteiskuntatieteenä ja tarkastelun kohteena on sosiaalisten elementtien edistäminen. Makrotasolla se on sosiaalipoliittista, mesotasolla sosiaalihuollollista ja mikrotasolla on kyse asiakaslähtöisestä sosiaalityöstä. Tiedonmuodostukseksi käsitetään yksilön sosiaalisten ongelmien määrittely ja niitä korjaavat tekijät, joilla voidaan edistää asiakkaiden hyvinvointia. (Niemelä 2009, 209–236.)

Haastateltava (7) näkee sosiaalityöntekijän olevan ainoa, joka tekee työtä asiakastyön kokonaisuuden eteen, kun muut toimijat tekevät siitä osia. Sosiaalityöntekijän työtehtävään kuuluu nähdä tilanteen ja prosessin kokonaisuus, jota hän myös vie visioiden eteenpäin ja rikkoo rohkeasti rajoja. Sosiaalityöntekijä katsoo työtään kokonaisuutena, kontekstuaalisesti. Haastateltava luo kategorian *kokonaisuuksia hallitseva sosiaalityöntekijä.* Sosiaalityöntekijöillä on kyky nähdä ja soveltaa tietoa yhteiskuntaan ja yksilöihin sekä näiden vuorovaikutukseen. Sosiaalityöntekijät työskentelevät asiakastyössä yhteiskunnan asettamien ehtojen puitteissa.

Kokonaisuuksia hallitseva yhteiskunnallisten ilmiöiden asiantuntija kategoria sosiaalityöntekijän ammatti-identiteetistä luo kuvaa sosiaalisesta, postmodernista, tiedollisesta, yhteiskunnallisesta ja hallinnollis-poliittisesta ja henkilökohtaisesta asiantuntijuudesta. Tämä kategoria sisältää moninaisia yksilön ja organisaation asiantuntijuslajeja, joissa on mukana myös eettisyys. Haastateltavat luovat kuvaa visionäärisestä sosiaalityöntekijästä, jolla on vankka tietopohja. Hän osaa ajatella itsenäisesti, kyseenalaistaa ja reflektoida. Toisen aineisto-otteen haastateltava näkee olennaisena sen, että kokonaisuuksia hallitseva sosiaalityöntekijä on myös konventionaalisten rajojen rikkoja. Haastateltava luo alakategorian *rajoja rikkova sosiaalityöntekijä.*

Aineiston muissa kohdissa haastateltavat liittävät kokonaisuuden hallintaan myös määrätietoisuuden, joka auttaa tekemään päämäärätietoisia valintoja ja johtopäätöksiä

haastavissakin asiakastilanteissa. Määrätietoisuuteen liitettiin myös tietynlainen harkitsevaisuus, jossa yliopistokoulutuksella nähdään olevan merkitystä. Joten harkitsevuus ja kokonaisuuksien hallinta eivät ole vain työntekijän henkilökohtaisia ominaisuuksia tai luonteenpiirteitä. Ammatillinen harkintavalta perustuu luottamukseen, mikä merkitsee sitä, että ammatilainen käyttää harkintavaltaansa tietoisena valitsemiensa toimenpiteiden tarpeellisuudesta. (Freidson 2002, 23–26.) Lastensuojelussa sosiaalityöntekijän asiantuntijuus nähdään harkitsevana kokonaisuutena, joka tarkastelee ja hallitsee asiakasprosessia *laskuvarjoperspektiivistä* käsin. Asioiden tarkastelukulma on erilainen kuin muilla toimijoilla. Esimerkiksi kiireellisen sijoituksen tai huostaanoton edellytyksiin tarvitaan ammatillista malttia ja asiantuntijuutta. Sosiaalityöntekijöillä nähdään olevan paremmat neuvottelutaidot kuin asianajajilla.

Muita *kokonaisuuksia hallitsevan yhteiskunnallisten ilmiöiden asiantuntijan* alakategorioita ovat: yhteiskuntatieteilijä, kokonaisuuden näkijä, visioija ja rajoja rikkova sosiaalityöntekijä, suuri ajattelija, sosiaalijohtaja, lastensuojelun-, kehittäjä- ja aikuissosiaalityöntekijä.

6.2.3 Akateemisesti koulutettu virkamies

Sosiaalityöntekijän ammatti-identiteetin kategoriaksi muodostuu *akateemisesti koulutettu virkamies*, mikä sisältää alakategorioina koulutuksen akateemisuuden ja virkamieheyden. Tässä kategoriassa ilmenevät sosiaalityön asiantuntijuuteen vaikuttavat osatekijät kuten koulutus, työkokemus ja henkilön persoona.

Aineisto-ote 3.

On sillä merkitystä, että on akateemisesti koulutettu. Se johtuu ehkä mun omasta henkilöhistoriasta, tulen sellaisesta perheestä missä kaikki on ollut korkeasti koulutettuja ja koko suku on aina ollut. (..) On ollut hirveen luontevaa ottaa haltuun se akateemisuus. (..) Mä sanon, että mulla täytyy olla pöytä asiakkaan ja mun välissä, kyl mä olen virkamiehenä parempi kuin ihan lähityöntekijänä. (Haastateltava 3.)

Haastateltava kertoo, että akateemisuudella ja koulutuksella on merkitystä luoden alakategorian *akateemisesti koulutettu*. Hän kuvaa akateemisuudella olevan subjektiivinen merkitys, joka on lähtöisin hänen henkilöhistoriastaan. Vastaajan mukaan akateemisuus on hänelle ollut luontevaa. Vastaaja jatkaa olevansa parempi virkamiehenä kuin esimerkiksi lähityöntekijänä. Metaforan ”*pöytä asiakkaan ja sosiaalityöntekijän välissä*” kuvaa virkamiehen etäistä roolia, joka painottuu palvelu- ja byrokratiatyöhön. Haastateltava luo kategoriapareja *akateeminen–ei akateeminen* ja

virkamies-lähityöntekijä. Akateemisuus määrittyy sen mukaan, onko tutkinto suoritettu yliopistossa vai ei. Sosiaalihuollon käytännön toteuttaminen ja päätökset kuuluvat sosiaalityöntekijän työtehtäviin, koska hän on kunnallinen virkamies, *päätöksiä tekevä virkamies*. Virkamiehenä sosiaalityöntekijän asiantuntijuus painottuu hallinnollis-byrokraattiseen ja lainsäädännölliseen osaamiseen. Haastateltava jatkaa aineiston toisessa kohdassa, että hänen työskentelyssään muutostyö tapahtuu *keppi- ja porkkanakeinoin*, mikä kuvastaa työntekijän ja asiakkaan välillä olevia rooleja ja valtasuhteita. Sosiaalityöntekijällä on auktoriteettinen valta-asema, ja asiakastyön tavoitteiden keinot asetetaan ”kepeillä ja porkkanoilla”. Aineisto-otteen sosiaalityöntekijän identiteettistä piirtyy kuva, joka on perinteisen oloinen byrokraatti, mutta joka poikkeaa kuitenkin perusbyrokraatista. Haastateltavalla on kaksi vahvuutta: teoreettisuus ja asiakastyö.

Aineiston muista vastauksista ilmenee, että tiedekorkeakoulussa opiskelu on ollut vaativaa, se on ollut kilvoittelua oman osaamisen kanssa. Akateemisuuella on tietty arvo, joka pohjautuu yliopistokoulutukseen sisälle pääsyyn ja siellä suoriutumiseen. Akateemisuutta ei pidetä kuitenkaan itseisarvona jonain, mikä tuottaisi ”*gloriaa*”, vaan siihen liittyvät myös kriittisyys ja reflektiivisyys itsensä arvioimisessa, osaamisen terävöittämisessä ja tuotteistamisessa. Koulutus lisää kriittisyyttä tämän ajan professionaalisuuteen kuin myös ihmisyyteen. Haastateltaville akateemisuuden arvo on tullut suuremmaksi vuosien myötä. Jatko-opintoihin haluava kunnianhimoinen haastateltava kuvaa metaforalla akateemisuuden olevan ”*itseen naulattu*”, minkä voi tulkita elinikäiseksi opiskeluksi ja ammattitaidon kehittämiseksi.

Aineistosta nousee esiin se, kuinka erilaisen koulutustaustan omaavia sosiaalityöntekijöitä työyhteisössä voi olla. On sellaisiakin sosiaalityöntekijöitä, jotka eivät ole lukeneet sosiaalityön teorioita vaan ovat saaneet maisterin paperit 1970-luvulla vain käymällä kirjukurssin. Nämä ”pätevät” sosiaalityöntekijät eivät ole tehneet pro gradu -tutkielmaa, jossa vasta avautuu tiedepohja ja tieteellinen ajattelu. Työyhteisössä hankalaksi asiaksi koetaan se, että sosiaalityöntekijä on ainoa yliopistokoulutuksen saanut ammattilainen. Epäkohdaksi koetaan myös se, jos kunnallisessa sosiaalityössä koulutustaustaa ei huomioida työntekijöiden tehtävänimikkeissä. Se on asia, jota ei voi kyseenalaistaa eikä siitä keskustella ääneen.

Muita *akateemisesti koulutetun virkamies* -kategorian ammatti-identiteettejä ovat: tiedollinen osaaja, teorioiden hallitsija, auktoriteettinen sosiaalityöntekijä, yliopistokoulutettu sosiaalialan ammattilainen, elinikäiseen opiskeluun motivoitunut henkilö, lainsäädännön asiantuntija ja päätöksentekijä.

6.2.4 Vahvan substanssin omaava sosiaalityöntekijä

Seuraavassa *vahvan substanssin omaava sosiaalityöntekijä* -yläkategorioiden aineisto-otteessa haastateltavat antavat selontekoja ammatti-identiteetin kategorioista, jotka ovat substanssin asiantuntija ja työn aakkoset osaava sosiaalityöntekijä.

Aineisto-ote 4.

Kyl mä näkisin sen, että se on *siitä substanssin osaamisesta, siitä näkökulmasta vahva*. (..) Täs tehtäväs on kuitenkin tällä hetkellä niin paljon *sosiaalityön sisällöllistä kehittämistä*, siinä mä kokisin, että *mulla on vahva ammatti-identiteetti*. (Haastateltava 9.)

Monelle ei ehdi ammatti-identiteettiä muodostuu, kun ne vaihtaa alaa ja ryhtyvät muihin hommiin. (..) Vaikka *musta on nyt sellanen kiva vaihe tässä työelämässä*. Se on vielä.. onhan se raskasta ja kiireistä, mut *se on sil tavalla helppoa, et osaa ne jutut, ihan kaikkii aakkosii ei tarvi joka päivä miettii*. (Haastateltava 3.)

Haastateltava (9) kuvaa selkeästi, että hänen ammatitaitonsa muodostuu vahvasta substanssin osaamisesta, johon liittyy myös sosiaalityön sisällöllinen kehittäminen. Haastateltava luo kategorian *vahvan substanssin omaava sosiaalityöntekijä*, jonka valitsen myös pääkategoriaksi. Valinta perustuu siihen, että aineistossa kaikki muutkin haastateltavat kertovat hallitsevansa sosiaalityön substanssin. Kategoriapiirre *vahva* kuvaa *substanssia*, josta syntyy kategoria *vahvaan substanssiin pohjautuva ammatti-identiteetti*. Työntekijän ammatti-identiteettiin vaikuttaa se, kuinka hyvin hän hallitsee omat työtehtävänsä tai erityisosaamisalueensa. Haastateltava liittyy *sosiaalityön sisällöllisen kehittämisen* vahvaan ammatti-identiteettiin. Aineisto-otteessa haastateltava puhuu asiantuntijuudesta ja ammatti-identiteetistä. Substanssin osaaminen liittyy toiminnan tiedolliseen ja taidolliseen perustaan. Haastateltavasta piirtyy kuva osaavasta, hallitsevasta ja energisestä sosiaalityöntekijästä, joka suhtautuu myönteisesti haasteisiin.

Haastateltava (3) puhuu ensin siitä, miten sosiaalityöntekijän ammatti-identiteetti ei ehdi muodostua, jos vaihtaa alaa siirtymällä muihin työtehtäviin. Ammatti-identiteetin luomiseen tarvitaan siis aikaa ja työkokemusta. Haastateltava kuvaa itseään sitoutuneeksi työntekijäksi verrattuna niihin, jotka vaihtavat alaa, eivätkä sitoudu sosiaalityöhön. Haastateltava rakentaa *perustelevan selonteon* kertoen, että ”*työssä on raskasta ja kiireistä*”, mutta silti työolosuhteiden negatiivisista tekijöistä huolimatta hän viihtyy tällä hetkellä työssään. Vastaaja kuvaa työn tekemistä metaforalla ”*on kiva vaihe työelämässä, kun osaa työtehtävät, eikä tarvitse miettii joka päivä kaikkia työvaiheiden aakkosia*”. Haastateltava luo alakategorian ammatti-identiteetille *työn aakkoset osaava sosiaalityöntekijä*, mikä liittyy vahvan substanssin omaavaan sosiaalityöntekijään.

Haastateltavasta syntyy osaavan ja hallitsevan sosiaalityöntekijän kuva, sellaisen joka nauttii työstään ja jolle osaaminen tuo iloa. *Vahvan substanssin omaava sosiaalityöntekijä* -kategorian alle muodostui vahvan substanssin asiantuntijan ja työn aakkoset osaavan sosiaalityöntekijän lisäksi erilaisia työkokemuksia omaava sosiaalityöntekijä -alakategoria.

6.2.5 Kyseenalaistava, oikeudenmukainen ja ponteva sosiaalityöntekijä

Kategoriassa luodaan *kyseenalaistavaa, oikeudenmukaista ja pontevaa* ammatti-identiteetin omaavaa *sosiaalityöntekijää*.

Aineisto-ote 5.

Mä olen oikeudenmukainen ja kyseenalaistava. *Mä kyseenalaistan myös asiakkaiden tekemisiä*, heille itselleen, kyselen tyhmiäkin kysymyksiä. (..) Mul on sellainen käsitys, että olen jollakin tavalla, en sanois niin häirikkö, mutta *olen vähän eri mieltä sosiaalityössä*, sit mua on syytetty, että miks mä haluan aina huomata kaikki puutteet tai negatiiviset asiat tässä, no sen takia, kun mikään ei muutu. *Jos me itse huomata mikä sosiaalityössä on pielessä tai mitä voisi parantaa*. Ei tarvitse olla pielessä, mutta silti voi parantaa. *Mä olen hirveen oikeudenmukainen ja ponteva* ja hyvin kiinnostunut tästä sosiaali- ja terveysperuspalveluista. (Haastateltava 2.)

Haastateltava luo kategorian itsestään *oikeudenmukaisena ja kyseenalaistavana sosiaalityöntekijänä*. Hän kertoo olevansa työntekijä, joka *kyseenalaistaa myös asiakkaiden tekemisiä*, ja siksi saattaa esittää tyhmiäkin kysymyksiä. Tästä syntyy mielikuva, että sosiaalityöntekijän asettamalla kysymyksillä on suuri merkitys. Sosiaalityöntekijä ja asiakas voivat päästä syvällisempään kommunikaatioon, joka mahdollistaa asiakkaalle uusia näkökulmia. Haastateltava luo samalla kuvaa itsestään sosiaalityöntekijänä, joka on *positiivisella tavalla utelias ja kiinnostunut asiakkaiden tekemisistä*. Kategorioiden kuvauksista syntyy mielikuva ammatillisesti välittävästä sosiaalityöntekijästä. Hän jatkaa olevansa *eri mieltä sosiaalityössä* olematta kuitenkaan häirikkö. Haastateltava haluaa *nähdä puutteet tai negatiiviset asiat parantaakseen asioita*. Hän kertoo, että asioiden kyseenalaistamisesta on häntä jopa syytetty. Sosiaalityöntekijän syytöstä voi kyseenalaistaa, onko sosiaalityössä tilaa eriäville mielipiteille.

Aineiston muissakin kohdissa haastateltavat puhuvat samasta asiasta – uskalletaan olla eri mieltä, kyseenalaistetaan asioita ja tuodaan eriäviä näkemyksiä esiin. Haastateltavat luovat voimakkaan ammatti-identiteetin kategoriaa, jota kuvaavat *rohkeilla, innovatiivisilla, kehittäväillä ja oikeudenmukaisilla selonteoilla*.

Aineisto-otteessa haastateltava jatkaa, että sosiaalityöntekijöiden on itse huomattava sosiaalityön alansa kehittämiskohdat. Vastaja kertoo olevansa myös *ponteva sosiaalityöntekijä*, joka on kiinnostunut sosiaali- ja terveystalveluista. Haastateltavan antamasta selonteosta voi tulkita, että hän on kiinnostunut sosiaalityön lisäksi myös terveystalveluista, vaikka edustaakin *pontevana sosiaalityön asiantuntijuutta*. Haastateltava luo aineisto-otteessa *kyseenalaistavan, oikeudenmukaisen ja pontevan sosiaalityöntekijän* identiteetin. Sen lisäksi haastateltavan sosiaalityön arvot ja eettisyys heijastuvat asiakastyössä. Hänen luomastaan kategoriasta piirtyy *dynaaminen ja urhea uranuurtaja*.

Kyseenalaistava, oikeudenmukainen ja ponteva sosiaalityöntekijä -kategoriaan liittyvät seuraavat alakategoriat: *kyseenalaistava ja ponteva sosiaalityöntekijä*, *harkitsevan määrätietoinen ja oikeusturvan tunteva sosiaalityöntekijä*, *rohkea ja nopea sosiaalityöntekijä* sekä *utelias, kuunteleva ja kyseenalaistava virkamies*, *aikaansaava sosiaalityöntekijä* ja *kehittäjäsosiaalityöntekijä*.

6.2.6 Kohtaava, läpinäkyvä ja humaani sosiaalityöntekijä

Identiteettikategoriassa sosiaalityöntekijänä on *kohtaava, läpinäkyvä ja humaani* ihminen, joka mahdollistaa luottamuksellisen suhteen luomisen sosiaalityössä.

Aineisto-ote 6.

Jos mä ajattelen, millanen mä olen sosiaalityöntekijänä. (...) *Mä olen humaani*, mun mielestä. Käsittääkseni mä olen *läpinäkyvä*, että mä pyrin aina puhumaan ääneen, millä perusteella mä olen miettinyt tämän ja mitä seuraavaksi tapahtuu. Ja sit mä olen kyl ihan ärsyttävän tarkka. Mä olen suhteessa lainsäädäntöön tosi tarkka, se on kaiken sosiaalityön työn edellytys (...) joka antaa valtuudet tehdä, mut silti siinä on harkintaa ja *lakia voi käyttää humanisti* ja sen vallan, mikä sen myötä meille on annettu. Sitä voi käyttää ihmisystävällisesti. Kyl mä sanoisin, että mun ehdoton vahvuus on ihmisten kohtaaminen, sellainen *kohtaava*. (Haastateltava 3.)

Haastateltava pohtii suoraan ammatti-identiteettiään, ”*millainen olen sosiaalityöntekijänä?*” Hän kuvailee kategoriapiirteillään monia työssään vaadittavia henkilökohtaisia ominaisuuksia, jotka ovat *humaani, läpinäkyvä, kommunikoiva, selkeä, looginen, tarkka ja ihmisiä kohtaava sosiaalityöntekijä*. Haastateltava luo myös *laintuntevan ja pätevän sosiaalityöntekijän kategorian*, joka antaa hänelle valtuudet tehdä työtään. Sosiaalityöntekijä tekee byrokratiatyötä, jota määrittävät lakipykälät ja työkontekstin normit. Laki määrittelee hänen työtänsä ja hän tulkitsee sitä huolellisesti, mutta soveltaa sitä humanisti ja ihmisystävällisesti. Kategoriapiirrettä *läpinäkyvä*

haastateltava selittää sillä, että pyrkii puhumaan ääneen perustelunsa. Hän kertoo asiakkaalle selkeästi ja tarkkaan analysoiden ajatuskulkuaan, päätöksiään ja prosessin kulkua, ”*mitä seuraavaksi tapahtuu*”. Oikeudellisten perusteiden avoin ja selkeä erittely lisää luottamusta ja ymmärrystä asiakkaan ja työntekijän välillä, tilanteessa huomioidaan myös asiakkaan oikeusturva ja asiakaspalvelun laatu. Byrokraattisessa sosiaalityössä sosiaalityöntekijät noudattavat ylemmän tason antamia ohjeistuksia, joita soveltavat asiakkaisiin (Toikko 2005, 213–215). Kuitenkin sosiaalityöntekijöillä on oikeus ratkaista asioita harkitsemallaan tavalla. Haastateltava kertoo aineistotteen lopussa, että hänen ehdoton vahvuutensa on ihmisten kohtaaminen, jolloin hän luo kategorian identiteetille *kohtaava sosiaalityöntekijä*. Kohtaamisessa on mukana psykososiaalista, persoonallista, horisontaalista ja eettistä asiantuntijuutta. Sosiaalityöntekijä näyttäytyy avoimena, inhimillisenä ja asiakasta voimauttavana.

Aineiston muita alakategorioita *kohtaava, läpinäkyvä ja humaani sosiaalityöntekijä* -kategoriassa ovat: kohtaava, läpinäkyvä ja asiakasmyönteinen sosiaalityöntekijä, laintunteva ja pätevä sosiaalityöntekijä, lakia humanisti soveltava sosiaalityöntekijä, hyvän ihmiselämän ymmärtäjä, humaani ja avoin sosiaalityöntekijä, ihmissuhdetyön osaaja, ihmisläheinen- ja kasvoinen sosiaalityöntekijä sekä rehellinen sosiaalityöntekijä.

6.2.7 Altruistinen ja ammatillisesti empaattinen asiantuntija

Kategoriassa luodaan sosiaalityöntekijän työssä tarvittavia henkilökohtaisia ominaisuuksia, jotka ovat *altruistinen ja ammatillisesti empaattinen asiantuntija*.

Aineisto-ote 7.

Mä uskoisin, että mä olen aika helposti lähestyttävä, toivottavasti ainakin. Pysin katsomaan asioita asiakkaan kannalta. Sellainen *auttamisen halu tulee ihan luonnostaan*. Yritän keksiä keinoja, että miten tässä päästään asiakkaan kanssa eteenpäin. (Haastateltava 6.)

Tärkeää on se, yks tavallaan *pään sisällä oleva asia*, se *ammatillinen empaattisuus*. Olet vain ammatillisesti empaattinen, et henkilökohtaisesti. Asiakkaita täytyy pystyä auttamaan, sun pitää tavallaan katsoa sitä asiaa, ei päästä liian lähelle, pleksi väliin. Mutta *voi olla ystävällinen ja empaattinen, mutta vain ammatillisesti*. (Haastateltava 2.)

Haastateltava (6) kertoo olevansa *helposti lähestyttävä sosiaalityöntekijä*, jonka tavoitteena on tarkastella tilannetta asiakkaan kannalta eli olla *asiakaslähtöinen*. Hän jatkaa auttamisen halun tulevan luonnostaan, ja sen lisäksi hän tarjoaa *asiakkaalle tilannetta edistäviä ja auttavia keinoja*.

Luonnostaan tuleva auttamisen halu kertoo haastateltavan olevan altruistinen. Haastateltavalle asiakastyö on hyvin luontevaa ja jopa kutsumuksellista. Haastateltava luo kuvaa kategoriasta *altruistinen sosiaalityöntekijä*, jota kuvaa kategoriapiirteillä *helposti lähestyttävä eli ihmisystävällinen ja asiakasmyönteinen*. Haastateltavalla on hyvin humaani lähestymistapa asiakkaisiin. Katteoria *altruistinen sosiaalityöntekijä* kuvaa epäitsestä henkilöä. Vastaaajalle sosiaalityö näyttäytyy luontevana ja mielekkäänä työnä. Haastateltava kertoo myös aineisto-otteen ulkopuolella, että subjektiivinen elämäkokemus voi olla myös yksi asiantuntijuuden osatekijä, jota voi hyödyntää ammatillisesti asiakastyössä. Sosiaalityötä ei kuitenkaan voi tehdä ellei erota henkilökohtaisia asioita ammatillisista. Seuraavassa aineisto-otteessa korostetaan ammatillisuutta.

Haastateltava (2) luo katteoriaa empaattisuudesta, jota hän tarkentaa kategoriaparilla *ammattillinen empaattisuus–henkilökohtainen empaattisuus*. Ammatillista empaattisuutta hän kuvaa metaforalla ”*pään sisällä oleva asia*”. Ammatillisen ja henkilökohtaisen empaattisuuden eroja voi tarkastella ”*pleksin*” kautta, joka auttaa pitämään ammatillista etäisyyttä asiakastilanteessa. Pleksi tarkoittaa muovista värillistä, mutta läpinäkyvää väliseinäpalaa. Haastateltava puhuu asiakastyöstä, jossa asiakasta autetaan, mutta työntekijän kuuluu ammatillisen läheisyyden ilmentämisen ohella ottaa myös etäisyyttä. Vastaaaja kuitenkin lisää, että vain ammatillisesti empaattinenkin sosiaalityöntekijä voi olla silti *ystävällinen ja empaattinen*. Haastateltava määrittelee ammatti-identiteetin selkeästi työn kautta. Hän erottaa henkilökohtaisen ja ammatillisen identiteetin kokonaan erilleen ”*kaksi eri identiteettiä eli persoonaa*”.

Altruistisesti ja ammatillisesti empaattinen sosiaalityöntekijä -kategoriaan yhdistyvät muut alakategoriat ovat: altruistinen persoona, asiakasmyönteinen ja epäitsestä ammattilainen, asiakkaita auttava ja tukeva sosiaalityöntekijä, sosiaalipalveluja myöntävä sosiaalityöntekijä, ammatillisen empaattinen sosiaalityöntekijä, kuunteleva ja ymmärtävä sosiaalityöntekijä, kutsumuksellisesti työtä lähestyvä toteuttaja ja arvosidonnaisuutta arvostava sosiaalityöntekijä.

6.2.8 Psykkisesti ja fyysisesti hyvinvoiva sosiaalityöntekijä

Kategoriassa sosiaalityöntekijänä on psyykkisesti ja fyysisesti hyvinvoiva ihminen, joka ilmenee sosiaalityöntekijän habituksesta. Katteoria on *psyykkisesti ja fyysisesti hyvinvoiva sosiaalityöntekijä*.

Aineisto-ote 8.

Mikä se sosiaalityöntekijän habitus on, monesti se ulkoinen habitus on se, että ei kauheen hyvin pidetä itsestä huolta. Kun ajattelee, että minkälaisen ihmisen mä toivoisin mun ja minun lasteni asioita hoitavan. Että se olis hyvinvoiva, tasapainoinen, terve, elämästä nauttiva, iloinen tyytyväinen ihminen, jolla on voimia siihen työhön. Täytyy olla psyykkisesti ja fyysisesti terve ihminen, koska ne ovat niin isoja, merkityksellisiä asioita. Työssä jaksamisen kannalta se oma hyvinvointi on kauheen tärkeä, se vaikuttaa mun ammatti-identiteettiin. (..) Niin.. esimerkiksi jakkupuvussa, mitä se viestii asiakkaalle. Toisaalta täytyy olla helposti lähestyttävä, mutta herättääkö se luottamusta se olemus. (Haastateltava 5.)

Haastateltava puhuu sosiaalityöntekijän habituksesta, joka tarkoittaa sosiaalityöntekijän ulkoista olemusta, ulkomuotoa ja yleisvaikutelmaa. Hän näkee, että sosiaalityöntekijän ulkoinen yleishabitus monesti on sellainen, joka kertoo, että ”ei kauhean hyvin pidetä itsestä huolta.” Tämä taas luo tietynlaista negatiivista mielikuvaa ja epäluottamusta asiakkaille. Haastateltava näkee sosiaalityöntekijän ulkoisen habituksen epäkohdaksi, joka voi vaikuttaa asiakaspalvelutason laatuun heikentävästi. Haastateltava esittää kuvauksellaan, minkälaisen sosiaalityöntekijän hän toivoisi hoitavan hänen ja lastensa asioita. Sosiaalityöntekijän pitäisi olla *hyvinvoiva, tasapainoinen, terve, elämästä nauttiva, iloinen ja tyytyväinen ihminen*. Nämä kaikki kategoriapiirteet kuvaavat sosiaalityöntekijää, jolla on voimia tehdä sosiaalityötä. Tämä kategoria kuvaa fyysisesti, henkisesti ja emotionaalisesti vahvaa ja hyvinvoivaa sosiaalityöntekijää. Haastateltava jatkaa kategorian tarkentamisella, että sosiaalityöntekijän täytyy olla *psyykkisesti ja fyysisesti terve ihminen*, joka antaa *itsestään huolehtivan ja välittävän sosiaalityöntekijän* kuvan. Vastaaja ei käytä kategoriapiirteenä konditionaalimuotoa ”täytyisi olla”, vaan hän käyttää kategoriapiirteenä ”täytyy olla”, joka on selkeä argumentti asian merkittävydestä. Haastateltava *perustelee selonteollaan*, että fyysisesti ja psyykkisesti terveellä ihmisellä on hyvä työkyky. Oma hyvinvointi ja terveys edistävät työssä jaksamista, jolla on myös vaikutusta henkilön ammatti-identiteettiin. Näin vastaaja kokee asian omalla kohdallaan. Hän jatkaa pohdintaa, että ”mitä jakkupuku viestittää asiakkaalle”, kun toisaalta pitäisi olla helposti lähestyttävä ja toisaalta taas luottamusta herättävä olemukseltaan. Hän luo alakategorian *luottamusta herättävä ja helposti lähestyttävä sosiaalityöntekijä*.

Aineiston muissa kohdissa esiin nousi myös sosiaalityöntekijän omakuva ja sosiaalityöntekijän ulkoinen yleiskuva, joka ei koske aineiston muita haastateltavia. Haastateltava kertoo tekemästään pika-analyysistä sosiaalityöntekijöiden koulutukseen osallistuvien habituksesta. Havaintoanalyysin mukaan keskivertokollega on 48-vuotias nainen, joka pukeutuu villapaitaan ja kalevalakoruun.

Haastateltava rakentaa kategorian sosiaalityöntekijän yleiskuvan identiteetistä, joka on *keski-ikäinen, villapaitaa ja kalevalakorua käyttävä sosiaalityöntekijä*. Havaintojensa perusteella hän pohtii, että sosiaalityöntekijöissä on jotain samaa yhdennäköisyyttä. Haastateltava pohtii, liittykö yhdennäköisyys samoihin sosiaalityöntekijän lähtökohtiin vai muokkaako työympäristö tekijää. Hän vertaa sosiaalityöntekijöiden yhdennäköisyyttä pankkitoimihenkilöihin kategoriaparillaan *sosiaalityöntekijä–pankkitoimihenkilö*, jota vertaa vielä lääkäreihin rakentamalla kontrastiparin *sosiaalityöntekijä/pankkitoimihenkilö–lääkäri*. Tämä vertaus kuvaa, että lääkärit eivät ulkoiselta olemukseltaan olisi niin homogeeninen ammattiryhmä.

Aineistossa muita sosiaalityöntekijöitä yhdistäviä tekijöitä eli kategorioita ovat: henkilön omat kokemustiedot, elämäkokemukset, sukupuoli, tietty poliittinen suuntautuminen, työn imu tai kutsumuksellisuus, yhteiskunnallinen kiinnostus, laaja-alainen osaaminen, ammattiliitto Talentia, ihmistyö ja kokonaisvaltainen ihmiskuva, avoimuus, uteliaisuus, aktiivisuus, oikeudenmukaisuus, empaattisuus ja työsitoutuneisuus. Yhdistävinä tekijöinä nähtiin myös ristiriidat työn edellytyksissä kuten huono palkkaus ja arvostuksen puute. Kategoriaryhmiä syntyi paljon, mutta niiden tarkempaa analysointia en pidä olennaisena tutkimuskysymyksiini nähden.

Psyykkisesti ja fyysisesti hyvinvoiva sosiaalityöntekijä -kategoria sisältää seuraavia alakategorioita: oman arvonsa tunteva ja ylpeä sosiaalityöntekijä, luottamusta herättävä asiantuntija, henkisesti vahva ja terve sosiaalityöntekijä, merkityksellisen työn vahva toteuttaja, uudistumiskykyinen, joustava ja kehittävä sosiaalityöntekijä, sitoutunut ja tyytyväinen sosiaalityöntekijä, sosiaalityön arvojen mukaisesti toimiva ammattilainen ja elinikäisesti kehittyvä työntekijä.

6.2.9 Keskeneräisyyttä ja arkea sietävä sosiaalityöntekijä

Ammatti-identiteetin kategoriassa *keskeneräisyyttä ja arkea sietävä sosiaalityöntekijä* kuvastaa sosiaalityössä vaadittavia henkilökohtaisia ominaisuuksia.

Aineisto-ote 9.

Täytyy olla *pitkäjänteinen*, monet asiat eivät valmistu päivässä eikä kahdessa, ja joskus menee vuosikin. Täytyy olla *kärsivällinen*, ja miettiä eri vaihtoehtoja. Jos yksi asia ei toimi.. koska ihminen ei ole looginen, (..) Välillä tuntuu, että mennään takapakkia, perhe ei sitoudukaan mihinkään tai sitten tulee jotain uutta. Asiakkuus päättyy, tuleekin yhtäkkiä jotain uutta, ja taas asiakkuus alkaa. Se on tavallaan päättymätön projekti, ehkä tavallaan se *keskeneräisyyden sieto*. (Haastateltava 8.)

Kun sä näät päivittäin huono-osaisuutta ja yhteiskunnan kurjinta puolta ja kurjuutta. Kyllä se vaikuttaa identiteettiin.(..) Ehkä se *selviytymiskyky* ja *arjen sieto* ääripäästä toiseen.. on aika suurta. Ja sen mä väitän, että se on tämä ammatti-identiteetti, sosiaalityöntekijän koulutus ja työkokemus tuonut. (Haastateltava 1.)

Haastateltava (8) kuvaa kategoriapiirteillään, että sosiaalityöntekijän tulee olla *pitkäjänteinen, kärsivällinen ja innovatiivinen* eri palveluvaihtoehtojen suhteen. Sosiaalityöntekijän pitää olla valmis muuttamaan toimintatapojaan, jos huomaa ne toimimattomiksi, tai jos perhe tai asiakas ei sitoudu tarjottuihin palveluihin. Haastateltava ymmärtää perhetilanteiden muuttuvuuden ja jopa huonompaan suuntaan kääntymisen. Selonteko ”*ihminen ei ole looginen*” kuvaa asiakkaan mahdollista ajattelun ja toiminnan epäloogisuutta. Haastateltava luo ymmärryksen asiakkaan/perheen sitoutumattomuuteen sosiaalipalvelua koskien. Sosiaalityöntekijän pitää jatkuvasti reflektoiden tarkastella työtään. Haastateltava luo asiakkuudelle kategorian *päättymätön projekti*, jossa sosiaalityöntekijältä vaaditaan keskeneräisyyden sietokykyä. Vastaaja luo identiteettikategorian *keskeneräisyyttä sietävä sosiaalityöntekijä*.

Haastateltava (1) kuvaa alakategorioiden identiteettiä *selviytymiskykyinen ja arkea sietävä sosiaalityöntekijä*. Vastaaja antaa *perustelevan ja ymmärtävän selonteon* sosiaalityöntekijästä. Työssä näkee päivittäin huono-osaisuutta ja yhteiskunnan kurjuutta. Työ ei voi olla vaikuttamatta omaan identiteettiin. Hän näkee, että sosiaalityöntekijän selviytymiskyky ja arjen sieto on kulkua ”*ääripäästä toiseen*”. Haasteellisesta työstään sosiaalityöntekijä selviää oman ammatti-identiteettinsä, koulutuksensa ja työkokemuksensa ansiosta. Kategoriassa ovat mukana persoonallisuus, koulutus ja työ, joista muodostuu sosiaalityön asiantuntijuus. Nämä kaikki ovat tärkeitä osatekijöitä yhdessä.

Muita alakategorioita *keskeneräisyyttä ja arkea sietävä sosiaalityöntekijä* -kategoriassa ovat: selviytymiskykyinen ja arkea sietävä sosiaalityöntekijä, kärsivällinen ja keskeneräisyyttä sietävä sosiaalityöntekijä ja epäloogisuutta ymmärtävä sosiaalityöntekijä.

6.2.10 Palkkakuopassa oleva itsenäinen sosiaalityöntekijä

Yhdeksäs aineiston ammatti-identiteettikategoria on *palkkakuopassa oleva itsenäinen sosiaalityöntekijä*. Ammatti-identiteettikategoriassa yhdistyvät kaksi alakategoriaa, jotka ovat erilaisia mielikuviltaan. Ne ovat palkkakuopassa oleva sosiaalityöntekijä, mikä kertoo ympäristön

ulkonaisten tekijöiden ympäristön puutteesta. Itsenäinen sosiaalityöntekijä kuvastaa henkilön sisäistä arvostusta ja vahvaa ammatti-identiteettiä.

Aineisto-ote 10.

Mä olen jotenkin niin *itsenäinen, yksinäinen susi*. Mä olen ylpeä työstäni, mä tiedän, että mä osaan sen, mä tiedän, että sosiaalityö on tärkeä. Mä en tarvi mitään sosiaalityön palkintoja, enkä sosiaalityön finlandeja, enkä mitään. (..) Ainoa arvostuksen mitta, mikä mulla on niin on palkka ja sehän meillä on tosi surkea. Mulla on niin vankka näkemys siitä, minkälainen työntekijä olen, mitä mä osaan sosiaalityöntekijänä ja mitä mulla on annettavaa sosiaalityön kentälle ihmiskunnassa. (Haastateltava 2.)

Että kyllä ainakin kysyntää on yliopistokoulutetun sosiaalityöntekijän. Kyllä *yhteiskunnassa on tällä hetkellä sosiaalityöntekijän markkinat*. Nyt pitäis osata vaatia palkkaa joka puolella lisää ja paljon. Mutta siinä se sitten pitäis näkyä. Että, jos on samanarvoinen koulutus ja, kun just työn vaatavuutta arvioidaan niin en mä tiedä, miksi ammattikunnat ovat niin eri arvoisessa asemassa. Kyllä me siinä mielessä *työn vaatavuuteen nähden ollaan palkkakuopassa*. Sit tietysti yhteiskunta vois sillä arvostusta, koska kyllä se.. vaikka raha ei ratkaise kaikkee niin kyllä näillä markkinoilla se sit kyl ratkaisee. Ja väitän, että sitten sitä saatavuutta ja jäämistä siihen työhön ihan taatusti motivoi. (Haastateltava 1.)

Haastateltava (2) muodostaa kategoriaan sosiaalityöntekijänä *itsenäinen ja yksinäinen susi*, joka on ylpeä omasta ja tärkeästä sosiaalityöstään (kategoriapiirre). Haastateltava on oman arvonsa tunteva ihminen ja sosiaalialan asiantuntija, joka ei muiden arvostusta ja tunnustusta kaipaa metaforakuvauksella ”*mä en tarvi mitään sosiaalityön palkintoja enkä finlandeja*”. Haastateltavan mukaan ainoa arvostuksen mittari on palkka, joka on ”tosi surkea”. Huono palkka kertoo sosiaalityön ja sosiaalityöntekijöiden arvostuksen puutteesta ja kielteisistä lähtökohdista. Haastateltava luo kategorian *surkeasti palkattu sosiaalityöntekijä*. Vastaaaja jatkaa *puolustavalla selonteollaan* olevansa vahvan ja vankan ammatti-identiteetin sosiaalityöntekijä. Hän tiedostaa osaamisensa sosiaalityön kentällä, jopa koko ihmiskunnassa. Sosiaalityöntekijä luo alakategorian *itsenäinen ja osaava ihmiskunnan sosiaalialan asiantuntija*. Haastateltavan luoma identiteetikategoria näyttäytyy kosmopoliittisena näkemyksenä omasta osaamisesta. Sosiaalityö on osa laajaa kokonaisuutta, ja sitä voidaan tarkastella meso-, makro- ja mikrotasolla.

Haastateltava (1) näkee tällä hetkellä yhteiskunnassa olevan kysyntää yliopistokoulutetulle sosiaalityöntekijälle. Hän luo kategorian *sosiaalityöntekijän markkinat*. Suuren kysynnän vuoksi sosiaalityöntekijöiden pitää osata vaatia korkeampaa palkkaa. Haastateltava perustelee näkemystään vertaamalla korkeakoulutettuja sosiaalityöntekijöitä muihin ammattikuntiin. Koulutuksen lisäksi on huomioitava työn vaatavuus suhteessa palkkaan. Hän luo vertailevia kategoriapareja *sosiaalityöntekijän ammattikunta–muut ammattikunnat* ja *koulutus/työn vaatavuustaso–palkka*.

Tämän vertailun yhteenvedona hän luo kategorian *sosiaalityöntekijä palkkakuopassa*. Haastateltava vaatii, että yhteiskunnan pitäisi nostaa sosiaalityöntekijöiden palkkaa, millä osoitettaisiin yhteiskunnan arvostusta. Hänen mielestään palkka on ainoa tekijä, joka ratkaisee sosiaalityöntekijöiden työmarkkinoilla. Sosiaalityöntekijän palkan korottamisella olisi myös työhön sitouttava ja motivoiva vaikutus. Aineisto-otteessa haastateltava painottaa vahvasti korkeakoulutetun sosiaalityöntekijän palkan merkitystä. Haastateltava on ammatilliselta identiteetiltään vaikuttaja, sosiaalityön ja sosiaalityöntekijöiden arvostuksen lobbaaja sekä yhteiskunnallisesti ja poliittisesti tiedostava mielipidevaikuttaja.

Muita alakategorioita *palkkakuopassa oleva itsenäinen sosiaalityöntekijä* -kategoriassa ovat: itsenäinen ja osaava ihmiskunnan sosiaalialan asiantuntija, yksin omillaan pärjäävä asiantuntija ja itsensä tunteva sosiaalityöntekijä. Samaan kategoriaan yhdistin myös seuraavat negatiivissävytteiset kategoriat: ihmisten elämää haittaava työntekijä, kunnan pahiksen roolissa toimija, riittämätön, ylityöllistetty ja kiireinen sosiaalityöntekijä ja surkeasti palkattu sosiaalityöntekijä.

6.2.11 "Idealistisen ja kyynisen akan välimuodon" kokenut realisti

Viimeinen ammatillinen identiteetti piirtyy humoristiseksi kategoriaksi, joka pohjautuu haastateltavan *omaan kuvaan sosiaalityöntekijästä*. Sosiaalityöntekijä kuvaa tämänhetkistä ammatti-identiteettiään *idealistin ja kyynisen akan välimuodoksi*.

Aineisto-ote 11.

Mä olen ollut ensin perussosiaalityöntekijänä tosi *idealisti*, ja sit siitä tuli *kyyninen akka* ja sit olen löytänyt jonkun välimuodon, mut silti mä olen aika *realisti*. Mä olen nähnyt sen verran, mä olen ollut kunnalla töissä ja laitoksessa, yksityisellä puolella eli mä olen nähnyt eri paikat. En mä ajattele, että se kauheen paljon vihreempää se ruoho aidan toisella puolella on. (Haastateltava 3.)

Aineisto-otteessa haastateltava kertoo olleensa perussosiaalityöntekijänä *idealisti*. Ajan ja työn myötä hän muuttui omien sanojensa mukaan *kyyniseksi akaksi*. Tällä hetkellä hän on löytänyt näiden kahden kategorian, "*idealistin ja kyynisen akan, välimuodon*" (kolmas kategoria), jolla ei ole omaa nimeä. Haastateltava kuvaa idealistin ja kyynisen akan välimuodon lisäksi kuitenkin olevansa myös aika *realisti sosiaalityöntekijänä*. Kategoria kuvastaa, että yksilön käsitys itsestään ammatillisena muuttuu työtehtävän, työkokemusten ja elämänvaiheiden mukaan. Vastaaja lisää, että ilman laajaa teoreettista taustaa hän ei olisi kehittynyt työntekijänä, vaan olisi jäänyt paikoilleen

työuransa alkuvaiheisiin. Ammatti-identiteetti muovautuu ammatissa toimimisen myötä, joka ei ole pysyvä, eikä muuttumaton olomuoto. Vastaajan selonteko ja kategoriapiirre *realistisuus* pohjautuu työskentelyyn eri työyhteisöissä kunnallisesta yksityiseen sektoriin. Haastateltavan metafora kertoo tyytyväisyydestä ja sitoutumisesta hänen tämänhetkiseen työtehtäväänsä. Hän kuvaa tuntemuksiaan myös realistisella metaforallaan ”*ruoho ei ole vihreämpää aidan toisella puolella*”.

Kategoria *idealisti* kuvastaa ihanteellisuutta ja haaveellisuutta, joka voi pohjautua realismiin. Idealistisen työntekijän voi nähdä myös innovatiivisena osaajana, joka toteuttaa sosiaalityössä idealismin mukaista oikeudenmukaisuutta. Haastateltavan selonteossa idealistisen henkilön vastakohtana on *kyyninen*. Adjektiivina kyyninen kuvastaa kylmää, etäistä, välinpitämätöntä ja pettynyttä ihmistä. Haasteltava luo kategoriaparillaan *idealisti sosiaalityöntekijä-kyyninen akka* sosiaalityöntekijän ammatti-identiteetin ääripäät. Asiantuntijuuden kehittymistä voidaan kuvata myös noviisi-ekspertti -asteikolla, jolloin idealistisen sosiaalityöntekijän voi nähdä ”noviisina” ja ”idealistisen sosiaalityöntekijän ja kyynisen akan välimuodon” voi sijoittaa samalle asteikon tasolle ekspertin kanssa. Asiaa voidaan verrata myös kuvaamalla sosiaalityön noviisia, joka on aloittelijana asiantuntijuuden vaiheissa vielä idealisti. Noviisin vastakohta taas on ekspertti, joka on jo taitava asiantuntija, mutta ei kuitenkaan kyyninen akka. Ekspertillä on noviisiin verrattuna enemmän erilaisiin työtilanteisiin sopivia tiedostamattomia toimintavalmiuksia, jotka perustuvat ammatilliseen kokemukseen (Saarnio 1993, 92). Edellä tätä kuvataan intuitiiviseksi asiantuntijuudeksi. Haastateltava ei kuitenkaan avaa omasta näkökulmastaan tarkemmin metaforaa ”idealismien ja kyynisen akan välimuoto”, minkä vuoksi tulkinta jää jokaisen lukijan omien mielikuvien ja määritelmien varaan. Voin tulkita haastateltavan valitseman metaforan sarkastiseksi ja realistiseksi huumorintajua ilmentäväksi. Muodostan kirjaimellisesti haastateltavan selonteosta ammatti-identiteettikategorian, joka on ”idealistin ja kyynisen akan välimuodon” kokenut realisti.

Aineistossa muita alakategorioita *sosiaalityöntekijän omasta kuvasta ja yleiskuvasta* ovat: joustava ja työpaineeseen sopeutuva sosiaalityöntekijä, teoreettisesti suuntautunut sosiaalityöntekijä, laaja-alaisen työkokemuksen omaava sosiaalityöntekijä, keski-ikäinen, villapaitaa ja kalevalakorua käyttävä sosiaalityöntekijä ja kitukasvuisen ammatti-identiteetin omaava sosiaalityöntekijä.

7 YHTEENVETO JA JOHTOPÄÄTÖKSET

Tämän tutkielman tarkoitus on avata kategoria-analyysin keinoin uusia perspektiivejä sosiaalityöntekijöiden ammatilliseen asiantuntijuuteen ja ammatti-identiteettiin. Tutkielma palvelee sosiaalityöntekijän asiantuntijuuden ja ammatti-identiteetin itseymmärryksen lisäämistä päämäärää ja todentaa yliopistokoulutuksen merkitystä kunnallisen sosiaalitoimiston sosiaalityöntekijän työssä, asiantuntijuudessa ja ammatti-identiteetissä.

Tutkielmaani valitsin kategoria-analyysin näkökulman siksi, että olen kiinnostunut puheessa, kielenkäytössä ja vuorovaikutuksessa syntyneistä kategorioista ja selonteoista. Sosiaalinen todellisuus ja arkielämä luovat kategorioita, mutta kategoriat luovat myös sosiaalista todellisuutta. Kategoriat ovat kulttuurisia, minkä vuoksi ne muodostavat negatiivisia tai positiivisia mielikuvia. Sosiaalityössä tutkitaan pääosin sosiaalisia ongelmia, joiden kautta kategoriat nähdään negatiivisessa valossa. Tätä ennalta asetettua käsitystä ongelmapuheen rakentamista kategorioista, kausaalista selonteoista ja leimoista voidaan rikkoa, ja osoitan sen tutkielmassani. Tutkielmani analyysi todentaa, että sosiaalityöntekijät luovat kuvailevia ja positiivisia kategorioita asiantuntijuuteen ja ammatti-identiteettiin. Näiden tulkintojen esittäminen on merkittävää yhteiskunnassamme, koska ne vahvistavat sosiaalityön positiivisia kategorioita, asiantuntijuutta ja identiteettiä. Sanoilla ja kategorioilla voidaan muuttaa myös ihmisten asenteita.

Aineistosta muodostuvat kategoriat ovat joustavia vuorovaikutustilanteesta ja toiminnasta riippuen. Aineisto-otteeni sopivat useampaan kuin yhteen kategoriaan, minkä vuoksi useiden vaihtoehtojen kirjosta oli löydettävä kuvaavin ja edustavin otos. Asiantuntijuuden ja ammatti-identiteetin moninaiset sisällölliset käsitteet ja alakategoriat yhdistettyinä laajaan aineistoon tekivät aineiston analyysin tulkitsemisesta haasteellisen ja tutkimusprosessista työlään. Tutkielmani tulokset vahvistavat kategoria-analyysin käyttöä tutkimusmetodinä pienessä haastatteluaineistossa. Tutkimustuloksiani voi osittain verrata suuriin kvantitatiivisilla aineistoilla tehtyihin tutkimuksiin. Merkittävin tulos metodin käytöstä on kategoria-analyysin avulla esiin tuleva asiantuntijuuksien ja ammatti-identiteettien moninaisuus, havainnollistavuus ja yllätyksellisyys.

7.1 Sosiaalityöntekijöiden asiantuntijuudet ja ammatti-identiteetit

Sosiaalityöntekijät näkevät ammatillisen asiantuntijuuden ja toimintaroolit laaja-alaisina ja vaativina. Yliopistokoulutus, tieteellisyys ja pätevyys nähdään perustana, jonka pohjalle on voinut rakentaa omaa sosiaalityön ammatillista asiantuntijuutta. Sosiaalityöntekijät yhtyvät tutkielman lähtökohta oletukseen, jonka mukaan asiantuntijuuteen liittyvät myös käytännön työ, sen vaatimat työtehtävät, henkilön persoona, henkilöhistoria ja eettisyys. Sosiaalityön tiedollinen asiantuntijuus painottuu siis neljään eri osaan: koulutukseen, teoretietoon, työn käytännön tietoon ja asiakkaiden kokemustietoon. Sosiaalityön asiantuntijuus rakentuu ja vahvistuu käytännön kautta sosiaalisena konstruktiona, jossa sosiaalityöntekijä, asiakas ja muut toimijat vaikuttavat omalla toiminnallaan ja tiedoillaan sosiaalityöhön.

Tutkimustuloksissa sosiaalityön asiantuntijuus ja sosiaalityön professio eivät ilmene täysin samanlaisina kuin tutkielman teoreettisessa osassa ja aikaisemmissa tutkimuksissa, vaan niistä löytyy perinteisen profession sisällöllisiä määreitä ja uusia näkemyksiä nykypäivän sosiaalityöstä. Sosiaalityön asiantuntijuutta ja professiota tarkastellaan yhdessä, mikä näyttäytyy postmodernina sosiaalityönä, niin sanottuna uutena asiantuntijuutena. Sosiaalityöntekijät kuvaavat postmodernia ammatillisuutta kehittyväksi, asiakasmyönteiseksi ja ihmiskasvoiseksi sosiaalityöksi, johon liittyvät työntekijän persoonallisuus, sosiaalisuus ja eettisyys. Sosiaalityön postmoderni asiantuntijuus rakentuu asiakastyössä ja senhetkisessä kulttuurisessa ja yhteiskunnallisessa kontekstissa. Sosiaalityöntekijöiden kuvaamassa postmodernissa sosiaalityössä ei kuitenkaan ilmene tutkimusten usein korostamaa epävarmuutta. Esimerkiksi Piironen (2005) tutkimuksessa postmodernille yhteiskunnalle ominaiset rakenteelliset muutokset aiheuttavat epävarmuutta ja jännitteitä sosiaalityössä.

Tutkielmassani korostuu sosiaalityöntekijöiden näkemys, että nykypäivänä kunnallisessa sosiaalityössä muutos on jatkuvaa ja normaalia. Sosiaalityöntekijöiden on kyettävä kehittämään omaa asiantuntijuuttaan muuttuvaa todellisuutta vastaavaksi. Sosiaalityöntekijät suhtautuvat luottavaisella ja uteliaalla asenteella lähitulevaisuuteen. Työ koetaan mahdollisuutena kehittää itseään entistä paremmaksi sosiaalityön asiantuntijaksi. Sosiaalityöntekijät ovat tyytyväisiä ja sitoutuneita omaan työhönsä, mikä ilmenee tutkielman otsikosta ”*Olen aika lailla unelma-ammattissa*”. Haastateltavien muodostama postmoderni asiantuntijuus sisältää myös ammatti-identiteetin ulottuvuuden sosiaalityöntekijän omakuvassa. Nykypäivänä sosiaalityöntekijän pitää

olla ihmisenä joustava, uudistumiskykyinen ja kehittämismyönteinen, koska jokapäiväisessä työssä sosiaalityön asiantuntijoilta vaaditaan jatkuvaa kehittämistä, kehittymistä sekä muutososaamista.

Haastateltavat käsittävät sosiaalityöntekijän tehtävien vaatiman osaamisen laajana. Työkokemus on tärkein asiantuntijuuden osatekijä, koska työn kautta teorioita ja tieteellistä tietoa voi käyttää ja soveltaa reflektiivisesti. Myös Heikkisen (2008) tutkimus osoittaa, että työkokemus parantaa asiakastyötä ja ammatillisen osaamisen kehittymistä. Sosiaalityöntekijän työssä keskeistä on subjektiivinen käsitys omasta työstä. Pelkkä muodollinen lainsäädäntö ei riitä yksin turvaamaan sosiaalityön ammatillista asemaa, vaan ammatillinen asema on ansaittava tekemällä sosiaalityötä. Haastateltavien erityisasiantuntijuuden alueita ovat lastensuojelu, nuorisotyö, ennalta ehkäisevä sosiaalityö, aikuissosiaalityö, kehittäjä-sosiaalityö ja johtaminen. Haastateltavien tehtävät jakaantuvat selkeästi asiakastyöhön ja hallinnolliseen sosiaalityöhön.

Tutkielmassani en tarkastellut sosiaalityön ammatillista asiantuntijuutta järjestelmälähtöisen tai ongelmalähtöisen perinteen näkökulmasta, vaikka tutkittavien työkonteksti on sosiaalitoimisto. Haastateltavat korostavat ammatillista asiantuntijuutta ja asiakkaan hyvinvointia lähtökohtana. Tutkielmassani yhteiskunnan säästöpuhe, sosiaalityön asiantuntijuus ja hyvinvointi asettuvat vastinkategoriapariksi. Haastateltavien käsityksen mukaan taloudellisia asioita tärkeämpiä ovat sosiaalityön koulutus, ammattitaito, lain noudattaminen, yhteiskuntatiede ja ihmisyyttä. Haastateltavat haluavat vahvistaa humaania, oikeudenmukaista ja sosiaalista ihmiskäsitystä. He ovat tietoisia omista eettisistä periaatteistaan, joiden pohjalta he tekevät yksilöllisiä, moraalisia ja vastuullisia valintojaan asiakkaan edun mukaisesti. Eettisyys näkyy sisäistettynä toimintana jokapäiväisessä työssä, mutta sen merkitys korostuu erityisesti eri intressien ristiriitaisissa asiakkaiden, ammatin, kunnallisen organisaation ja yhteiskunnan välillä. Sosiaalityön asiantuntijuus painottuu asiakkaiden hyvän elämän tukemiseen sekä siihen vaikuttaviin ilmiöihin ja hyvinvointivajeiden korjaamiseen.

Haastateltavat näkevät itsensä myös taitavina ihmissuhdeosaajina. He liittävät vuorovaikutukselliseen ihmistyöhön sosiaalisen ja persoonallisen asiantuntijuuden. Sosiaalityön ammatin vaatimat työtehtävät ja toimintaympäristö määrittävät sosiaalityöntekijän asiantuntijuutta, mutta kuitenkin työntekijän persoonalla on kaikkein suurin merkitys työn toteuttamisessa ja asiakkaan kohtaamisessa. Tuloksissa ilmenee, että sosiaalityön asiakastyö perustuu ihmistieteisiin, ja erityisesti sosiaalipsykologian tietopohjaan. Richmond (1917) ja Toikko (2009) tuovat esiin sosiaalipsykologian näkemyksen, jonka minäteoriassa persoonallisuuden nähdään muodostuvan

sosiaalisuudesta ja yksilöllisyydestä, ja johon näkemykseen yhdyin tutkimustulosteni perusteella. Henkilön yksilöllisyys on luonteeltaan pysyvämpi ominaisuus kuin sosiaalisuus, joka muovautuu vuorovaikutuksessa vastaavasti kuten identiteettikin. Heikkisen (2008) mukaan vasta ammattiuran loppupuolella sosiaalityöntekijöiden työ on enemmän persoonallisesti toteutunutta, jolloin he tarvitsevat enemmän teoreettista tietoa sosiaalityöstä. Tutkimustulokseni osoittavat kuitenkin, että sosiaalityöntekijät toteuttavat persoonallista työtötta jo uransa aikaisemmissa vaiheissa. Tutkielmani sosiaalityöntekijät ovat myös teoreettisesti suuntautuneita yhteiskuntatieteilijöitä. Haastateltavien mielestä teorioita, tilastoja ja ilmiöitä tarvitaan käytännön työssä: arvioinnissa, työtapojen ja menetelmien kehittämisessä sekä asiakaspalvelujen tuottamisessa.

Sosiaalityöntekijät arvostavat sosiaalityötä ja omaa ammattitaitoaan sekä haluavat panostaa hyvän sosiaalityön tekemiseen. Toisaalta tutkimuksessani sosiaalityöntekijät tuovat Mutkan (1985) tutkimien sosiaalityöntekijöiden tapaan esille, että yhteiskunnassa heidät nähdään usein vain vähän arvostettuina ”negatiivisten toimenpiteiden suorittajina”, minkä vuoksi sosiaalityön sisällön selkeyttäminen ja kirkastaminen on olennaisen tärkeää. Sosiaalityön asiantuntijoiden pitää lisätä ammatillista työtään koskevaa tietoa ja julkista viestintää. Asiantuntijatiedon puuttuminen estää sosiaalityön ymmärtämistä, mikä vaikuttaa yhteiskunnan ja julkisuuden ammatille antamaan arvostukseen. Jotta sosiaalityöntekijät voidaan nähdä positiivisessa ja realistisessa valossa, sosiaalityön profiilia pitää nostaa vaikuttamistyöllä ja kannanotoilla. Jäntin (2004) tutkielmassa ilmenee myös, että erityisesti julkisuuskuva ja yliopiston luomat kertomukset vaikuttavat voimakkaasti sosiaalityöntekijöiden ja alan opiskelijoiden ammatti-identiteettiin. Yliopistokoulutuksen kehittäminen ja positiiviset kertomukset julkisuudessa parantaisivat tulevaisuudessa sosiaalityöntekijän ammattitaitoa ja ammattiylpeyttä.

Tutkimukseni tuloksissa ilmenee, että vaikuttamistyö on sosiaalityöntekijöille haasteellista kiireen, lisääntyneiden asiakasmäärien ja epäpätevien työntekijöiden vuoksi. Lisäksi ammatillisen sosiaalityön osaaminen on keskittynyt asiakastyöhön, mistä johtuen, kuten Vaininen (2011) ja Sipiläkin (2008) toteavat, sosiaalityöntekijöillä on hyvät mahdollisuudet vaikuttaa yksilö- ja perhekohtaisen työn toteuttamiseen, mutta vaikuttamistyö oman työyhteisön ulkopuolella jää vähäiseksi.

Piironen (2005) tutkimuksen mukaan sosiaalityöllä on ollut heikko ammatillinen status jo 1990-luvulta lähtien, koska sosiaalityötä ammattina ei arvostettu riittävästi suomalaisessa yhteiskunnassa. Tutkimustulosteni mukaan sosiaalityön ammatin arvostus ei ole muuttunut yhteiskunnassamme yli

kahdenkymmenen vuoden aikana. Pätevien sosiaalityöntekijöiden lisääminen olisi keskeistä ammatin arvostuksen lisäämisessä. Aineistoni vastaajat näkevätkin, että kuntasektorille tulisi palkata vain päteviä sosiaalityöntekijöitä, koska työ on vaativaa julkisen sektorin sosiaalityötä. Pätevät työntekijät vaikuttavat myös julkiseen kuvaan, koko sosiaalityön yleiseen arvostukseen ja palkkaukseen, joilla on vaikutusta sosiaalityöntekijöiden hyvinvointiin ja työssä sitoutumiseen. Pätevien sosiaalityöntekijöiden lisäämisen nähdään vahvistavan sosiaalityön arvostusta ja asemaa professiona. Tutkielmassani kaikki sosiaalityöntekijät eivät kuitenkaan kaipaa yhteiskunnan taholta arvostusta eivätkä ”palkintoja”, vaan itsearvostus riittää kokemaan sosiaalityön merkityksen ja oman ammatillisen asiantuntijuuden. Heikkisen (2008) mukaan sosiaalitoimiston sosiaalityöntekijöiden oman ammatin arvostus kasvattaa sosiaalityöntekijöiden ihmisyyden ja oman ammatillisen aseman kokemista työssä, jonka kautta muodostuu henkilökohtainen merkityssisältö.

Tutkielmassani vastaajien sosiaalinen ulottuvuus asiantuntijuudessa ja tehtävissä ilmenee niin byrokratiatyössä kuin psykososiaalisessa työssä. Sosiaalinen osaaminen sisältää vuorovaikutukseen liittyvän tietotaidon laajasti. Tutkimustulokseni mukaan sosiaalityöntekijöiden sosiaalista osaamista arvostetaan moniammatillisissa verkostoissa aikaisempaa enemmän. Yhteistyö muiden professioiden ja ammattiryhmien kanssa on lisääntynyt, mikä painottaa yhteistyöosaamisen tärkeyttä. Alkuhypoteesini ja tutkimustulokseni johdosta argumentoin, että sosiaalityöntekijä ei saa luovuttaa ”joustavana ja postmodernina asiantuntijana” sosiaalista osaamistaan muiden asiantuntijoiden käyttöön. Näin siitä huolimatta, että professiona sosiaalityöllä ei ole vielä vankkaa asemaa moniammatillisilla areenoilla.

Tutkielmani lähtökohdissa en erottanut subjektiivista identiteettiä ammatillisesta identiteetistä ja teoriaosuudessaakin tarkastelin niitä yhdessä, painottaen enemmän ammatti-identiteettiä. Eräät haastateltavista kuitenkin näkivät, että identiteetti ja ammatti-identiteetti voivat olla yksilön erillisiä osa-alueita, tai että identiteetti sisältää ammatti-identiteetin. Ammatti-identiteetin kategoriat kuvastavat sitä, miten sosiaalityöntekijän identiteetti on jatkuvassa liikkeessä ympäröivässä sosiokulttuurisessa järjestelmässä. Se sallii henkilökohtaisen muutoksen, kasvun, mutta myös identiteetin rikkoutumisen, koska identiteetti on kaiken aikaa rakentuva. Näkemykseni mukaan identiteetti ei kuitenkaan pirstoudu, toisin kuin tutkijat, jotka esittävät sen helposti särkyväksi (vrt. Hall 1999). Haastateltavien identiteetti ei näyttäydä ainoastaan kielellisenä ja diskursiivisesti tuotettuna, vaan ihminen muokkautuu sosiaalisessa vuorovaikutuksessa ja sopeutuu uusiin tilanteisiin. Sosiaalisuus käsite mahdollistaa kokonaisvaltaisen ymmärryksen ihmisestä ja tämä konkretisoituu sosiaalityöntekijöiden käytännön työssä. Haastateltavat liittävät

sosiaalisuuskäsitteen sekä asiantuntijuuteen että ammatti-identiteettiin. Sosiaalisuus kattaa tutkielmassani sosiaalityön kaikki eri kategoriat.

Haastateltavat ovat vahvasti ammatti-identiteettinsä tunnistavia sosiaalityöntekijöitä ja sosiaalijohtajia. He ovat tietoisia ammatti-identiteettinsä muodostumisesta ja sen muuttumisesta eri elämänvaiheissa. He tuntevat hyvin omat osaamisalueensa, kehittämistarpeensa ja vahvat puolensa. Haastateltavat kokevat, että ammatti-identiteetti ei ole staattinen, vaan sen voi sisäistää ammatillisena kasvuna, jonka intensiteetti muuttuu elämän aikana. Riittävän vahva ammatti-identiteetti ja varmuus omasta osaamisesta ja asiantuntijuudesta auttavat selviytymään yhteiskunnan rakennemuutoksessa.

Tammin (2010, 150–156) tutkimuksen tulokset osoittavat, että sosiaalityöntekijöiden henkilökohtaiset ominaisuudet – innovatiivisuus, riskinottokyky, itseluottamus – kuvastavat ”menestyksellisestä yrittäjää bisneselämässä”. Sosiaalityöntekijöiden ammatillinen identiteetti vastaa henkilön ammatillista itsearvostusta, joka koostuu esimerkiksi sitoutuneisuudesta työhön, itsenäisyydestä, ammattikäsitteestä, hyväksynnän tarpeesta, yhteistyökyvystä sekä motivaatiosta kasvuun ja kehitykseen. Tutkimustulokseni ovat samansuuntaiset kuin Tammin tutkimuksessa. Tutkielmani ammatti-identiteettikategoriat ja työhön vaikuttavat henkilökohtaiset ominaisuudet voivat kuvastaa Tammin tutkimuksen mukaisesti ”menestyksellistä yrittäjää”. Mutta oman tutkimustulokseni mukaan ammatti-identiteettikategoriat kuvaavat vielä paremmin ”menestyksellistä johtajaa”. Kategoriat kuvastavat ihanteellisia, tehokkaita ja kulttuurisia johtajuusominaisuuksia eli kategoriapiirteitä, jotka ovat: kunnianhimoinen, päättäväinen, visiönääri, luotettava, nöyrä, osaava, riskien ottaja, rohkaiseva, uhrautuja, myötätuntoinen, tiimien yhdistäjä ja rehellinen sosiaalityöntekijä. Tutkielmani ammatti-identiteettikategoriat ilmentävät hyvää johtajuutta, johtajia joiden taidot, asiantuntijuus, kyvyt ja henkilökohtaiset ominaisuudet riittäisivät myös muutosjohtamiseen. Ammatti-identiteettikategoriat ilmentävät myös eettistä johtajuutta, vahvaa moraalista identiteettiä ja sisäistettyjä arvoja.

Tammin (2010) tutkimien ja oman tutkielmani sosiaalityöntekijöiden ammatti-identiteettien yhteisiä tekijöitä ovat: avoimuus uusille asioille, yhteistyökyky, joustavuus, innovatiivisuus, rohkeus ottaa riskejä, vankka itseluottamus ja päämäärätietoisuus. Tutkielmassani henkilökohtaiset ominaisuudet ovat kategoriapiirteitä, jotka kuvaavat sekä ammatti-identiteettikategorioita että asiantuntijuuden eri kategorioita. Sosiaalityöntekijöiden persoonalliset piirteet ovat humaaneja ja epäitsekkäitä (altruistisia). Sosiaalityöntekijän täytyy olla työssään ammatillisesti ymmärtävä, empaattinen ja

muita huomioonottava. Hänen täytyy olla myös rationaalinen, hyvän analysointikyvyn ja poikkeuksellisia ammatillisia taitoja omaava työntekijä. Kummastakin tutkimuksesta ilmenee, että sosiaalityöntekijät uskovat omiin kykyihinsä ihmissuhdetyössään. Tutkielmassani sosiaalityöntekijät näkevät korkeatasoisen ammatillisen asiantuntijuutensa myös yhteiskunnallisessa ja hallinnollisessa byrokratia- sekä johtamistyössä. Yhteiskunta- tai valtiotieteen maisterina sosiaalityöntekijä voi hakea esimerkiksi kunnanjohtajaksi.

Tutkielmassani kategoria *palkkakuopassa oleva itsenäinen sosiaalityöntekijä* on ainoa negatiivissävytteinen pääkategoria, mikä kertoo rakenteellisesta epäkohdasta ja arvostuksen puutteesta. Yksi suurista yhteiskunnallisen arvostuksen mittareista on palkka. Pätevä sosiaalityöntekijä haluaa muutosta ja siihen on tilausta tämän päivän yhteiskunnassa, kun pätevistä sosiaalityöntekijöistä on pulaa. Haastateltavat näkevät, että sosiaalityöntekijöiden ansiotulot ovat alhaiset koulutustasoon ja työn vaativuuteen nähden. Heikkisen (2008) tutkimustulos vahvistaa, että kyseessä on naisvaltaiselle ammattialalle tyypillinen palkkaus, joka on miesvaltaisia ammattialoja alhaisempi. Työntekijätasolla tulojen kasvu lisäisi sosiaalityöntekijöiden itsetuntoa, toimintavapauksia ja vahvistaisi turvattun elämän saavuttamista työn kautta. Loogisesti palkkakehityksellä olisi positiivista vaikutusta sosiaalityöntekijöiden ammatti-identiteetteihin. Tutkimustulokseni osoittavat, että yliopistokoulutusta, tieteellistä ja käytännön osaamista tarvitaan kunnan sosiaalityössä. Pätevien sosiaalityöntekijöiden tulisi saada enemmän arvostusta ja parempaa palkkaa huomioiden työn vaativuustason suhteessa yliopistokoulutukseen. Tämä vaikuttaisi sosiaalityöntekijöiden ammatti-identiteettiin positiivisella tavalla.

Pro gradu-tutkielmani nimessä oleva sitaatti ”*Olen aika lailla unelma-ammattissa*” kuvaa sosiaalityöntekijän tämän hetkistä näkemystä työstään ja ammattinsa valinnasta. Sosiaalityöntekijän käyttämä ”unelma”-sana kuvastaa onnistunutta kategoriapiirrettä hänen työidentiteetissään. Työntekijän odotukset suhteessa työhön ovat täyttyneet. Sosiaalityöntekijä kokee työn mielekkääksi, minkä vuoksi työ ei ole enää pelkkä suorite ja velvollisuus, vaan se antaa tekijälle tyytyväisyyden tunteen osaamis- ja ammattitaidostaan. Parhaimmillaan sosiaalityö voi luoda myös iloa ja onnistumisen tunnetta sekä työntekijälle että asiakkaille. Sosiaalityöntekijä näkee sosiaalityön tulevaisuuden kehittymisenä ja mahdollisuuksina.

7.2 Koulutuksen merkitys sosiaalityöntekijän asiantuntijuudessa ja ammatti-identiteetissä

Tutkielmassani tarkastelen myös sitä, minkä merkityksen sosiaalityöntekijät antavat yliopistokoulutukselle sosiaalityön ammatillisessa asiantuntijuudessa, ja miten tämä vaikuttaa ammatti-identiteettiin. Tutkimustulos vahvistaa tutkielmani alkuhypoteesin, jonka mukaan koulutus ja teoreettinen tieto vaikuttavat asiantuntijuuteen ja ammatti-identiteettiin. Yliopisto-opiskelu luo perustan pitkäjänteiseen tietoon ja tiedonhaluun, jotka vahvistavat yksilön asiantuntijuutta ja mahdollistavat asiantuntijuuden kasvun. Haastateltavien mukaan yliopistokoulutuksella on henkilökohtaista merkityssisältöä, joka on muuttanut koko ajattelu- ja suhtautumistavan asioihin, ihmisiin ja tieteeseen. Se on opettanut nöyryyttä ja viisautta, mikä näkyy henkilön identiteetissä ja ammatti-identiteetissä.

Sosiaalityöntekijöiden mielestä ilman yliopistokoulutusta, ammatillista pätevyyttä ja teorian hallintaa ei voisi tehdä sosiaalityöntekijän eikä sosiaalijohtajan työtä. Koulutus lisää varmuutta ja maisterikoulutus avaa uusia mahdollisuuksia työelämään. Korkeakoulututkinto ja tieteellinen tieto helpottavat ammatillisuuden toteuttamista käytännön työssä. Haastateltavat ovat teoreettisesti suuntautuneita sosiaalityöntekijöitä ja yhteiskuntatieteilijöitä, jotka ovat kiinnostuneita ympärillä olevasta maailmasta ja ilmiöistä. Korkeakoulutettu sosiaalityöntekijä kykenee toimimaan kaikista yhteiskuntaluokista tulevien ihmisten kanssa. Akateeminen tutkinto ja tieteellinen tieto antavat pohjaa asiakkaiden kohtaamisille ja hyvälle neuvottelu- ja kommunikaatiotaidolle.

Tutkimustulos vahvistaa myös oletusta siitä, että yliopistokoulutus ja työkokemus kehittävät asiantuntijuutta ja jalostavat ammatti-identiteettiä. Sosiaalityössä ei kuitenkaan riitä pelkkä tieteellinen tieto ja työntekijän muodollinen pätevyys, vaikka ne ovat työn peruslähtökohtia. Haastateltavat sosiaalityöntekijät painottavat käytännön työssä yhteiskuntatieteellistä ja vuorovaikutuksellista osaamista, arvo-osaamista, sosiaalityön tieteellistä ja metodista osaamista sekä muutososaamista. Yliopistokoulutetut sosiaalityöntekijät ovat sitoutuneet vahvasti ammatilliseen eetokseensa ja työnsä jatkuvaan kehittämiseen. Asiantuntijuudessa on mahdollisuus kehittyä ylemmälle tehtävätasolle, johon vaikuttavat teoreettinen tausta ja tieteellinen tieto.

Tutkimustuloksen mukaan teoriapohja on sosiaalityön asiantuntijuuden ja ammattitaidon kivijalka. Teoriapohjan tietoa voi kasvattaa, uudistaa, soveltaa ja syventää koulutuksen avulla. Haastateltavien tehtävät ja työyhteisöt ovat vaihtuneet useasti työuran aikana, mutta henkilökohtainen kehitys ja

kehittäminen jatkuvat toimintaympäristöjen muutoksista huolimatta. Tutkimuksessa nousee esiin, että yliopistokoulutuksen tuomaa tietoa ja osaamista pitäisi voida hyödyntää enemmän rakenteisiin vaikuttamisessa ja johtamistehtävissä, eikä vain asiakastyössä. Toisaalta nykypäivänä, sosiaalisten ongelmien ja huono-osaisuuden lisääntyessä tarvitaan entistä enemmän sosiaalityön korkeatasoista asiantuntijuutta ja osaamista turvaamaan asiakaspalvelun laatua.

Vastaajista kukaan ei näe yliopistokoulutuksessa ja käytännön työssä ristiriitaa, vaan he puhuvat luonnollisesta jatkumosta ja toisiaan täydentävistä osa-alueista. Akateemisuus on hyvä lisäarvo, mutta pelkästään ylivertaisen tiedollisen osaamisen avulla ei pärjää haastavassa työssä. Mikään tutkinto ei valmista suoraan asiantuntijaa eikä vahvan ammatti-identiteetin omaavia työntekijöitä. Osa haastateltavista kritisoi sitä, että yliopistokoulutuksen ja käytännön työn välillä ei ole konkreettista yhteyttä. Tämä ilmenee esimerkiksi siten, että tutkimukset eivät kohdistu niihin aiheisiin, joiden tietoa käytännön työelämän vaatimuksissa ja muutoksissa tarvittaisiin. Opetussisältöjen rakenteisiin ollaan pääpiirteissään tyytyväisiä, mutta käytännön työssä huomataan eri yliopistoista valmistuneiden opiskelijoiden välillä eroja osaamistasossa.

Tutkielmani pohjalta näen tärkeimmän jatkotutkimusaiheen liittyvän perinteiselle professionille usein annettavaan negatiiviseen kategorialeimaan. Haluan kritisoida postmodernin ajattelun mukaista näkemystä, jossa professio jatkuvasti muuttuu ja muokkautuu moniammatillisissa yhteisöissä. Jatkuva muutos voi hävittää sisällöllistä asiantuntijuutta ja profession ytimen. Uudistusturbulenssissa on haastavaa säilyttää oma integriteetti ja sosiaalityön perustavat toimintaperiaatteet. Sosiaalityö ei saisi menettää kiinnostusta tavoitella professionaalista erityisasemaa yhteiskunnallisena toimijana ja sosiaalisena ihmisosaajana. Erityisasemansa avulla sosiaalityö pystyy määrittelemään oman paikkansa ja tehtävänsä suhteessa eri ammattikuntien asemaan ja osaamisen tunnustamiseen. Sosiaalityön käytäntöä pitäisi aina tarkastella sen oman profession ja tietoperustan näkökulmasta. Sosiaali- ja terveydenhuollon uudistuksissa on oltava mukana korkeatasoiset sosiaalipalveluiden asiantuntijat, jotka voivat vaikuttaa tuleviin lakiluonnoksiin ja merkitysvarantojen luomiseen. On tärkeää kysyä, kuinka paljon sosiaali- ja terveydenhuollon yhdistämisessä huomioidaan sosiaalityön asiantuntijuus vai huomioidaanko siinä etupäässä terveydenhuollon professioiden asiantuntijuus?

LÄHTEET

Aaltola, Juhani & Valli, Raine (2001) Ikkunoita tutkimusmetodeihin 1. Metodien valinta ja aineiston keruu: vinkkejä aloittelevalle tutkijalle. 3. painos. Jyväskylä: PS-kustannus.

Abbot, Andrew (1988) *The system of Professions. An Essay on the Division of Expert Labour.* Chicago: Chicago University Press.

Abbot, Pamela & Meerabeau, L (1998) *Professionals, Professionalization and the Caring professions.* Teoksessa Pamela Abbot & Lisbeth Meerabeau (toim.) *The Sociology of the Caring Professions.* UCL PRESS.

Alasuutari, Pertti (2007) *Yhteiskuntateoria ja inhimillinen todellisuus.* Helsinki: Gaudeamus.

Alkula, Tapani & Pöntinen, Seppo & Ylöstalo, Pekka (1994) *Sosiaalitutkimuksen kvantitatiiviset menetelmät.* Juva: WSOY.

Allardt, Erik (1986) *Hyvinvoinnin ulottuvuuksia.* Porvoo-Helsinki: WSOY.

Antaki, Charles & Widdicombe, Sue (1998) *Identity as an Achievement and as a Tool.* Teoksessa Charles Antaki & Sue Widdicombe (toim.) *Identities in Talk.* London: Sage, 1–14.

Austen, David M. (1983) *The Flexner Myth and History of Social Work.* *Social Service Review* 57 (3), 357–377.

Baker, Carolyn D. (1997) *Membership Categorization and Interview Accounts.* Teoksessa David Silverman (toim.) *Qualitative Research: Theory, Method and Practise.* London: Sage 130–143.

Bauman, Zygmunt (1996) *Postmodernin lumo.* Jyväskylä: Gummerus.

Bauman, Zygmunt (2004) *Liquide Sociality.* Teoksessa Nicholas Gane (toim.) *The Future of Social Theory.* London: Continuum, 15–45.

Berger, Peter L. & Luckmann, Thomas (1994, alkuper. 1966). *Todellisuuden sosiaalinen rakentuminen. Tiedonsosiologinen tutkielma.* Helsinki: Gaudeamus.

Berliner, Davis (1988) *The Development of Expertise in Pedagogy.* American Association of Colleges for Teacher Education. Washington DC.

- Blennberger, Erik (2000) Etik för socialt arbete. Teoksessa Anna Meeuwisse, Sune Sunesson & Hans Swärd (toim.) Socialt arbete. En grundbok. Stockholm: Natur och Kultur, 141–155.
- Blom, Raimo & Mamia, Tero & Ketola, Tanja (2006) Tuloksellisuus ja hyvinvointi tietoyhteiskunnan työorganisaatiossa. Teoksessa Tero Mamia & Harri Melin (toim.) Kenen ehdoilla työ joustaa? Helsinki: Työministeriö, 179–243.
- Bozemahn, Barry (1993) Theory, wisdom and the character of knowledge in public management: a critical view of the theory-practise linkage. Teoksessa Barry Bozeman (toim.) Public management. The state of the art. San Francisco: Jossey-Bass Publishers, 27–40.
- Burr, Vivien (1995) An Introduction to Social Constructionism. London: Routledge.
- Buttny, Richard (1993) Social accountability within communication. London: Sage Publications
- Brink, Steven (1992) Eliot Freidson's contribution to the sociology of professions. Work and occupations 20 (3), 259–278.
- Castells, Manuel (1997) The Power of identity. The information Age. Economy, Society and Culture. Vol 2/1997. Malden. Blackwell Publishers.
- D'Cruz, Heather & Jones, Martyn (2004) Social work Research. Ethical and Political Contexts. Sage 2004.
- Dellgran, Peter & Staffan Höjer (2000) Mot ett smalare socialt arbete? Om den akademiska kunskapsproduktionen i utbildning och forskning. Teoksessa Anna Meeuwisse, Sune Sunesson & Hans Swärd (toim.) Socialt arbete. En grundbok. Stockholm: Natur och Kultur, 282–300.
- Drury-Hudson, Julie (1999) Decision Making in Child Protection: the Use of Theoretical, Empirical and Procedural Knowledge by Novices and Experts and Implications for Fieldwork Placement. British Journal of Social Work 29 (1), 147–169.
- Edwards, Derek (1997) Discourse and Cognition. London: Sage
- Eräsaari, Risto (1997) Mistä asiantuntijuus on kotoisin? Teoksessa Juhani Kirjonen, Pirkko Remes & Anneli Eteläpelto (toim.) Muuttuva asiantuntijuus. Koulutuksen tutkimuslaitos. Jyväskylä: Jyväskylän yliopistopaino, 62–72.

- Eräsaari, Risto (2002) Avoimen asiantuntijuuden analytiikka. Teoksessa Ilkka Pirttilä & Susan Eriksson (toim.) Asiantuntijoiden areenat. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto. SoPhi, 21–38.
- Eskola, Marjatta (1991) Metodisuus ja ohjautuminen sosiaalityössä. Teoksessa R. Ruuskanen. Sosiaalityö ja työnohjaus. Sosiaalityön vuosikirja 1991. Helsinki: Sosiaalityöntekijäin liitto, 54–75.
- Eskola, Marjatta (2003) Aina voi tehdä toisin. Asiakkaan avun tarpeen ja menettelytavan välisestä suhteesta muodostuu sosiaalityön laadun mitta. Teoksessa Merja Laitinen & Anneli Pohjola (toim.) Sosiaalisen vaihtuvat vastuut. Juva: PS-kustannus, 108–127.
- Eteläpelto, Anneli (2007) Työidentiteetti ja subjektiivisuus rakenteiden ja toimijuuden ristiaallokossa. Teoksessa Anneli Eteläpelto, Kaija Collin & Jaana Saarinen (toim.) Työ identiteetti ja oppiminen. Helsinki: WSOY Oppimateriaalit, 90–142.
- Eteläpelto, Anneli & Vähäsantanen, Katja (2006) Ammatillinen identiteetti persoonallisena ja sosiaalisena konstruktiona. Teoksessa Anneli Eteläpelto & Jussi Onnismaa (toim.) Ammatillisuus ja ammatillinen kasvu. Aikuiskasvatuksen 46. Vuosikirja. Kansanvalistusseura ja Aikuiskasvatuksen tutkimusseura. Vantaa: Dark, 26–49.
- Filander, Karin (2006) Työ, koulutus ja katoavat ammatti-identiteetit. Teoksessa Jarkko Mäkinen, Erkki Olkanuora, Risto Rinne & Asko Suikkanen (toim.) Elinkautisesta työstä elinikäiseen oppimiseen. Keuruu: Ps-kustannus, 43–60.
- Firth, Alan (2009) Ethnomethodology. Teoksessa Sigurd D'hondt, Jan-Ola Östman & Jef Verschueren (toim.) The Pragmatics of Interaction: Handbook of Pragmatics Highlights. Volume 4, 66–78.
- Fook, Jan (2000) Deconstructing and reconstructing professional expertise. Teoksessa Fawcett, Barbara & Featherstone, Brid & Fook, Jan & Rossiter, Amy (toim.) Practise and research in social work. Postmodern feminist perspectives. London: Routledge, 104–119.
- Fook, Jan (2002) Social Work. Critical theory and Practise. London: Sage Publications.
- Fook, Jan & Gardner, Fiona (2006) Practising critical reflection: “Nothing ventures, Nothing gained”. Journal of Social Work Education 26 (5), 520–533.
- Freidson, Eliot (1994) Professionalism Reborn. Theory, Prophecy and Policy. Great Britain Cambridge: University of Chicago Press.

- Garfinkel, Harold (1967) *Studies in Ethnomethodology*. Cambridge: Polity Press.
- Gergen, Kenneth. J (1998) *Narrative, Moral Identity and Historical consciousness: A Social Constructionist Account*.
- Giddens, Anthony (1994) *Beyond Left and Right. The Future of Radical Politics*. Cambridge: Polity Press.
- Goffman, Erving (1986/1963) *Stigma. Notes on the management of spoiled identity*. New York: A Touchstone Book. Published by Simon & Schuster.
- Granfelt, Riitta (1998) *Kertomuksia naisten kodittomuudesta. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 702*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Gredig, Daniel & Marsh, Jeanne C. (2010) *Improving Intervention and Practise*. Teoksessa Ian Shaw, Katharine Briar-Lawson, Joan Orme ja Roy Ruckdeschel (toim.) *The SAGE Handbook of Social Work Research*. London: SAGE Publications, 64–82.
- Hall, Stuart (1999) *Identiteetti*. Tampere: Vastapaino.
- Hall, Christopher & Slembrouck, Stef & Sarangi, Srikant (2006) *Language Practices in Social Work. Categorisation and Accountability in Child Welfare*. London: Routledge.
- Haraway, David (1991) *Situated knowledge: The science question in feminism and privilege of partial perspective*. Teoksessa David Haraway (toim.) *Simians, Cyborgs and Women. The Reinvention of Nature*. London: Free Association Books, 183–202.
- Healy, Karen (2000) *Social work practices. Contemporary perspectives on change*. London and New York: Sage.
- Healy, Karen (2005) *Social work theories in context. Creating frameworks for practise*. New York: Palgrave.
- Helne, Tuula (2003) *Sosiaalipolitiikka epävarmassa maailmassa*. Teoksessa Tuula Helne, Raija Julkunen, Jouko Kajanoja, Sini Laitinen-Kuikka, Tiina Silvasti & Jussi Simpura. *Sosiaalinen politiikka*. Helsinki: WSOY.

Heikkinen, Jarmo (2008) Sosiaalityön ammattikuva sosiaalihuollossa – Tutkimus sosiaalityöntekijöiden näkemyksistä ja kokemuksista sosiaalitoimiston ammatillisesta sosiaalityöstä. Kuopion yliopiston julkaisuja E. Yhteiskuntatieteet no 161. Kuopio: Kuopion yliopisto.

Heritage, John (1996) Harold Garfinkel ja etnometodologia. Helsinki: Gaudeamus.

Hester, Stephen & Eglin, Peter (1997) Membership Categorisation Analysis: An introduction. Teoksessa Stephen Hester & Peter Eglin (toim.) Culture in Action. Studies in Membership Categorisation Analysis. Washington DC: International Institute for Ethnomethodology and Conversation Analysis & University Press of America, 1–24.

Hirsjärvi, Sirkka & Hurme, Helena (2011) Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Gaudeamus.

Hirvonen, Elna (2009) Nuorisotyö sosiaalisen asiantuntijuuden areenoilla. Teoksessa Suvi Raitakari & Elina Vironkannas (toim.) Nuorisotyön ja sosiaalityön jaetut kentät: puheenvuoroja asiantuntijuudesta, käytännöistä ja kohtaamisista. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto ja Nuorisotutkimusseura, 41–62.

Houtsonen, Jarmo (2006) Koulun symbolinen järjestys, elämänkulku ja identiteetti. Teoksessa Ari Antikainen, Risto Rinne & Leena Koski (toim.) Kasvatussosiologia 3. uudistettu painos. Kasvatustiede. Helsinki: WSOY Oppimateriaalit, 253–276.

Jauhiainen, Arto & Rinne, Risto (1988) Koulutus, professionaalistuminen ja valtio. Julkisen sektorin koulutettujen reproduktioammattikuntien muotoutuminen Suomessa. Turun yliopiston kasvatustieteiden tiedekunta. Julkaisusarja A:128. Turku.

Jacobson, Kristen & Crockett, Lisa J (2000) Parental monitoring and adolescent adjustment: An ecological perspective. Journal of Research on Adolescence 10 (1), 65–97.

Jayysi, Lena (1984) Categorization and Moral Order. London: Routledge and Kegan Paul.

Jayysi, Lena (1991) Values and Moral Judgement. Communicative Praxis as a Moral Order. Teoksessa Graham Button (toim.) Ethnomethodology and Human Sciences, 227–251.

Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi & Pösö, Tarja (1996) Tulkitseva sosiaalityö. Teoksessa Arja Jokinen, Kirsi Juhila ja Tarja Pösö (toim.) Sosiaalityö, asiakkuus ja sosiaaliset ongelmat – konstruktionistinen näkökulma. Helsinki: Sosiaaliturvan keskusliitto, 9–31.

Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero (2012) *Kategoria-analyysin teesit*. Teoksessa Arja Jokinen, Kirsi Juhila & Eero Suoninen (toim.) *Kategoriat, kulttuuri & moraali*. Tampere: Vastapaino.

Jokinen, Jyrki (2002) *Aikuisopettajan identiteetti: Yksinäisestä sankariopettajasta tiimiytyneeseen yrittäjään*. Tampere: Acta Universitatis Tamperensis 898.

Juhila, Kirsi & Forsberg, Hannele & Roivainen, Irene (toim.) (2002) *Marginaalit ja sosiaalityö. Sosiaalityön vuosikirja 2001*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto: SoPhi.

Juhila, Kirsi (2006) *Sosiaalityöntekijöinä ja asiakkaina. Sosiaalityön yhteiskunnalliset tehtävät ja paikat*. Tampere: Vastapaino

Juhila, Kirsi & Jokinen, Arja & Suoninen, Eero (2012) *Kategoria-analyysin juuret*. Teoksessa Arja Jokinen, Kirsi Juhila & Eero Suoninen (toim.) *Kategoriat, kulttuuri & moraali*. Tampere: Vastapaino.

Julkunen, Raija (2004) *Suunnanmuutos. 1990-luvun sosiaalipoliittinen reformi Suomessa*. Tampere: Vastapaino.

Jäntti, Tiina (2004) *Sosiaalityön opiskelijoiden näkemys sosiaalityöntekijöiden ja sosiaalityön opiskelijoiden ammatti-identiteetistä sekä oman ammatti-identiteetin kehittymisestä -näkökulmana Paul Ricoeur'in teoria narratiivisesta identiteetistä*. Kuopion yliopisto: Sosiaalityön ja sosiaalipedagogiikan laitos. Sosiaalityön pro gradu –tutkielma.

Järviluoma, Helmi (1995) *Musiikkimaailmoja ja äänimaisemia: Virtain kuulokulma*. Tampere: Tampereen yliopiston kansanperinteen laitos.

Kaunismaa, Pekka & Laitinen, Arto (1998) *Paul Ricoueur ja narratiivinen identiteetti*. Teoksessa Petri Kuhmonen & Seppo Sillman (toim.) *Jaettu jana, ääretön raja*. Filosofian julkaisuja 65, 168–195. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Karvinen, Synnöve (1996) *Sosiaalityön ammatillisuus modernista professionaalisuudesta reflektiiviseen asiantuntijuuteen*. Kuopion yliopiston julkaisuja E. Yhteiskuntatieteet 34. Kuopio: Kuopion yliopiston painatuskeskus.

Karvinen, Synnöve (2000) Sosiaalityön tutkimuksen metodologiset jännitteet. Teoksessa Synnöve Karvinen, Tarja Pösö & Mirja Satka (toim.) Sosiaalityön tutkimus. Metodologisia suunnistuksia. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto SoPhi 48, 9–31.

Karvinen-Niinikoski, Synnöve & Meltti, Tero (2003) Muutosprosesseissa ristiriitaistuva sosiaalityö. Teoksessa Mirja Satka, Anneli Pohjola & Marketta Rajavaara (toim.) Sosiaalityö ja vaikuttaminen. Jyväskylän yliopisto So Phi 76. Jyväskylä: Minerva, Jyväskylän yliopisto, 31–53.

Karvinen-Niinikoski, Synnöve (2005) Sosiaalityön opetus, tutkimus ja kehittyvä asiantuntijuus. Teoksessa Mirja Satka, Synnöve Niinikoski-Karvinen, Marianne Nylund & Susanna Hoikkala (toim.) Sosiaalityön käytäntötutkimus. Helsinki: Palmenia-kustannus, 73–96.

Karvinen-Niinikoski, Synnöve & Salonen, Jari & Meltti, Tero & Yliruka, Laura & Tapola-Haapala, Maria & Björkenheim, Johanna (2005) Konstikas sosiaalityö 2003. Suomalaisen sosiaalityön todellisuus ja tulevaisuuden näkymät. Sosiaali- ja terveysministeriö Selvityksiä 28. Helsinki.

Karvinen-Niinikoski, Synnöve & Satka, Mirja & Nylund, Marianne (2005) Mitä sosiaalityön käytäntötutkimus on? Teoksessa Mirja Satka, Synnöve Niinikoski-Karvinen, Marianne Nylund & Susanna Hoikkala (toim.) Sosiaalityön käytäntötutkimus. Helsinki: Palmenia-kustannus, 9–19.

Karvinen-Niinikoski, Synnöve (2005) Reflektiivisyys ja asiantuntijuus. *FinSoc* 2005 (2), 18–21.

Karvinen-Niinikoski, Synnöve (2009) Postmoderni sosiaalityö. Teoksessa Mikko Mäntysaari, Anneli Pohjola & Tarja Pösö (toim.) Sosiaalityö ja teoria. Juva: WS Bookwell, 131–159.

Karvinen-Niinikoski, Synnöve (2010) Ongelmanratkaisuperinne ja kriittinen ammatillisuus sosiaalityössä. Teoksessa Merja Laitinen & Anneli Pohjola (toim.) Asiakkuus sosiaalityössä. Helsinki: Gaudeamus, 247–276.

Kemppainen, Tarja (2006) Sosiaalityöntekijät 2015. Teoksessa Matti Vuorensyrjä, Merja Borgman, Tarja Kemppainen, Mikko Mäntysaari & Anneli Pohjola (toim.) Sosiaalialan osaajat 2015. Sosiaalialan osaamis-, työvoima- ja koulutustarpeiden ennakointihanke (Sotenna): loppuraportti. Sosiaalityön julkaisusarja 4. Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, 230–256.

Kirpal, Simone (2004) ”Work identities of nurses: Between caring and efficiency demands”. *Career Development International* 9 (3), 274–304.

- Kohl, Johanna (2006) Sosiaalinen ulottuvuus tulevaisuuden voimavarana. Avauksia rajapintakeskustelulle. Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskuksen julkaisu 2006/26. Helsinki: Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskus.
- Koivunen, Hannele (1998) Hiljainen tieto luovuuden lähteenä. Teoksessa taide tiedon lähteenä. Bardy, Marjatta (toim.) Jyväskylä: Atena kustannus, 201–219.
- Konttinen, Esa (1997) Professionaalinen asiantuntijatyö ja sen haasteet myöhäismodernissa. Teoksessa Juhani Kirjonen, Pirkko Remes & Anneli Eteläpelto (toim.) Muuttuva asiantuntijuus. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, Koulutuksen tutkimuslaitos, 48–61.
- Korkiamäki, Riikka (2009) ”Kaljaporukoita” vai ”ihan tavallisia koviksia” – osallisuus vertaisryhmässä nuorten määrittelyn kohteena. Teoksessa nuorisotyön ja sosiaalityön jaetut kentät. Puheenvuoroja asiantuntijuudesta, käytännöistä ja kohtaamisista. Suvi Raitakari & Elina Vironkannas (toim.) Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura. Julkaisu 96. Jyväskylä: Gummerus.
- Kröger, Teppo (1990) Sosiaalityötä pienessä maalaiskunnassa. Tampereen yliopisto. Sosiaalipolitiikan tutkimuksia. Sarja B, nro 7. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Kulmala, Anna (2006) Kerrottuja kokemuksia leimatusta identiteetistä ja toiseudesta. Tampere: Acta Universitatis Tamperensis 1148.
- Kuula, Arja (2006) Tutkimusetiikka. Aineistojen hankinta, käyttö ja säilytys. Tampere: Vastapaino.
- Laitinen, Merja & Pohjola, Anneli (toim.) (2010) Asiakkuus sosiaalityössä. Helsinki: Gummerus.
- Launis, Kirsti (1997) Moniammatillisuus ja rajojen ylitykset asiantuntijatyössä. Teoksessa Juhani Kirjonen, Pirkko Remes & Anneli Eteläpelto (toim.) Muuttuva asiantuntijuus. Jyväskylä: Koulutuksen tutkimuslaitos, 122–133.
- Layder, Derek (1993) *New Strategies in Social Research. An introduction and Guide.* Cambridge. Polity Press.
- Lee, John R.E. (1991) *Language and Culture. The Linguistic Analysis of Culture.* Teoksessa Graham Button (toim.) *Ethnomethodology and the Human Sciences.* Cambridge: Cambridge University Press, 196–226.

- Lepola, Kaisa (2008) ”Jos en olisi sosiaalityöntekijä, mitä olisin?” Narratiivinen tutkimus sosiaalityön vaikutuksista työntekijän identiteettiin. Tampereen yliopisto: Sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön laitos. Sosiaalityön pro gradu -tutkielma.
- Loxley, Ann (1997) *Collaboration in Health and Welfare. Working with difference*. Jessica Kingsley Publishers. London and Bristol, Pennsylvania.
- Lovelock, Robin & Lyons, Karen & Powell, Jackie (2004) (toim.) *Reflecting on Social Work – Discipline and Profession*. Aldershot and Burlington: Ashgate.
- Lowendahl, Bente R. (1997) *Strategy Management of Professional Service Firms*. Kööpenhamina: Handelshöjskolens forlag.
- Liotard, Jean-Francois (1985) Tieto postmodernissa yhteiskunnassa. Jyväskylä: Vastapaino, 13–28.
- Mason, Jennifer (2002) *Qualitative Researching*. London: Sage publications.
- McDonald, Catherine (2006) *Challenging social work. The context of practise*. New York: Palgrave Macmillan.
- Mead, George H. (1952 korjattu versio; alkuperäinen 1934) *Mind, Self and Society*. Chicago: University of Chicago Press.
- Meeuwisse, Anna & Swärd, Hans (2005) Hur lär man sig socialt arbete i Norden? *Nordisk socialt arbeid* 25 (2), 122–137.
- Mutka, Ulla (1985) *Sosiaalityöntekijöiden työtyytyväisyys*. Jyväskylän yliopisto. Yhteiskuntapolitiikan laitos. Tutkimuksia nro 46. Jyväskylä.
- Mutka, Ulla (1998) *Sosiaalityön neljäs käänne. Asiantuntijuuden mahdollisuudet vahvan hyvinvointivaltion jälkeen*. Jyväskylän yliopisto SoPhi 27. Jyväskylä.
- Niemelä, Pauli (1984) *Sosiaalityön ja sosiaalityön paikka tieteiden joukossa*. Sosiaalityön Vuosikirja 84. Vammala: Sosiaalityöntekijäin liitto, 56–82.
- Niemelä, Pauli (1985) *Sosiaalityön ammattikuva terveydenhuollossa*. Sosiaalipoliittisen yhdistyksen tutkimuksia 44/1985. Helsinki: Sosiaalityöntekijäin liitto.
- Niemelä, Pauli & Juha Hämäläinen (2001) *Työuupumuksen ehkäisy ja lievittäminen sosiaalialan asiantuntijatehtävissä. Kolmen interventiomallin kokeilu ja arviointi*. Kuopion yliopiston selvityksiä

E. Yhteiskuntatieteet 25. Sosiaalitieteiden laitos. Kuopio: Kuopion yliopisto. Kuopion yliopiston painatuskeskus.

Niemelä, Pauli (2006) Hyvinvoinnin käsite toiminnan teorian valossa. Teoksessa Pauli Niemelä & Terho Pursiainen (toim.) Hyvinvointi yhteiskuntapoliittisena tavoitteena. Sosiaalipoliittisen yhdistyksen tutkimuksia nro 62. Kuopion yliopisto, 67–79.

Niemelä, Pauli (2008) Inhimillisen toiminnan teoria. Toiminnan systemaattista jäsentämistä ja sovellusesimerkkejä. Teoksessa Petteri Niemi & Tuija Kotiranta (toim.) Sosiaalisen normatiivinen perusta. Helsinki: Gaudeamus, Palmenia-sarja, 221–239.

Niemelä, Pauli (2009) Ihmisen toiminnallisuus ja hyvinvointi sosiaalityön teoreettisen ymmärryksen perustana. Teoksessa Mikko Mäntysaari, Anneli Pohjola & Tarja Pösö (toim.) Sosiaalityö ja teoria. Jyväskylä: PS-kustannus, 209–236.

Niiranen-Linkama, Päivi (2005) Sosiaalisen transformaatio sosiaalialan asiantuntijuuden diskurssissa. Jyväskylä studies in education, psychology and social research 272. Jyväskylä: Jyväskylä University Printing House.

Nikander, Pirjo (2010) Jäsenkategoria-analyysi ja haastattelun kulttuuriset jäsennykset. Teoksessa Johanna Ruusuvaara, Pirjo Nikander & Matti Hyvärinen (toim.) Haastattelun analyysi. Tampere: Vastapaino, 242–268.

Nonaka, Ikujiro & Takeuchi, Hirotaka (1995) The Knowledge-Creating Company. How Japanese Companies Create the Dynamics of Innovation. New York: Oxford University Press.

Nygren, Lennart (2006). Socialt arbete som ämne. Teoksessa Anna Meuwisse, Sune Sunesson & Hans Swärd (toim.) Socialt arbete. En grundbok. Stockholm: Natur och Kultur, 303–318.

Ojanen, Markku (1994) Mikä minä on? Minän rakenne, kehitys, häiriöt ja eheytyminen. Tampere: Kirjatoimi.

Pawson, Ray & Boaz, Annette & Grayson, Lesley & Long, Andrew & Barnes, Colin (2003) Types and quality of knowledge in social care. Knowledge Review 3. Social Care Institute for Excellence. <http://www.scie.org.uk/publications/knowledgereviews/kr03.pdf> Viitattu 1.3.2013.

Payne, Malcolm (1996) What is Professional Social Work? Birmingham: Venture Press.

- Payne, Malcolm (2005) *Modern social work theory*. Third edition. Houndmills: Palgrave Macmillan.
- Payne, Malcolm & Askeland, Gurid Aga (2008) *Globalisation and international social work. Postmodern change and challenge*. Aldershot: Ashgate.
- Piiroinen, Hannu (2005) *Epävarmuus, muutos ja ammatilliset jännitteet. Suomalainen sosiaalityö 1990-luvulla sosiaalityöntekijöiden ammatillisissa tulkinnoissa*. Jyväskylä studies in education, psychology and social research nro 264. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Pincus, Allen & Minahan, Anne (1973) *Social Work Practise: Model and Method*. Itasca, Illinois: F.E. Peacock Publishers.
- Pohjola, Anneli (1998) *Sosiaalityön yliopistollisen koulutuksen kehittäminen*. Koulutus- ja tiedepolitiikan julkaisusarja. Sosiaalityön selvityshenkilön raportti opetusministeriölle 27.2.1998. Helsinki: Opetusministeriö.
- Pohjola, Anneli (2003) *Tutkijan eettiset sitoumukset*. Teoksessa Pohjola Anneli (toim.) *Eettisesti kestävä sosiaalitutkimus*. Lapin yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja C. Työpapereita 47. Rovaniemi: Lapin yliopiston yhteiskuntatieteiden tiedekunta.
- Pohjola, Anneli (2007) *Merkintöjä sosiaalityön asiantuntijuudesta*. Teoksessa Kerttu Vesterinen (toim.) *Kiitos kysymyksestä*. Pohjois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskuksen julkaisusarja 27. Rovaniemi: Pohjois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus, 6–18.
- Pohjola, Anneli (2009) *Asiakas sosiaalityön subjektina*. Teoksessa Pohjola Anneli & Laitinen Merja (toim.) *Asiakkuus sosiaalityössä*. Helsinki: Gaudeamus.
- Poikela, Esa (2005) *Luottamusta luova kehityskeskustelu*. Teoksessa Poikela, Esa (toim.) *Oppiminen ja sosiaalinen pääoma*. Tampere: University Press, 31-52.
- Potter, Jonathan (1996) *Discourse, Rhetoric and Social Construction*. London: SAGE Publications.
- Powell, Thomas C (2001) *Competitive Advantage: Logical and Philosophical Considerations*. *Strategic Management Journal* 22(9), 875–888.
- Rajavaara, Marjatta (1986) *Professionaalistaminen sosiaalityön muutosstrategiana*. Teoksessa Antti Karisto & Tapani Purola (toim.) *Sosiaalityön kehittäminen – taustoja, reunaehtoja, näkökulmia*. Helsingin yliopisto. Lahden tutkimus- ja koulutuskeskus. Lahti: Helsingin yliopistopaino, 43–68.

- Raunio, Kyösti (2004) Olennainen sosiaalityössä. Helsinki: Gaudeamus.
- Raunio, Kyösti (2009) Olennainen sosiaalityössä. Toinen, uudistettu painos. Helsinki: Gaudeamus.
- Richmond, Mary (1917) Social Diagnosis. New York: Russel Sage Foundation.
- Ricoeur, Paul (1991) Narrative Identity. Teoksessa David Wood (toim.) On Paul Ricoeur: Narrative and Interpretation. London and New York: Routledge.
- Roivainen, Irene (1999) Sokeripala metsän keskellä. Lähiö sanomalehden konstruktiona. Helsinki: Helsingin kaupungin tietokeskus.
- Rostila, Ilmari (2001) Tavoitelähtöinen sosiaalityö. Voimavarakeskeisen ongelman ratkaisun perusteet. Jyväskylän yliopisto SoPhi 61. Jyväskylä.
- Ruusuvuori, Johanna (2001) Harvey Sacks: arkielämän metodit ja keskustelunanalyysi. Teoksessa Vilma Hänninen, Jukka Partanen & Oili-Helena Ylijoki (toim.) Sosiaalipsykologian suunnannäyttäjät. Tampere: Vastapaino, 383–405.
- Räty, Olli (1987) Työ ja koulutus. Juva: WSOY.
- Rönnemaa, Johanna (2005) Sosiaalityöntekijät työurilla. Kyselytutkimus ylemmän korkeakoulun suorittaneilla, sosiaalityöntekijöiden pätevyuden omaavien, työntekijöiden työurista, työuriin vaikuttaneista tekijöistä, työlle annetuista merkityksistä ja uranäkymistä. Pro gradu –tutkielma. Tampereen yliopisto. Sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön laitos. Tampere.
- Saarnio, Pekka (1993) Noviisista ekspertiksi. Sosiaalityön taitojen yksilöllinen kehittyminen. Janus 1 (1), 89–98.
- Saastamoinen, Mikko (2006) Yksilö, riskitietoisuus ja psykokulttuuri. Teoksessa Pertti Rautio & Mikko Saastamoinen (toim.) Minuus ja identiteetti. Sosiaalipsykologinen ja sosiologinen näkökulma Tampere: Tampere University Press.
- Sacks, Harvey (1972) On the Analysability of Stories by Children. Teoksessa Jeff Coulter (toim.) Ethnomethodological Sociology. Aldershot: Edward Elgar Publishing Company, 254–270.
- Sacks, Harvey (1995) Lectures on Conversation. Volumes I & II. Edited by Gail Jefferson. USA: Blackwell Publishing.

Sandberg, Jorgen (2000) Understanding Human Competence at Work: An Interpretative. *Academy of Management Journal* 43 (1), 9–17.

Sarvimäki, Pirjo & Siltaniemi, Aki (2007) Sosiaalihuollon ammatillisen henkilöstön tehtävärakennesuositus. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 14. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.

Satka, Mirja (1997a) Sosiaalityön koulutus – tulevaisuutta varten. Teoksessa Mirja Satka (toim.) Sosiaalityön tulevaisuutta rakentamassa. Jyväskylän yliopiston yhteiskuntapolitiikan työpapereita no. 101. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, 11–25.

Satka, Mirja (1997b) Making Social Citizenship. Conceptual Practices from the Finnish Poor Law to Professional Social Work. *Publications of Social and Political Sciences and Philosophy University of Jyväskylä*. Jyväskylä: SoPhi

Silverman, David (1998) Harvey Sacks. *Social Science and Conversation Analysis*. Cambridge: Polity Press.

Silverman, David (2000) *Doing Qualitative Research. A practical Handbook*. London: Sage.

Sipilä, Anita (2011) Sosiaalityön asiantuntijuuden ulottuvuudet – Tiedot, taidot ja etiikka työntekijöiden näkökulmasta kunnallisessa sosiaalityössä. Itä-Suomen yliopisto. Yhteiskuntatieteiden ja kauppatieteiden tiedekunta. *Publications of the University Of Eastern Finland. Dissertations in Social Sciences and Business Studies No 28*. Kuopio: University of Eastern Finland.

Sipilä, Jorma (1989) *Sosiaalityön jäljillä*. Helsinki: Tammi.

Sosnet (2003) Sosiaalityön määrittely.

http://www.sosnet.fi/peruskoulutus/sosiaalityon_maarittely.iw3 Viitattu 1.3.2013.

Suoninen, Eero (2001) Harold Garfinkel: Etnometodologia ja sosiaaliset järkeilytavat. Teoksessa Vilma Hänninen, Jukka Partanen & Oili-Helena Ylijoki (toim.) *Sosiaalipsykologian suunnannäyttäjät*. Tampere: Vastapaino, 365–382.

Suurpää, Leena (2002) Erilaisuuden hierarkiat. Suomalaisia käsityksiä maahanmuuttajista, suvaitsevaisuudesta ja rasismista. Nuorisotutkimusverkoston julkaisuja 28. Helsinki: Nuorisotutkimusseura.

Swigonski, Mary. E. (1994) *Feminist Standpoint Theory and Questions of Social Work Research*. *Affilia* 8 (2), 171-186.

Talentia (2005) *Sosiaalialan koulutukset ja kelpoisuudet 2005*. Helsinki.
<http://www.talentia.fi/files/64/Kelpoisuusesite.pdf> Viitattu 8.1.2013.

Tamm, Tiia (2010) *Professional Identity and Self-concept of Estonian Social Workers*. *Acta Universitatis Tamperensis* 1531. Tampere: Tampere University Press.

Tapola-Haapola, Maria (2011) *Sosiaalityön ammatilliset refleksiivisinä toimijoina. Tutkimus erikoistumiskoulutuksesta Margaret Archerin teorian valossa*. Helsingin yliopisto: Sosiaalitieteiden laitoksen julkaisuja 2011:4. Unigrafia.

Toikko, Timo (2005) *Sosiaalityön ideat. Johdatus sosiaalityön historiaan*. Tampere: Vastapaino.

Toikko, Timo (2008) *Hiljaista tietoa vai tietämistä? Näkökulmia hiljaisen tiedon käsitteen tarkasteluun*. Teoksessa Auli Toom, Jussi Onnismaa, Anneli Kajanto (toim.) *Hiljainen tieto: tietämistä, toimimista, taitavuutta*. Aikuiskasvatuksen 47. vuosikirja. Jyväskylä: Aikuiskasvatuksen Tutkimusseura. Kansainvalistusseura, 33–58.

Toikko, Timo (2009) *Tapauskohtainen sosiaalityö*. Teoksessa Mikko Mäntysaari, Anneli Pohjola & Tarja Pösö (toim.) *Sosiaalityö ja teoria*. Jyväskylä: PS-kustannus.

Toom, Auli (2008) *Hiljaista tietoa vai tietämistä? Näkökulmia hiljaisen tiedon käsitteen tarkasteluun*. Teoksessa Auli Toom, Jussi Onnismaa & Anneli Kajanto (toim.) *Hiljainen tieto: tietämistä, toimimista, taitavuutta*. Aikuiskasvatuksen 47. vuosikirja. Jyväskylä: Aikuiskasvatuksen Tutkimusseura. Kansainvalistusseura, 33–58.

Vaininen, Satu (2011) *Sosiaalityöntekijät sosiaalisen ammatillisena. Sosiaalityöntekijöiden ja yhteistyökumppaneiden käsitykset sosiaalitoimiston ammatillisesta toiminnasta 2000-luvun alussa*. *Acta Universitatis Tamperensis* 1664. Tampere: Tampere University Press.

Vuorikoski, Marjo (1999) *Sosiaalityön professionalistuminen ja koulutus*. *Acta Universitatis Tamperensis* 687. Tampere: Tampere University Press.

Vanttaja, Markku & Järvinen, Tero (2006) *Oppiminen ja identiteetti muuttuvassa yhteiskunnassa*. Teoksessa Jarkko Mäkinen, Erkki Olkanuora, Risto Rinne ja Asko Suikkanen (toim.) *Elinkautisesta työstä elinikäiseen oppimiseen*. Keuruu: PS-kustannus, 27–42.

Välimaa, Outi (2011) Kategoriat ongelman selontekoina. Pitkäaikaistyöttömyydestä neuvottelemisen ja sen rakentuminen haastattelupuheessa. Acta Universitatis Tamperensis 1589. Tampere: Tampere University Press.

Ylinen, Satu (2008) Gerontologinen sosiaalityö: Tiedonmuodostus ja asiantuntijuus. Kuopion yliopiston julkaisuja. E. Yhteiskuntatieteet no 155. Kuopio: Kuopion yliopisto.

Yliruka, Laura (2000) Sosiaalityön itsearviointi ja hiljainen tieto. FinSoc Työpapereita 2. Helsinki: Stakes, 10–12.

Yukl, Gary (2010) Leadership in Organizations. 7th edition. Upper Saddle River. New Jersey: Pearson Education.

Watson, Rod (1997) Some General Reflections on "Categorisation" and "Sequence" in the Analysis of Conversation. Teoksessa Stephen Hester & Peter Eglin (toim.) Culture in Action: Studies in Membership Categorization Analysis. Lanham, Maryland: International Institute for Ethnomethodology and Conversation Analysis & University Press of America, 49–75.

Webb, Stephen A. (2003) Local Orders and Global Chaos in Social Work. European Journal of Social Work 6 (2), 191–204.

White, Sue (2006) The Social Worker as Moral Judge: Blame, responsibility and Case Formulation. Teoksessa Christopher Hall, Kirsi Juhila, Nigel Parton & Tarja Pösö (toim.) Constructing Clienthood in Social Work and Human Services: Interaction, Identities and Practices. London: Jessica Kingsley Publishers, 177–192.

Wowk, Maria & Andrew p. Carlin (2004) Depicting a Liminal Position in Ethnomethodology, Conversations Analysis and Membership Categorisation Analysis: The Work of Rod Watson. Human Studies 27 (1), 69–89.

Lainsäädäntö (www.finlex.fi)

Laki sosiaalihuollon ammatillisen henkilöstön kelpoisuuksista 272/2005.

Asetus sosiaalihuollon ammatillisen henkilöstön kelpoisuusehdoista annetun asetuksen muuttamisesta 419/1990.

Asetus sosiaalihuollon ammatillisen henkilöstön kelpoisuusehdoista 804/1992.

Siirtymäsäännös: Laki sosiaalihuollon ammatillisista kelpoisuuksista 272/2005 14 §. Asetus 608/2005 3 §.

Sosiaalihuoltolaki 17.9.1982/710.

LIITTEET

LIITE 1. Haastattelupyyntö

Tervehdys X sosiaalityön asiantuntija,

tänne Tampereelle asti on kantautunut tieto, että siellä X kaupungissa/kunnassa työskentelee osaavia ja päteviä sosiaalityöntekijöitä!

Opiskelen Tampereen yliopistossa yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikössä pääaineena sosiaalityötä. Teen pro gradu -tutkielmaa, jossa haluan selvittää haastateltavilta, mistä tekijöistä sosiaalityön ammatillinen asiantuntijuus muodostuu ja millaisia ammatti-identiteettejä yliopistokoulutettu sosiaalityöntekijä rakentaa.

Tämä tutkielma kohdentuu maisterikoulutettujen sosiaalityöntekijöiden tapaan jäsentää sosiaalityön koulutuksen tuoman teoreettisen tiedon merkitys ja kokemusasiantuntijuuden merkitys käytännön työssä.

Ystävällisesti kysyn ja toivon, että olisiko Sinulla aikaa ja mielenkiintoa osallistua tähän haastatteluun. Haastattelu kestää maksimissaan noin tunnin. Lähetän liitteenä haastattelurungon.

Pro gradu -tutkielman ohjaajana on professori Kyösti Raunio Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksiköstä. Tutkimusta varten antamat tiedot säilytetään ehdottoman luottamuksellisina. Tutkimuslupaa haastattelu ei edellytä, koska haastattelu on tarkoitus toteuttaa haastateltavan vapaa-ajalla ja tarkoituksena on tutkia henkilön näkemyksiä omasta sosiaalityön asiantuntijuudesta ja ammatti-identiteetistä.

Ystävällisin terveisin

Krista Ryödi

Osoite XXX

Puh. XXX

s-postiosoite XXX

LIITE 2. Teemahaastattelurunko

TEEMAHAASTATTELUN KYSYMYKSET

Sosiaalityöntekijän koulutus

1. Miten päädyit sosiaalityöntekijän koulutukseen?
2. Minkä merkityksen annat sosiaalityön yliopistokoulutukselle työsi kannalta?
3. Miten arvioit yliopistokoulutustasi (opettajien ammattitaitoa, harjoittelua, sivuaineita ja opetussisältöä) ammatillisen kehittymisen kannalta?
4. Miten koulutuksen antama tieto on vaikuttanut ammatilliseen asiantuntijuuteen ja ammatti-identiteettiin?
5. Miten koet sen, että sosiaalityöntekijä on sosiaalialan ainoa yliopistokoulutuksen saanut ammattilainen eli korkeimmin koulutettu ammattikunta?
6. Mitä koulutuksen akateemisuus sinulle merkitsee?

Sosiaalityöntekijän työ

1. Kerro, mitä kuuluu sosiaalityöntekijän työhösi?
2. Mikä yliopistokoulutuksessa saatu tieto on ollut työtehtävillesi merkityksellinen?
3. Millaista osaamista työtehtävissäsi tarvitset?
4. Millaiseen tietoon perustat työsi sosiaalityöntekijänä?
5. Mitä mieltä olet työn vaatimuksien suhteesta työn tekemisen edellytyksiin?
6. Miten näet yliopistokoulutettujen sosiaalityön maistereiden ja amk-koulutettujen sosionomien asiantuntijuuden sosiaalialan tehtävissä?
7. Mitä lähitulevaisuuden tavoitteita ja suunnitelmia sinulla on työn teon suhteen?

Ammatillinen asiantuntijuus

1. Kuvaile itseäsi sosiaalityön ammatillisena asiantuntijana?
2. Mistä sosiaalityön ammatillinen asiantuntijuus muodostuu?
3. Mikä merkitys työkokemuksella on asiantuntijuuden ja ammatti-identiteetin kehittämisessä?
4. Minkälaisia jännitteitä mielestäsi on yliopistokoulutuksen tiedon ja käytännön työstä saadun osaamisen kanssa?
5. Mitä yhdistäviä tekijöitä sosiaalialan korkeakoulutetuilla on?

Ammatti-identiteetti

1. Kerro omasta ammatti-identiteetistä sosiaalityöntekijänä
2. Miten koet työnteon ehtojen vaikutuksen ammatilliselle identiteetille?
3. Millaisena koet yliopistokoulutetun sosiaalityöntekijän aseman ja arvostuksen yhteiskunnassa?

Kiitos haastattelun vastauksista. Haluatko lisätä ja sanoa vielä jotain tähän loppuun?